

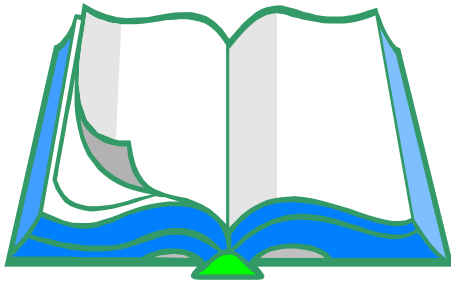
Управління освіти
Вінницької міської ради

*Інформаційно-методичний
вісник*

Джерело

№2 (83)

Червень 2012 р.

З м і с т

I. Департамент освіти інформує ...

- ✓ **Вітання з нагоди закінчення 2011-2012 навчального року**
стор. 3

- ✓ Каталог навчально-методичних посібників, представлених на міський конкурс **“Кращий навчальний посібник – 2012”**
стор. 4-27

- ✓ Календар **“Основні знаменні і пам’ятні дати”**
Липень – вересень 2012 р.
стор. 28 -30

II. Методика. Досвід ...

- ✓ Ревацька Л.В. – методист міського методичного кабінету

Мотивація навчально – пізнавальної діяльності як запорука успішного навчання на уроках природничого циклу

стор. 31-45

- ✓ Козяр О.М. – методист з навчальних дисциплін міського методичного кабінету

Технологія та методологія розробки електронних посібників

стор.46-54

- ✓ Воловодівська Ж.О. – керівник Центру практичної психології та соціальної роботи міського методичного кабінету

Тренінг «Знайомство зі Здоровчиком»

стор. 55-67

- ✓ Вовк А.Р. – заступник директора з навчально-виховної роботи закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №21 Вінницької міської ради»

Здоров’я – один з результатів освіти

стор. 68-71

- ✓ Чудак Н.П. – вчитель біології закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 13 Вінницької міської ради»

Урок біології в 9 класі на тему: «Запліднення. Ембріональний розвиток. (Людське життя від роду і до роду...)»

стор. 72-82

- ✓ **Коваль О.О.** – вчитель географії та біології закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 26 Вінницької міської ради»

Майстер-клас на тему: «Збереження інтелектуального здоров'я учнів на уроках біології»

стор. 83-91

- ✓ **Щаслива Р.О.** – вчитель української мови та літератури Вінницького технічного ліцею»

Літературний брейн-ринг « З іменем Великого Українця »

стор. 92-96

- ✓ **Мосендз О.Г.** – вчитель фізики, астрономії та інформатики закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 33 Вінницької міської ради»

Урок-презентація з астрономії в 11 класі на тему: «Геліоцентрична система. Закони Кеплера»

стор. 97-102

- ✓ **Левчик Н.Ю.** – вчитель фізичної культури закладу «НВК: загальноосвітня школа I ступеня з поглибленим вивченням іноземних мов – гуманітарна гімназія №1 імені М.І. Пирогова Вінницької міської ради»

Рухливі ігри, як засіб розвитку фізичних якостей учнів молодшого та середнього шкільного віку

стор. 103-106

III. Дошкілля в період реформування

- ✓ **Ткач Л.О.** – вихователь дошкільного навчального закладу № 61

Педагогічні принципи та особливості організації праці дошкільників

стор.107-118

IV. Юні голоси

- ✓ **Осядла Тетяна** – учениця 11 класу закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів № 25 Вінницької міської ради»

Учителю, із іменем твоїм...

стор. 119

V. Антологія одного вірша

- ✓ **Людкевич Марія** – учитель української мови та літератури

Ранок

стор. 120

Вельмишановні працівники освіти!

Вітаючи всю вчительську громаду міста Вінниці із завершенням 2010-2011 н.р., хочу насамперед щиро подякувати вам за діяльну й успішну причетність до творення й становлення української освіти і вшанувати цим вітальним словом вашу натхненну, подвижницьку працю.

Сьогодні перед національною освітньою системою особливо гостро стоїть проблема її відповідності до тих серйозних змін, що відбуваються в суспільстві.

Сучасна школа повинна вчити, розвивати, одухотворювати, вкладати сенс у кожне життя, що починається, опромінювати його високим світлом.

Нехай ніколи не вичерпуються джерела вашої самовідданої, цікавої творчості, хай праця завжди дарує радість і втіху, окрилює й пориває до нових здобутків. Нехай завжди знаходитимуться змога й бажання підносити свій професіоналізм, удосконалювати фахову майстерність, збагачувати свій педагогічний стиль новими рисами та якостями. Нехай зростає добробут, побільшуються успіхи, рідна домівка хай завжди буде надійним прихистком, а діти втішають своїми звершеннями і здобутками. Міцного й невичерпного вам здоров'я, будьте щасливими у своїй праці й творчості, у своїх захопленнях і дозвіллі.

*З повагою та вдячністю за працю
начальник управління освіти*

В.В. Буняк

К а т а л о г

навчально-методичних посібників,
представлених на міський конкурс
“Кращий навчальний посібник – 2012”

Шановні колеги !

Наш час – час глибокого осмислення життя, творчості, вибору шляху на роздоріжжі. Який «шлях широкий» обере кожна юна особистість – таким і буде її майбутнє, наше майбутнє, майбутнє України. Культурно-освітній простір України, як і всього світу, все частіше й активніше звертається до пошуків нових технологій та методик, впровадження передового педагогічного досвіду, успішних інноваційних проектів.

В минулому, теперішньому та майбутньому є та будуть актуальними слова В. Сухомлинського: «Один із секретів педагогічної творчості й полягає в тому, щоб збудити в учителя інтерес до пошуку, до аналізу власної роботи. Хто намагається розібратися в хорошому й поганому на своїх уроках, у своїх взаєминах з вихованцями, той уже досяг половини успіху».

Ви, шановні колеги, є справжніми фаховими майстрами, ви живете життям своїх вихованців, а значить любите те, що робите. Ви досить багато займаєтесь самоосвітою. Ви, як і книжка, є невичерпним джерелом знань для дитини. Своїми напрацюваннями, здобутками Ви охоче ділитесь з педагогічним загалом міста та впроваджуєте в практику своєї діяльності найкращі зерна досвіду інших.

Слова Платона «Хай ваші справи, а не слова говорять за вас» беззаперечно відносяться до славної родини вінницьких педагогів.

Вже десятий рік поспіль творчих педагогів збирає «Ярмарок фахових сподівань» в рамках загальноміського проекту «Ім'я в освіті міста». Надбання, якими ділитесь з колегами, безумовно, безцінні. Ваш практичний досвід, креативне мислення принесуть велику користь всьому педагогічному загалу, а найголовніше – нашим вихованцям.

У 2011 році на конкурс було представлено 137 робіт, авторами та упорядниками яких стали 162 педагога нашого міста.

Низький уклін Вам, шановні колеги, за бажання творити, впроваджувати в життя ідеї добра, працелюбства, патріотизму.

Завідувача міським методичним кабінетом

Кучерук Л.Д.

I номінація – “Навчально – методичний посібник”

1. Упорядники – Крушельницька Ольга Олександрівна, вчитель німецької мови НВК: ССЗШ I ступеня з поглибленим вивченням англійської мови – гуманітарної гімназії № 1 ім. М. І. Пирогова;

Дученко Анна Василівна – вчитель німецької мови НВК: ССЗШ I ступеня з поглибленим вивченням англійської мови – гуманітарної гімназії № 1 ім. М. І. Пирогова

Назва «Грамматика німецької мови із задоволенням»

Підручник містить багато різних граматичних вправ спрямованих на вміння застосовувати теоретичні знання на практиці. Підбір вправ орієнтований на школярів різного віку.

2. Автор – Павлюк Ганна Ярославівна, вчитель англійської мови НВК: СЗШ I-III ступенів-гімназії № 2;

Ігнашкіна Оксана Миколаївна СЗШ I-III ступенів №31

Назва «Добірка авторських вправ з англійської мови для 3-4-х класів»

У даній добірці запропоновані авторські вправи для введення, автоматизації і закріплення лексики, яка вивчається у 3-4 класах. Представлена система вправ дозволяє систематизувати знання учнів з англійської мови, формуючи основні мовленнєві навички.

3. Автор-упорядник – Левчишина Наталя Олександрівна, вчитель початкових класів СЗШ I-III ступенів № 3

Назва «Цікавинки на уроках»

Мета посібника – допомогти вчителю у доборі, групуванні та урізноманітненні навчального матеріалу з метою розвитку пізнавальної активності та інтересу молодших школярів.

4. Упорядник – Немчинова Галина Семенівна, вчитель трудового навчання СЗШ I-III ступенів № 3

Назва «Український народний одяг»

Посібник містить опис предметів народного одягу українців, його функції. В матеріалах посібника розкриваються магичні, оберегові властивості предметів одягу, зокрема сорочки, кожуха, головних уборів, стегового одягу; еволюція форм одягу, матеріали для виготовлення народного костюму.

Наведені матеріали будуть корисними вчителям трудового навчання.

5. Автор – Ясевіна Тетяна Тимофіївна, вчитель математики СЗШ I-III ступенів № 4

Назва «Практичні роботи з геометрії. 7 клас»

Посібник містить розробки 20 практичних робіт з геометрії для учнів 7-х класів згідно чинної програми, завдяки яким здійснюється діяльнісний підхід до навчання. До кожної практичної роботи підібрано 6 тренувальних вправ, розв'язання яких полегшує процес запам'ятовування вивченого матеріалу.

6. Автор – Тютюнова Оксана Іванівна, вчитель фізики СЗШ I-III ступенів № 5

Назва «Розробки уроків з фізики 10 клас. Кінематика»

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

Посібник містить розробки уроків з розділу «Кінематика» у 10 класі з елементами впровадження інноваційних технологій на уроках фізики.

7. Автор – Назаренко Ніна Андріївна, вчитель початкових класів НВК:СЗШ I-III ступенів-гімназії № 6

Назва «Стежинками успіху»

У посібнику висвітлено досвід роботи, який допоможе підвищити фаховий рівень, щодо реалізації творчого зростання педагогів та учнів, питань організації, змісту, форм, методів, та прийомів навчально-виховної роботи; створення умов для всебічного розвитку дитини в умовах сучасного навчання.

8. Автор-упорядник – Парфенюк Ірина Григорівна, вчитель економіки та географії СЗШ I-II ступенів-лицею № 7

Назва «Групові форми роботи на уроках географії як елементи активної співпраці вчителя та учня»

Використання групових форм роботи на уроках географії у 7 класі

9. Автор-упорядник – Кліпінська Людмила Василівна, вчитель світової літератури СЗШ I-II ступенів-лицею № 7

Назва «Застосування нестандартних форм та методів діяльності на уроках світової літератури та в позакласній роботі»

Даний навчально-методичний посібник базується на системі проведення нетрадиційних форм уроків. Запропоновані розробки уроків спрямовані на системне, цілеспрямоване формування та розвиток в учнів комунікативних умінь і навичок.

10. Автор-Субботіна Людмила Василівна, педагог-організатор, вчитель українознавства СЗШ I-III ступенів № 8

Назва «Українознавство. 6 клас. »

Усвідомлення себе українською національною особистістю через глибоке дослідження ролі народних традицій, родинних цінностей, як основа формування громадянина і патріота

11. Упорядник – Кобилко Галина Григорівна, вчитель обслуговуючої праці СЗШ I-III ступенів №10

Назва «Навчання учнів у творчо-особистісному вимірі»

Посібник на допомогу вчителям обслуговуючої праці, керівникам гуртків, які займаються творчою роботою з учнями на уроках обслуговуючої праці та позакласній роботі.

12. Автор – Єлисеєва Світлана Миколаївна, вчитель української мови та літератури СЗШ I-III ступенів №11

Назва «Синтез мистецтв: реалізація у пісні парадигми поєднання мистецтв у контексті культурного і духовного розвитку нації на уроках української мови і літератури»

Використання синтезу художнього слова й елементів інших мистецтв у контексті культурного і духовного розвитку особистості

13. Автор – Стрілецька Віра Людвігівна, вчитель математики СЗШ І-ІІІ ступенів №12

Назва «Нестандартні уроки математики для учнів 6-9-х класів»

В основу посібника покладено розробки семи уроків, які містять завдання творчого характеру, що спонукають до розвитку пізнавального інтересу учнів, орієнтовані для роботи з учнями 6-9 класів.

Більшість задач відрізняються від «традиційних» оригінальністю формувань, несподіваністю ідей та способів розв'язання.

14. Автор-Мошенська Світлана Василівна, вчитель початкових класів СЗШ І-ІІІ ступенів №14

Назва «Застосування методу проектів у початковій школі»

Посібник містить теоретичний матеріал та фактично застосований в практичній діяльності вчителя. Автор пропонує на розсуд читача власні розробки уроків та виховних заходів з використанням методу проектів у початковій школі.

15. Автор–Губаль Руслан Васильович, вчитель історії СЗШ І-ІІІ ступенів №18

Назва «Вінниця – моє місто»

Пропонований посібник містить матеріал з історії Вінниці від найдавніших часів до кінця XVI ст. і включає навчальний матеріал на учням 6 -7 класів. В посібнику вміщені документальні матеріали із завданнями до них, словник основних понять та термінів. В посібнику містяться карти і схеми з історії Вінниці. Книга може бути використана як навчальний посібник з історії рідного краю для учнів та вчителів загальноосвітніх шкіл, студентів, краєзнавців, всіх, хто цікавиться історією.

16. Автор-Ліпач Світлана Миколаївна, вчитель математики СЗШ І-ІІІ ступенів №20

Назва Розробка навчального контенту для дистанційного навчання з математики по темі «Подільність натуральних чисел. 6 клас»

У посібнику «Розробка навчального контенту для дистанційного навчання з математики з теми «Подільність натуральних чисел. 6 клас» вміщено розгорнуті конспекти уроків, самостійні і тестові завдання. Учителі можуть використовувати наданий матеріал під час підготовки до уроків та у процесі оптимізації навчальної діяльності школярів.

17. Автор-упорядник – Андрух Олександр Володимирович, вчитель фізичної культури СЗШ І-ІІІ ступенів №22

Назва «Гімнастика в початковій школі»

Навчально-методичний посібник містить методику навчання рухових вправ з гімнастики учнів початкових класів. Має на меті допомогти вчителям, урізноманітнити уроки фізичної культури, зробити їх цікавими і корисними для здоров'я учнів.

18. Автор- Кузьменко Геннадій Іванович, вчитель географії СЗШ І-ІІІ ступенів № 22

Назва «Методичні основи використання структурно-логічних конспектів та мультимедійних презентацій на уроках економічної та соціальної географії світу»

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

Збагачення педагогічного досвіду учителів географії у використанні новітніх інформаційних технологій, удосконалення знань і вмінь із застосування СЛС та мультимедійних презентацій

19. Автор- Романюк Людмила Юріївна, вчитель початкових класів НВК: СЗШ І-ІІІ ступенів –гімназії № 23

Назва «Розвиток зв'язного мовлення молодших школярів»

Запропонований посібник містить теоретичні засади, рекомендації щодо проведення уроків розвитку зв'язного мовлення у початковій школі.

20. Упорядники – Богар Наталія Василівна, вчитель фізики ВСЗШ І-ІІІ ступенів № 24;

Рябокінь Валентина Михайлівна, вчитель української мови та літератури ВСЗШ І-ІІІ ступенів №24

Назва «Педагогічна рада у вечірній школі»

У методичному посібнику зібрано зразки нестандартних педагогічних рад, подано план проведення, тематика робочих груп, схема, діагностика, проекти рішень.

Методичний посібник містить науково – методичну інформацію щодо підготовки, культури проведення, видів педагогічних рад.

21. Упорядник – Бичкова Ганна Миколаївна, вчитель німецької мови СЗШ І-ІІІ ступенів № 26

Назва «Interessante Tatsachen uber Deutschland»

Навчальний посібник містить велику кількість текстів німецькою мовою, які вдало доповняють шкільні теми з країнознавства. Особлива увага приділяється культурі, системі освіти, засобам масової інформації, екологічним проблемам, здоровому способу життя молоді в Німеччині

22. Автор-упорядник – Москальчук Наталія Іванівна, вчитель біології, заступник директора з навчально-виховної роботи СЗШ І-ІІІ ступенів №27

Назва «Технологія організації групової навчальної діяльності на уроках біології»

Ефективна навчальна педагогічна діяльність вчителя та організація самостійної роботи учнів.

23. Упорядник – Мілейко Тетяна Василівна, вчитель світової літератури НВК:СЗШ І-ІІІ ступенів-гуманітарно-естетичного коледжу № 29

Назва «Інноваційні технології та їх використання на уроках світової літератури»

У посібнику автор розкриває використання технології інтерактивного навчання на уроках світової літератури.

24. Упорядник – Шкуріна Ніна Олександрівна, вчитель математики НВК:СЗШ І-ІІІ ступенів-гуманітарно-естетичного коледжу № 29

Назва «Теорія ймовірностей та статистики»

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

В основу посібника покладено засоби та прийоми викладання теорії ймовірностей. Розробка містить розробки уроків до розділів: «Елементи комбінаторики», «Математична статистика».

Методичний посібник призначено для вчителів математики, для студентів фізико-математичного спрямування, для широкого педагогічного загалу.

25. Автор – Калашник Таміла Василівна, вчитель української мови та літератури СЗШ І-ІІІ ступенів №31

Назва «Уроки розвитку зв'язного мовлення. 8 клас»

Забезпечення цілеспрямованого формування мовленнєвої майстерності і оптимальних умов для різнобічного розвитку кожної особистості

26. Упорядник – Гололобова Надія Іванівна, вчитель іспанської та англійської мов СЗШ І-ІІІ ступенів № 33

Назва «Учнівські та вчительські портфоліо»

Посібник створений з метою ознайомлення вчителів та учнів загальноосвітніх шкіл з поняттям, що таке «портфоліо», його обов'язковими компонентами. В даному посібнику надаються методичні рекомендації щодо створення порт фоліо, які відповідають вимогам, розробленим Лінгвістичним Комітетом Ради Європи

27. Упорядник – Анділахай Юлія Георгіївна, вчитель української мови та літератури СЗШ І-ІІІ ступенів №33

Назва «Вдосконалення навичок читання у старшокласників»

Активізація пізнавальної діяльності учнів, виховання громадянських почуттів, підготовка підростаючого покоління до активної участі у суспільному житті.

28. Автор – Стецюк Людмила Іванівна, вчитель біології, заступник директора з навчально-виховної роботи СЗШ І-ІІІ ступенів №35

Назва «Біологія. Самонавчання+самоконтроль»

Організація своєчасної самостійної підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з біології

29. Автор – Бужак Лілія Василівна, вчитель української мови та літератури СЗШ І-ІІІ ступенів №36

Назва «Дитячі образи в творчості Михайла Коцюбинського»

Вплив загальнолюдських цінностей, естетичних смаків, народних традицій, відображених у творчості письменників рідного краю, на виховання толерантності і гуманізму в підростаючого покоління.

30. Автор – Довженко Тамара Михайлівна, вчитель української мови та літератури СЗШ І-ІІІ ступенів №36

Назва «Історична тематика в творчості Тараса Григоровича Шевченка»

Використання передових досліджень історичних джерел та мотивів творчості Великого Кобзаря у процесі виховання громадянина-патріота України

31. Автор-укладач – Прохорова Тетяна Григорівна, вчитель математики ІІІ «Дельфін»

Назва «Математична символіка як засіб глибшого засвоєння і застосування теоретичних знань»

В основу посібника покладено дидактичне завдання – навчити учнів свідомо використовувати логіко-математичну символіку. Розробка містить історичні відомості про виникнення математичних знаків, хронологічну таблицю, приклади застосування символіки при розв'язанні алгебраїчних та геометричних задач, згідно чинної програми.

ІІ номінація – “Педагогічний експеримент”

32. Автор – Власова Ольга Євгенівна, вчитель біології НВК: ССЗШ І ступеня з поглибленим вивченням англійської мови – гуманітарної гімназії № 1 ім. М. І. Пирогова

Назва «Формування загальноосвітніх компетенцій на уроках біології»

Застосування різноманітних технологій навчання на уроках біології для розвитку загальноосвітніх компетентностей учнів. Розробка уроків з біології на тему: «Тип членистоногі».

33. Автор – Уровська Марина Сергіївна, вчитель фізичної культури СЗШ І-ІІІ ступенів № 4

Назва «Степ-аеробіка на уроках фізичної культури»

В посібнику розміщено комплекс вправ для реалізації варіативного модуля програми з різновиду танцювальної аеробіки- степ-аеробіки.

Матеріали посібника будуть корисними для вчителів фізичного виховання при організації навчального процесу із даного модуля варіативної складової програми.

34. Автор – Коваленко Ліна Василівна, вчитель української мови та літератури НВК:СЗШ І-ІІІ ступенів-гімназії № 6

Назва «Кожний урок - відкритий»

Посібник містить практичні матеріали, рекомендації щодо використання технології ситуативного моделювання на уроках української мови.

35. Автор- Лепетун Людмила Василівна, вчитель початкових класів СЗШ І-ІІІ ступенів №16

Назва «Хитрощі агротехніки та маленькі секрети класного керівника»

У збірці піднімаються питання організації гри, різноплановість у роботі, пропонуються додаткові матеріали, які допоможуть вчителям урізноманітнити уроки, позакласні заходи та зустрічі з батьками, розвинути пізнавальні інтереси учнів, їхні творчі здібності, дитячу фантазію.

36. Упорядник – Лоїк Олександр Володимирович, вчитель трудового навчання НВК:СЗШ І-ІІІ ступенів-гуманітарно-естетичного коледжу № 29

Назва «Проектна технологія як модель особистісно-орієнтованого процесу трудового навчання»

У посібнику розкривається сутність проектної технології як моделі особистісно орієнтованого процесу трудового навчання. Посібник містить розробку уроку трудового навчання для 6 класу з розділу «Проектування та виготовлення виробів з тонколистового металу або дроту» та розробку проекту «Токарної справи майстер»

37. Упорядник – Соловей Марина Миколаївна, вчитель англійської мови НВК: СЗШ І-ІІІ ступенів –гімназії №30

Назва «Навчання читанню в рамках комунікативного підходу до викладання англійської мови»

Посібник містить рекомендації щодо впровадження комунікативного підходу у навчанні читанню школярів. Посібник призначений для вчителів, які викладають англійську мову, керівників науково-методичних творчих лабораторій, педагогічних працівників, які беруть участь у здійсненні науково-дослідної та експериментальної роботи

38. Автори- Балицька Валентина Євгенівна, вчитель географії СЗШ І-ІІІ ступенів №32, заступник міського голови; Швець Олександр Дмитрович, вчитель фізики та інформатики, директор СЗШ І-ІІІ ступенів №32

Назва «Педагогічний менеджмент освітніх інновацій у формуванні ключових компетенцій у навчальній та виховній роботі»

У посібнику розкрито теоретичні основи та практичні аспекти організації освітянського менеджменту в управлінській діяльності закладу

39. Автор – Стецюк Людмила Іванівна, вчитель біології, заступник директора з навчально-виховної роботи СЗШ І-ІІІ ступенів №35

Назва «Біологія. Інтерактивні вправи+ структуровані конспекти»

Посібник містить рекомендації щодо системного впровадження структурованих конспектів з метою посилення інтересу до вивчення біології, розвитку творчої активності школярів, підвищення рівня навчальних досягнень з предмету

40. Упорядник – Кучма Наталія Анатоліївна, вчитель української мови та літератури, заступник директора з виховної роботи СЗШ І-ІІІ ступенів №36

Назва «Використання інноваційних технологій на уроках української мови»

Гармонійне впровадження інноваційних технологій у процесі взаємопов'язаного і цілеспрямованого удосконалення мовленнєвої діяльності учня під час переходу до високотехнологічного інформаційного освітнього простору

41. Автор – Ключко Ігор Якович, вчитель математики Вінницького технічного ліцею

Назва «Нестандартна математика. Тестові завдання. 7 клас»

Посібник «Нестандартна математика. 7 клас» містить 12 варіантів диференційованих нестандартних задач для використання їх учителями в урочній та позакласній роботі, при підготовці учнів до математичних турнірів та олімпіад. Завдання підібрані за типологією завдань зовнішнього незалежного тестування, що є новою формою викладення задач, які спрямовані на підготовку учнів до математичних змагань.

42. Автор-укладач – Колеснікова Ірина петрівна, вчитель географії та біології ПГ «Дельфін»

Назва «Сучасні активні та інтерактивні технології навчання на уроках географії та біології»

Розкриття технологічних підходів впровадження різних форм, методів та прийомів співпраці вчителя та учня на уроках географії та біології

ІІІ номінація – “Позакласна та виховна робота”

43. Автори – творча група вчителів англійської мови НВК: ССЗШ І ступеня з поглибленим вивченням англійської мови – гуманітарної гімназії № 1 ім. М. І. Пирогова;

Керівник - Сидоренко Наталя Анатоліївна, вчитель англійської мови НВК: ССЗШ І ступеня з поглибленим вивченням англійської мови – гуманітарної гімназії № 1 ім. М. І. Пирогова

Назва «Чарівний світ літа»

Посібники побудовано на принципах комунікативності, інтегрованого розвитку. Навчальні посібники з англійської мови складені для інтенсивного вивчення іноземної мови для учнів 1-4 класів

44. Упорядкована – Розмаріна О А , вчитель німецької мови СЗШ І-ІІІ ступенів № 3

Назва На допомогу класному керівнику «Трудове виховання»

Матеріали, розміщені у посібнику, включає розробки виховних заходів, виховних годин, бесід, дискусій, класних годин, практикумів для учнів, батьківських зборів, а також тестів, які можуть допомогти учням при виборі їх майбутньої професії.

Посібник може використовуватись класними керівниками при підготовці та проведенні будь – якого виду роботи як і з їх батьками.

45. Автор – Сембрат Оксана Дмитрівна, вчитель початкових класів СЗШ І-ІІІ ступенів № 3

Назва «Імпульс до творчості»

Посібник містить зразки організації позакласної та виховної роботи в початковій школі. Зокрема, ефективні форми проведення виховних заходів, батьківських зборів, годин спілкування та позакласної роботи з певного предмету.

46. Автор-упорядник – Квасневська Леоніла Юліанівна, вчитель хімії СЗШ І-ІІІ ступенів № 3

Назва «Природа-вічне джерело людської творчості, людського мислення»

Формування активної життєвої позиції учня шляхом позакласної роботи з хімії при проведенні предметно – методичного тижня.

47. Автор-упорядник - Нечипорук Людмила Францівна, вчитель початкових класів, заступник директора з навчально-виховної роботи СЗШ І-ІІ ступенів-ліцею № 7

Назва «Розумниці та розумники»

Добірка інтелектуальних ігор, яка представлена в даному посібнику, скомпонована з урахуванням вікових особливостей учнів та їх попередньої освітньої підготовки.

Посібник розрахований на вчителів творчих, які із запропонованого матеріалу зможуть створити власний оригінальний і неповторний захід із позакласної та виховної роботи.

48. Автор- Скорина Наталія Леонідівна, вчитель російської мови СЗШ І-ІІІ ступенів №8

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

Назва «Збірка сценаріїв Конкурсів читців російської поезії для учнів 5-9 класів»

Запропонована збірка сценаріїв сприяє взаємодії позакласної роботи з уроками російської мови та різними видами мистецтва. У збірці пропонуються різноманітні ігрові види робіт, які стимулюють фантазію, творчий підхід учнів до матеріалу.

49. Автор-упорядник – Побережник Олег Сергійович, вчитель географії та біології СЗШ І-ІІІ ступенів №14

Назва «Позакласна та виховна робота з географії»

Направлення самодіяльності і активності учнів на підвищення їх культурного рівня на розвиток здібностей, розширення кругозору та поглиблення знань, організація дозвілля та розумних розваг учня.

50. Автор – Слушний Олег Миколайович, вчитель математики та інформатики СЗШ І-ІІІ ступенів №20

Назва Національно-патріотичне виховання у школі «. Прийди до серця України, благослови добром мене»

У даному методичному посібнику зібрано інформаційний матеріал для підготовки до проведення українських національних свят, а також розробки виховних заходів національно – патріотичного виховання.

Мета посібника – допомогти вчителям, класним керівникам, педагогам – організаторам у організації та проведенні національно – патріотичних свят та заходів, зробити змістовним дозвілля учнів, виховувати у них патріотизм.

51. Автор-упорядник – Мартинюк Ірина Дмитрівна, вчитель української мови та літератури СЗШ І-ІІІ ступенів №22

Назва «Шкільні екскурсії у системі виховної роботи»

У посібнику подано різні форми виховної роботи – години спілкування, краєзнавча конференція, заочна екскурсія. Вміщена різнобічна інформація про ті історичні місця Вінниччини, Хмельниччини, Львівщини, Чернігівщини, які учні можуть відвідати з екскурсією. Подана інформація ілюстрована наочними матеріалами, прикладами з художніх творів, що забезпечує зв'язок з такими навчальними предметами як історія, географія, українська та світова література.

52. Упорядники – Басько Світлана Юріївна, вчитель хімії та біології СЗШ І-ІІІ ступенів № 26;

Мартинюк Олена Вікторівна, вчитель української мови та літератури СЗШ І-ІІІ ступенів №26;

Хацьола Яна Василівна, вчитель української мови та літератури, українознавства СЗШ І-ІІІ ступенів №26

Назва «Українська оселя: від закладин до входин»

Вивчення національних традицій і звичаїв українців – необхідна складова курсу «Українознавство» для створення цілеспрямованого педагогічного впливу на формування національно свідомої особистості

53. Автор – Шевчук Лідія Олександрівна, вчитель історії СЗШ І-ІІІ ступенів №27

Назва «Творча діяльність учнів в позаурочний час»

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

Запропонований матеріал посібника є наочним зразком проведення різноманітних заходів з учнями класу та школи, виховна мета яких – всебічний розвиток особистості, справжнього громадянина незалежної України, людини, спрямованої на успіх та духовне зростання. Пропоновані матеріали допоможуть вчителям – початківцям, класним керівникам, педагогам – організаторам цікаво провести традиційні та нетрадиційні виховні заходи, покращити та урізноманітнити виховний процес у школі.

54. Автор – Кунах Ганна Іванівна, вчитель трудового навчання СЗШ І-ІІІ ступенів № 32

Назва «Технологія інкрустації соломкою виробів із деревини»

Запропонована методика передбачає застосування в ході практичних робіт різнорівневих завдань, пов'язаних з об'єктами праці. Праці і видами практичних робіт та спрямована на осмислення учнями технологічних знань, умінь та навичок.

55. Автор – Уркаєва Ніна Миколаївна, вчитель російської мови СЗШ І-ІІІ ступенів №35

Назва «Школа після уроків»

Запропонований матеріал посібника є наочним зразком проведення різноманітних заходів з учнями класу та школи, виховна мета яких – всебічний розвиток особистості, справжнього громадянина незалежної України, людини, спрямованої на успіх та духовне зростання.

Пропоновані матеріали допоможуть вчителям – початківцям, класним керівникам, педагогам – організаторам цікаво провести традиційні та нетрадиційні виховні заходи, покращити та урізноманітнити виховний процес у школі.

56. Автор – Стречень Антоніна Володимирівна, вчитель історії та правознавства СЗШ І-ІІІ ступенів №36

Матеріали посібника можуть використовуватися для формування успішної адаптації дитини у соціумі.

57. Автори-упорядники - Творча група педагогів ДНЗ № 27;

Керівник: Харматова Ванда Юріївна, вихователь-методист ДНЗ № 27

Назва «П'ять кроків назустріч щастю»

Використання ліплення з солоного тіста, та системи авторських дидактичних посібників та ігор для формування у старших дошкільників понять про категорії «краса», «час», «щастя» на основі філософських казок В.О. Сухомлинського.

IV номінація – “Дидактичні матеріали для розвитку та контролю навичок”

58. Автор – Кузьменко Ольга Миколаївна, вчитель французької мови НВК: ССЗШ І ступеня з поглибленим вивченням англійської мови – гуманітарної гімназії № 1 ім. М. І. Пирогова

Назва «Тепер тобі говорити»

Посібник містить діалоги, тексти та розмовні теми з повсякденного життя із завданнями на письмове розуміння тексту, тренувальними діалогами. Запропоноване мовне портфоліо дає можливість учням самостійно проконтролювати та оцінити набуті знання.

59. Автор – Зарицька О М , вчитель початкових класів СЗШ І-ІІІ ступенів № 3

Назва «Цікавий шлях до рідної мови»

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

Цей посібник призначений допомогти вчителю викликати інтерес до вивчення рідного слова, розвивати творчі здібності, пам'ять, зробити процес навчання цікавим та емоційно насиченим.

60. Автор – Розмаріна О.А., вчитель німецької мови СЗШ І-ІІІ ступенів № 3

Назва «Німецька мова. Завдання для перевірки знань. 5-9 класи»

Посібник покликаний допомогти учням у закріпленні навичок, набутих під час навчального процесу при роботі із підручниками. Основною метою посібника є активізація вивчення німецької мови за допомогою цікавих та корисних матеріалів, різноманітних тематичних і граматичних завдань.

61. Автор – Тютюнова Оксана Іванівна, вчитель фізики СЗШ І-ІІІ ступенів № 5

Назва «Дидактичний матеріал»

Посібник призначений для організації диференційованої самостійної роботи на уроках фізики.

62. Упорядник – Півнюк Тетяна Миколаївна, вчитель історії, заступник директора з навчально-методичної роботи СЗШ І-ІІІ ступенів №

Назва «Міфи Стародавньої Греції»

Дана робота містить матеріали для курсу всесвітньої історії в 6 класі, зокрема, при вивченні тем, присвячених історії Стародавньої Греції та Риму.

Проаналізовано роль міфів як джерел вивчення стародавньої історії, історію їх виникнення та класифікацію. Окремий розділ присвячено витокам грецької міфології.

В основній частині роботи подаються адаптовані для сприйняття учнями 6 класів найбільш відомі міфи Давньої Греції та Риму, а також ілюстрації до них. Дидактичні та наочні матеріали, подані в посібнику, можуть бути використані на уроках всесвітньої історії у 6 класі.

63. Автор-упорядник – Важова Ольга Йосипівна, вчитель початкових класів НВК:СЗШ І-ІІІ ступенів-гімназії № 6

Назва «Мальовнича Україна»

Даний посібник містить пізнавальний теоретичний та практичний матеріал, що сприяє засвоєнню та закріпленню знань з різних предметів. Дидактичний матеріал сприяє розвитку у молодших школярів умінь аналізувати, порівнювати, робити висновки; забезпечує практичне засвоєння теоретичного матеріалу; графічні навички, а також організовує інтегроване навчання, яке дає можливість щонайкраще підготувати дітей до життя в майбутньому. Даний посібник учитель може використовувати для колективної, індивідуальної чи самостійної (вдома) роботи.

64. Автор-упорядник - Щербацька Олена Сергіївна, вчитель англійської мови СЗШ І-ІІІ ступенів № 8

Назва «Школа»

Використання навчального посібника надає вчителю англійської мови широкий вибір для використання зібраних в ньому дидактичних матеріалів на уроці в цілому і на окремих його етапах посібник може бути використаний учнями 2-6 класів, вчителями англійської мови як для учнів так і для підготовки до уроків.

65. Автор-упорядник – Кулініч Оксана Василівна, вчитель хімії СЗШ І-ІІІ ступенів № 11

Назва «Дидактичні матеріали для проведення літньої практики з хімії»

Допрофільна орієнтація учнів середньої та старшої школи під час навчально – виробничої практики з предмету

66. Автор- Лінчук Ірина Юріївна, вчитель математики СЗШ І-ІІІ ступенів №11

Назва Дидактичні матеріали «Раціональні числа» для роботи у комп'ютерному класі учнів 6-х класів

У посібнику пропонується індивідуальні тестові завдання з теми «Раціональні числа. 6 клас» для роботи з використанням комп'ютерного класу, що допоможе ефективно організувати процес контролю знань учнів з математики. Матеріали апробовані на уроках математики.

67. Автор - Баннікова Тетяна Володимирівна, вчитель англійської мови фізико-математичної гімназії № 17

Назва «Дидактичні матеріали для розвитку та контролю навичок з англійської мови учнів 10 класу»

Методичний посібник вміщує багато сучасних вправ, які навчають учнів виконувати основні текстові формати та формують навички вживання лексико-граматичних структур. Посібник розрахований на викладачів англійської мови, які працюють за новою програмою в 10-х класах

68. Автор – Колесник Олена Петрівна, вчитель української мови та літератури СЗШ І-ІІІ ступенів №20

Назва «У царині слова. Фразеологія»

Утвердження світоглядних, морально-етичних та духовних принципів у процесі партнерського співробітництва між педагогом і обдарованою особистістю.

69. Автор – Тітова Ольга Петрівна, вчитель образотворчого мистецтва СЗШ І-ІІІ ступенів №20

Назва «Образотворче мистецтво. 5 клас»

У посібнику наведені одноваріантні приклади поетапного виконання малюнку до уроків образотворчого мистецтва в 5 класі.

70. Автор – Матвійчук Ольга Борисівна, вчитель початкових класів СЗШ І-ІІІ ступенів №21

Назва «Усний рахунок»

У посібнику зібраний практичний матеріал для тренування й перевірки вміння швидко і правильно виконувати обчислення як усно, так і письмово на уроках і з батьками.

71. Автор-упорядник – Мельник Олена Петрівна, вчитель біології СЗШ І-ІІІ ступенів № 22

Назва «Тіла й речовини, що оточують людину»

Систематизація та узагальнення знань учнів з природознавства, активізація їх пізнавальної діяльності.

72. Упорядники – Добранська Лариса Іванівна, вчитель трудового навчання СЗШ І-ІІІ ступенів №27;

Фалейтор Людмила Григорівна, вчитель трудового навчання СЗШ І-ІІІ ступенів №27

Назва «Його величність тісто»

Метою посібника є відродження та збереження та збереження народного декоративно-ужиткового мистецтва; формування професійної якості школярів, забезпечення умов для задоволення потреб учнів в якісній освіті через оновлення структури та змісту навчального процесу

73. Упорядник – Смірнова Людмила Миколаївна, вчитель початкових класів НВК:СЗШ І-ІІІ ступенів-гуманітарно-естетичного колежу № 29

Назва «Дидактичний матеріал для розвитку пізнавальних здібностей та навиків навчальної діяльності»

Посібник містить добірку цікавого дидактичного матеріалу з логічним навантаженням, що включає три невеличких розділи:

1. Ознайомлення з геометричним матеріалом.
2. Розумова гімнастика.
3. Цікаві таблиці і ігри

Вправи на розвиток пізнавальних здібностей допоможуть розвинути інтелектуальні та творчі здібності дітей

74. Автор – Діденко Світлана Іванівна, вчитель української мови та літератури СЗШ І-ІІІ ступенів № 32

Назва «Уроки української мови за особистісно зорієнтованою метою. Традиції та інновації»

Сукупність взаємопов'язаних засобів і методів у процесі особистісно орієнтованого навчання з метою формування всебічно розвиненої особистості.

75. Автор-Ройченко Ірина Володимирівна, вчитель музичного мистецтва СЗШ І-ІІІ ступенів №36

Назва «Музичне мистецтво. Тестовий контроль 7-8 класи»

Даний посібник представляє собою збірник тестів і перевірочних завдань з музичного мистецтва. Матеріал посібника може використовуватись при проведенні моніторингу усних знань учнів 5 -7 кл.

76. Автор – Ключко Ігор Якович, вчитель математики Вінницького технічного ліцею

Назва «Тестові завдання ЗНО»

Посібник «Математика. Зовнішнє незалежне оцінювання. Тестові завдання» містить банк тестових завдань, що складено за вимогами ЗНО знань учнів. Запропоновані 7 тестових зошитів, які містять тестові завдання та п'ять варіантів відповідей, серед яких лише одна є правильною. Тести складено як єдина система, покликана з'ясувати знання базисних понять, означень і теорем шкільного курсу математики, що в свою чергу, дає можливість оцінити знання математичних методів доведення, що є особливо цінним для тестових завдань.

77. Автор - Клунська Ніла Сергіївна, вихователь-методист ДНЗ № 21

Назва Куточок мислительної діяльності «Пізнайко»

Створення умов, за яких дитина, виконуючи навчальні завдання, неочікувано для себе доходить висновку, що розкриває всю красу процесу пізнання, відкриває нове з розв'язанням проблем, установленням сутності явищ та причинно-наслідкових залежностей, з розширенням та поглибленням інформації.

V номінація – “Дидактичні ігри”

78. Автор-упорядник–Рожкова Людмила Петрівна, вчитель початкових класів НВК:СЗШ І-ІІІ ступенів-гімназії № 6

Назва «Цікава геометрія в початкових класах»

Посібник допоможе організувати чітку роботу учнів початкових класів з геометричним матеріалом. В ньому зібрані геометричні задачі, які допоможуть сформувати в учнів основні уявлення про геометричні фігури.

Цікаві завдання сприятимуть розвитку інтелектуальних і практичних умінь і навичок: розвитку уяви, логіки мислення, спостережливості, уміння порівнювати і фантазувати; сформувати творчі здібності.

79. Автори-упорядники–Колесник Лариса Дмитрівна, вчитель початкових класів СЗШ І-ІІІ ступенів №11;

Ільченко Марія Феофанівна, вчитель початкових класів СЗШ І-ІІІ ступенів №11

Назва «Лінгвістичні казки як засіб мотивації навчальної діяльності на уроках української мови»

У посібнику розкрито значення лінгвістичних казок та методику їх використання на уроках української мови у початкових класах. Автори пропонують різні варіанти використання лінгвістичних казок. Запропоновані казки є цікавими, змістовними і відповідають віковим особливостям учнів.

80. Автор-упорядник – Вовк Лілія Антонівна, вчитель початкових класів СЗШ І-ІІІ ступенів №36

Назва «Дидактичні ігри та цікаві творчі вправи та завдання на уроках читання у 2 класі»

Ілюстрований посібник допоможе покращити ефективність розвитку творчих можливостей учнів, розкрити таланти, забезпечити успішність у творчій діяльності та самостійність сприйняття, мовне чуття, зробить процес читання цікавим та захоплюючим.

81. Автор - Рудик Галина Валеріївна, вихователь-методист ДНЗ № 57

Назва «Дорога до дитячого садка»

Закріплення правил дорожнього руху; формування уявлень про навколишній світ; знайомство з поняттями: макет, квартал, мапа.

82. Упорядник - Ігнатенко Олена Володимирівна, вихователь-методист ДНЗ № 9

Назва «Сонячна система»

«Сонячна система» - це комплекс дидактичних ігор, які дають дитині уявлення не тільки про те, що він частина великого всесвіту, але й про те, що він є жителем

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

(громадянином) не лише міста, в якому народився, але і свого міста, країни, планети, формує елементарні знання про Сонячну систему та розвиває пізнавальний інтерес до навколишнього світу.

83. Автор - Немирівська Світлана Іванівна, вихователь ДНЗ № 25

Назва «Створення світу»

Формування у дітей духовної свідомості шляхом ознайомлення їх з створенням світу.

84. Упорядник - Ардашова Альона Вікторівна, вихователь ДНЗ № 29

Назва «Абетка безпеки в природі»

Розвивати вміння передбачати наслідки своїх вчинків та діяти у надзвичайних ситуаціях.

85. Автор - упорядник - Гетьман Магдалина Іванівна, вихователь ДНЗ № 3

Назва «Навчально-розвивальні речі для малечі»

Вчити дітей добирати та порівнювати предмети за різними ознаками (формою, величиною, кольором, кількістю), складати ціле з частин, викладати візерунки за схемою та зразком. Розвивати мовлення, пам'ять, мислення, уяву, увагу, дрібну моторику рук та емоції. Виховувати старанність, доброзичливість, спостережливість, комунікативні здібності, уміння зосереджуватись та набувати впевненості у спілкуванні з оточуючими.

86. Упорядник - Голота Ірина Валентинівна, вихователь ДНЗ № 58

Назва «Катрусине літо»

Розвивати мовний видих, висоту голосу, звуконаслідування, фонематичний слух, зв'язне мовлення; використовувати на заняттях з математики (лічба, орієнтування в просторі); на заняттях з природи (дикі звірі та свійські тварини); сенсорика.

87. Автори - Вознюк Діана Василівна, вихователь ДНЗ № 71;

Гончарук Інна Василівна, вихователь ДНЗ № 71

Назва «Подорож до лісу»

Формування логіко-математичної компетентності дітей молодшого дошкільного віку.

88. Автори - Рябова Галина Іванівна, вихователь ДНЗ № 73

Крещенецька Каріна Юріївна, вихователь ДНЗ № 73

Назва «Космічні мандрівки»

Закріплення уявлень дітей про Космос як простір, що існує за межами планети Земля, його дослідження людиною. Розвиток пізнавальної активності, аналітичного мислення старшого дошкільника.

**VI номінація – “Корекційно-відновлювальна робота.
Інклюзивна освіта”**

89. Упорядник - Яремчук Маргарита Георгіївна, вчитель-логопед ДНЗ № 27

Назва «Попередження артикуляторно-акустичної дисграфії»

Розвиток фонематичних процесів та звуковимови через систему дидактичних ігор, як засіб попередження артикуляційно-акустичної дисграфії.

90. Автори-упорядники : Просекова Олена Вікторівна ,вихователь-методист ДНЗ № 30

Онищук Олена Олексіївна,вихователь-методист ДНЗ № 52

Назва «Впровадження інклюзивної освіти в дошкільні навчальні заклади загального розвитку»

Формування нової філософії суспільства щодо позитивного ставлення до дітей та осіб з порушеннями психофізичного розвитку та інвалідністю;

Створення умов для реалізації державної політики в частині забезпечення конституційних прав і державних гарантій дітям з особливими освітніми потребами у сфері освіти;

Удосконалення системи освіти та соціальної реабілітації дітей з порушеннями психофізичного розвитку, у тому числі з інвалідністю, шляхом впровадження інноваційних технологій, зокрема, інклюзивного навчання, з використанням адаптованого міжнародного досвіду;

Створення дієвої моделі системи роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

91. Упорядники - Крижанівська Тетяна Петрівна, вчитель-логопед ДНЗ № 46; Полівіна Наталія Василівна, вчитель-логопед ДНЗ № 46

Назва «Веселий потяг»

Закріпити в дітей вимову звуків, вчити диференціювати та визначати їх місце в слові. Вправляти в визначенні кількості звуків в слові, розвивати асоціативне мислення.

92. Автор-упорядник Слободян Галина Петрівна,вчитель-логопед ДНЗ № 52

Назва «Використання кольоро-терапії в роботі з дошкільниками»

Мета посібника – дослідити вплив кольорів на організм дитини (людини); покращення загального емоційного стану, використання різних методів і прийомів кольоро-терапії, які відновлюють сили, здоров'я, гармонію.

93. Автор- Татур Валентина Юріївна ,вчитель-логопед ДНЗ № 59

Назва «Будемо гарно розмовляти разом з мамою і татом»

Взаємозв'язок логопеда з родиною як засіб ефективної роботи по подоланню вад мовлення дитини-логопата.

94. Упорядники - Антонюк Ірина Валеріївна, вихователь ДНЗ № 60

Горобчук Олена Григорівна, тифлодефектолог ДНЗ № 60

Назва «Картину складай, світ навколо пізнавай»

Посібник сприяє розвитку зору та зорового сприйняття, сенсорних функцій, формує предметні уявлення, сприяє розвитку дрібної моторики, зорової уваги та пам'яті, розвитку психічних процесів.

95. Автор- Карпенко Наталія Вікторівна, вчитель-дефектолог ДНЗ № 71

Назва «Цікава гімнастика для очей»

Корекція зору через позитивні емоції.

VII номінація – “Порадник практичного психолога”

96. Упорядник – Черниш Ольга Анатоліївна, практичний психолог НВК: ССЗШ I ступеня з поглибленим вивченням англійської мови – гуманітарної гімназії № 1 ім. М. І. Пирогова

Назва «Зниження агресивності дитини через зменшення емоційного напруження»

Представляє собою збірку теоретичних і практичних матеріалів, що висвітлюють тему насильства і агресії в молодіжному середовищі. Знайомить з методами групової роботи, які ефективно знижують стан емоційної напруги дитини.

97. Упорядник – Гончаренко Світлана Володимирівна, практичний психолог СЗШ I-II ступенів-лицею № 7

Назва «Професійні секрети успіху»

У посібнику подані складові успішної особистості, особлива увага приділена методам мотивації учителів до саморозвитку, самовдосконалення/

98. Автор-упорядник – Клименко Наталія Анатоліївна, практичний психолог СЗШ I-III ступенів №35

Назва «Виявлення та попередження насильства над дітьми»

В посібнику розглядається проблема насильства серед дітей. Посібник поєднує теоретичну та практичну інформацію з попередження насильства серед однолітків з урахуванням особливостей освітнього шкільного середовища та можливостей індивідуального розвитку особистості.

99. Автор – Базалійська Любов Петрівна, практичний психолог Вінницького технічного ліцею

Назва «Психологічна готовність до ДПА та ЗНО»

Розглядається актуальність психологічного супроводу учнів в період проходження ЗНО та ДПА. Подаються матеріали буклетів про те як працювати з тестами, повторювати матеріал, вести себе напередодні іспитів.

100. Автори – Петрова Лариса Олександрівна , практичний психолог Міжшкільного навчально-виробничого центру;

Мусій Лілія Валеріївна, вчитель профілю «Кулінарія» Міжшкільного навчально-виробничого центру

Назва «Моє майбутнє – майбутнє моєї держави»

В посібнику розкривається спільна робота практичного психолога та методиста з профорієнтації за методом проекту. Представлені матеріали групової роботи з батьками та учнями.

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

101. Упорядник - Заїка Наталія Василівна, практичний психолог ДНЗ № 36
Назва «Працюємо з неординарними дітьми»

Посібник присвячений вивченню проблеми, яка вимагає найшвидшого вирішення – робота з неординарними дітьми. Пропонується теоретичний матеріал з даної теми, тренінгові заняття для педагогів.

VIII номінація – “Навчально – методичний посібник”

102. Автор-упорядник - Васильєва Надія Вікторівна, завідувача ДНЗ № 3
Назва «Школа позитивного мислення для маленьких меломанів»

Формування позитивного мислення дитини в процесі естетичного розвитку.

103. Упорядник - Карпенко Антоніна Володимирівна, вихователь - методист ДНЗ № 4

Назва „Ромашкова галявина”

Виховання культури людських взаємин, формування простих норм співжиття в процесі морального розвитку.

104. Упорядник - Плюта Вікторія Миколаївна, вихователь ДНЗ № 10
Назва «Зростаємо дорослими»

Формування у дітей дошкільного віку мотиваційних установок на здоровий спосіб життя як основну умову збереження і зміцнення здоров'я.

105. Упорядник - Горбульська Раїса Петрівна, вихователь-методист ДНЗ № 14

Назва «Пошуково-дослідницька діяльність дітей старшого дошкільного віку»

Розширити та поповнити знання педагогів з пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку.

106. Автор- Пташинська Юлія Дмитрівна, вихователь-методист ДНЗ № 1
Назва «Вода», «Повітря»

Розвиток у дітей інтересу до пізнання і особливого процесу до практичного дослідження складового середовища проживання – води, повітря.

107. Упорядники - Горова Віта Володимирівна ДНЗ № 17;
Цабак Людмила Петрівна ДНЗ № 17

Назва «Малятам про Всесвіт»

Озброєння малят елементарними знаннями та уявленнями про рідну планету та її супутник Місяць, про Сонце і його роль в житті на Землі; виховання відчуття прекрасного, захоплення красою зоряного неба, розвиток пізнавальних здібностей дітей, їхнього прагнення до посиленого пізнання безкраїх космічних просторів.

108. Упорядник - Борисова Ольга Анатоліївна, музичний керівник ДНЗ № 25

Назва «Ознайомлення дітей дошкільного віку з циклом зимових свят»

Дати дітям поняття осінньо-зимового циклу свят.

109. Автори-упорядники - творча група педагогів ДНЗ № 27;

Керівник: Ціхунь Ірина Василівна, вихователь ДНЗ № 27

Назва «Розважаємося, граємо – здоровими зростаємо!»

Використання нетрадиційного спортивного обладнання у фізкультурно-оздоровчій роботі в ДНЗ.

110. Автори - Борак Наталія Анатоліївна, завідувача ДНЗ № 38;

Долганова Ольга Анатоліївна, вихователь-методист ДНЗ № 38;

Кулеша Тетяна Володимирівна, вихователь ДНЗ № 38;

Овчарук Надія Борисівна, вихователь ДНЗ № 38;

Міхаліна Ольга Борисівна, вихователь ДНЗ № 38

Назва Парціальна програма «Перлинки здоров'я»

Виховання в дітей свідомості того, що людина – частина природи і суспільства; виховання дбайливого та бережливого ставлення до власного здоров'я; здійснення валеологічного моніторингу; забезпечення дітям здорового способу життя.

111. Упорядники - Іскра Оксана Григорівна, вихователь ДНЗ № 42;

Бельбас Євгенія Дмитрівна, вихователь ДНЗ № 42;

Літвінова Наталія Іванівна, вихователь ДНЗ № 42;

Грищенко Ірина Анатоліївна , вихователь ДНЗ № 42;

Назва «Квітка здоров'я»

Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного, соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад. Мета посібника – піклування про збереження та зміцнення здоров'я дітей дошкільного віку, забезпечення їхнього психічного та фізичного розвитку.

112. Автор- Осіпова Світлана Анатоліївна, вихователь ДНЗ № 43

Назва «Безпека на вулицях міста»

Познайомити дітей з елементарними правилами поведінки у громадських місцях та правилами безпеки на вулиці, учити адекватно реагувати на події та ситуації.

113. Упорядник - Мельничук Наталія Анатоліївна, вихователь ДНЗ № 45

Назва «Театр смішариків»

Розвиток творчих здібностей дітей старшого дошкільного віку.

114. Упорядник - Цегельник Юлія Миколаївна, практичний психолог ДНЗ № 46

Назва «Вчимося спілкуватися»

Збагачувати та закріплювати чуттєво-наочні уявлення дошкільників про добру поведінку, узагальнювати і систематизувати уявлення дитини про чуйність, доброзичливість. Розширювати досвід позитивних емоцій.

115. Упорядник - Задорожна Юлія Василівна, вихователь ДНЗ № 50

Назва «Телемандрівники»

Вчити дітей орієнтуватись у розмаїтті природного середовища, усвідомлювати його значення для життя людей.

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

116. Автор-упорядник - Онищук Олена Олексіївна, вихователь-методист ДНЗ № 52

Назва «Фізкультура для дошкільнят»

Мета програми – формування культури здоров'я в дошкільному закладі та родині; підвищення рівня професійної компетенції педагогів щодо збереження та зміцнення здоров'я дошкільнят засобами фізичного виховання, створення належного розвивального середовища; формування мотиваційної настанови на здоровий спосіб життя.

117. Упорядник - Антонюк Ірина Михайлівна, вихователь ДНЗ № 67

Назва «Екологічне виховання дітей дошкільного віку під час екскурсій в природу»

Донести до педагогів важливість екологічного виховання на сучасному етапі. Ознайомити з доцільністю екологічного виховання дошкільників під час екскурсій в природу. Звернути увагу на шляхи розвитку емоційного ставлення до природи.

118. Автор - Семенюк Наталія Іванівна, вихователь ДНЗ № 74

Назва «Формуємо у дошкільника фонд «хочу».

Забезпечення узгодженості можливостей дошкільників з їхніми бажаннями, інтересами, почуттями, станом, настроями в різних сферах життєдіяльності.

IX номінація – “Люби та знай свій рідний край”

119. Автор – Федоренко Людмила Феодосіївна, вчитель географії СЗШ І-ІІІ ступенів № 32

Назва «Вінницька область. 9 клас»

Залучення учнів у активне, спільне і засноване на критичному аналізі навчання, виховання любові до рідного краю.

120. Упорядники - Короленко Юлія Іллівна, завідувача ДНЗ № 26;

Шумило Вікторія Миколаївна, вихователь-методист ДНЗ № 26

Назва «Веселковий віночок»

Ознайомлення дошкільників з квітами – оберегами, та видами віночків в доступній для дитячого сприйняття формі. Вміщує теоретичний матеріал та цикл дидактичних ігор.

X номінація – “Електронний навчальний посібник”

121. Автор – Грустілін Олександр Олегович, вчитель основ здоров'я СЗШ І-ІІІ ступенів № 8

Назва «Основи здоров'я. 5 клас, 6 клас»

Задоволення допитливих учнів у пізнанні основних питань курсу “Основи здоров'я”. В розробці на сайті розміщений матеріал, який буде корисним для засвоєння учнями матеріалу.

122. Автор – Важинська Лілія Василівна, вчитель англійської мови СЗШ І-ІІІ ступенів №12

Назва «Електронний навчальний посібник з англійської мови для учнів 6-х класів»

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

В даному посібнику подані вправи за темами «Подорож», «Сім'я», «Друзі», «Здоров'я», «Покупки», «Хобі», «Великобританія», «Україна».

Даний посібник зорієнтований на використання інтерактивних технологій на уроках англійської мови/

123. Упорядники – Лисак Олеся Володимирівна, вчитель англійської мови СЗШ І-ІІІ ступенів №16;

Кузнєцова Нелія Вітовтівна, вчитель англійської мови СЗШ І-ІІІ ступенів №16

Назва «Halloween»

Даний посібник містить добірку яскравих матеріалів про традиції і святкування Хеллоуїна в англійськомовних країнах. Посібник формує соціокультурну компетенцію, виховує інтерес до традицій англійськомовних країн.

124. Упорядник – Васкевич Олена Віталіївна, вчитель початкових класів, заступник директора з навчально-виховної роботи іізіко-математичної гімназії № 17

Назва «Країна Геометрії. 1-4 класи»

Матеріали посібника відповідають вимогам чинної програми з математики для 1-4 класів та спрямовані на розвиток логічного мислення та уяви школярів.

У ньому запропоновано як теоретичний блок, так і практичні завдання, наведені вправи для закріплення та перевірки знань. Матеріали посібника допоможуть учителю повно та цікаво розкрити тему, а учневі швидко зрозуміти та засвоїти її.

125. Автор – Непомнящий Григорій Ісаакович, вчитель інформатики фізико-математичної гімназії № 17

Назва «Інформатика. 11 клас, поглиблене вивчення»

Даний посібник являє собою систему уроків з фізики, інформатики. Особливістю посібника є його загальна доступність, він може бути використаний вчителями безпосередньо на уроках у вигляді окремих мультимедійних додатків та учнями при самостійному вивченні курсу в позаурочний час.

126. Автор – Сапсай Віталій Юрійович, вчитель фізики фізико-математичної гімназії № 17

Назва «Дистанційний курс Фізика. 10 клас»

Даний курс являє собою систему уроків з фізики для 10 класу. Особливістю курсу є його загальна доступність, він може бути використаний вчителями безпосередньо на уроках у вигляді окремих мультимедійних додатків та учнями при самостійному вивченні курсу в позаурочний час.

127. Автор – Рєзнік Оксана Тарасівна, вчитель хімії фізико-математичної гімназії № 17

Назва Дистанційний курс « Органічні сполуки. Вуглеводи»

Даний курс розроблений в рамках створення навчальних ресурсів дистанційної підтримки освіти як елемента інформаційно-освітнього середовища та проведення Всеукраїнського експерименту з дистанційної підтримки освіти школярів

128. Автор- Підлужняк Наталія Григорівна, вчитель інформатики фізико-математичної гімназії № 17

Назва Дистанційний курс «Модуль Graph»

Даний курс являє собою систему занять з програмування за темою «Модуль Graph». Особливістю курсу є його загальна доступність, він може бути використаний вчителями безпосередньо на уроках у вигляді окремих мультимедійних додатків та учнями при самостійному вивченні курсу в позаурочний час.

129. Автор – Пасіхов Юрій Якович, вчитель фізики фізико-математичної гімназії № 17

Назва «Дистанційний курс Фізика. 8 клас»

Даний посібник являє собою систему уроків з фізики для 8 класу. Особливістю посібника є його загальна доступність, він може бути використаний вчителями безпосередньо на уроках у вигляді окремих мультимедійних додатків та учнями при самостійному вивченні курсу в позаурочний час.

130. Автор - Дячук Олена Володимирівна, вчитель української мови та літератури Фізико-математичної гімназії № 17

Назва «Українська мова. 5 клас»

«Українська мова. 6 клас»

«Українська мова. 7 клас»

Даний посібник являє собою систему уроків з української мови для 5-7 класів. Особливістю посібника є його загальна доступність, він може бути використаний вчителями безпосередньо на уроках у вигляді окремих мультимедійних додатків та учнями при самостійному вивченні курсу в позаурочний час.

131. Автор – Лещук Роман Миколайович, вчитель трудового навчання ССЗШ І-ІІІ ступенів з поглибленим вивченням математики та фізики № 34

Назва «Трудове навчання. 7 клас. Інваріантний модуль»

В розробці на сайті розміщений матеріал, який буде корисним для засвоєння учнями матеріалу інваріативної складової програми трудового навчання за 7 клас.

132. Автор – Клименко Людмила Павлівна, вчитель фізики СЗШ І-ІІІ ступенів №35

Назва «Фізика. 8 клас. Механічний рух»

Посібник містить матеріали для мультимедійного супроводу уроків фізики 8-го класу з розділу «Механічний рух».

133. Автор – Янович Валентина Василівна, вчитель трудового навчання СЗШ І-ІІІ ступенів №36

Назва «Варіативна частина програми з обслуговуючої праці. Бісероплетіння. 7-9 класи»

Даний посібник можна використати при викладанні варіативного модуля програми "Бісероплетіння" в 7-9 класах.. У наведених конспектах уроків дається короткий виклад теоретичних питань та інструкційні картки для використання при виконанні практичних завдань. У посібнику описані інструменти і матеріали, фурнітура, якими користуються при виготовленні виробів із бісером.

**134. Автор – Кравець Раїса Павлівна, вчитель профілю «Оператор ЕОТ»
Міжшкільного навчально-виробничого центру**

Назва «Microsoft Word крок за кроком»

Посібник призначений для тих, хто бажає оволодіти практичними навичками роботи в MS Word без допомоги вчителя

**135. Автори-упорядники- Рожок Тетяна Леонтіївна, завідувача ДНЗ № 27;
Харматова Ванда Юріївна, вихователь-методист ДНЗ № 27**

Назва «Ось чого варті пустотливі жарти»

Формування уявлень дошкільників про правила безпечного поведження в довкіллі засобами мультиплікації.

**Основні знаменні і пам'ятні
дати у 2012 році**

Липень – вересень 2012 р.

ЛИПЕНЬ

1	День флоту України (День Військово–Морських Сил України)
2	День працівника Державної податкової служби України
3	Міжнародний день кооперації (кооперативів)
4	День Незалежності Сполучених Штатів Америки. Національне свято
	День Незалежності Республіки Білорусь
	День працівників Морського та Річкового флоту
	День судового експерта
5	День Незалежності Алжирської Народної Демократичної Республіки. Національне свято.
	День Незалежності Боліварської Республіки Венесуела. Національне свято
7	День Пророка Іоанна Хрестителя. Свято Івана Купала (Купайла)
11	День шоколаду
	День рибалки
12	День верхових апостолів Петра та Павла
19	71 рік тому (1941) німецько-фашистські війська увійшли до Вінниці.
20	Міжнародний день шахів

І. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

СЕРПЕНЬ

6	Всесвітній день боротьби за заборону ядерної зброї
5	День будівельника
12	Міжнародний день молоді День працівників залізної дороги
19	Преображення Господнє. II (Яблучний) Спас День пасічника
23	День Державного Прапора України
24	День незалежності України
25	День авіації України
26	День шахтаря
28	Успіня Пресвятої Богородициці. Перша Пречиста

ВЕРЕСЕНЬ

1	День знань
8	Міжнародний день грамотності День фізичної культури та спорту
9	Міжнародний день пам'яті жертв фашизму
15	Міжнародний день демократії
18	Міжнародний день миру
21	Всесвітній день миру

I. ДЕПАРТАМЕНТ ОСВІТИ ІНФОРМУЄ ...

22	День партизанської слави
26	Європейський день мов
27	День туризму
	Здвиження
30	Всеукраїнський день бібліотек

Ревацька Леся Володимирівна, методист з навчальних дисциплін міського методичного кабінету

Мотивація навчально – пізнавальної діяльності як запорука успішного навчання на уроках природничого циклу

Вивчення й правильне використання вже діючих мотивів, формування необхідних, що спрямовують розвиток особистості та її рух,— серцевина педагогічної праці.
I. Підласий

ВСТУП

Формування активної особистості починається з її розуміння, що вона робить, до чого прагне, чого хоче і може досягти, тобто наповнюється життя змістом. Учень приходить до школи, щоб не просто отримати оцінку, поспілкуватися з товаришами, важливо, щоб він усвідомив творчу й соціальну значимість своєї праці.

Отже, навчання — це активний «живий» процес, і його результат залежить від того, яку мету перед собою визначає учень: уникнути невдачі (погана оцінка, покарання батьків) або прагнення до успіху (наявність стійкого пізнавального інтересу, потреба реалізації в цій діяльності). А завдання вчителя — оцінити рівень мотивації учнів і організувати внутрішньо мотивовану навчальну діяльність, яка буде пов'язана з потребами школяра, буде бажаною для нього, коли самостійно обираються засоби досягнення поставленої мети, забезпечується самоконтроль і самооцінка отриманого результату.

Поганий учитель пропонує істину, добрий учитель навчає її знаходити.

A. Дістервег

Творчість дитини народжується через свободу спілкування, через самооцінку чи самопізнання, через емоційні переживання.

Це єдиний шлях до самоствердження, отже, злету душі.

Творячи, юні автори мають можливість відчувати себе, залишаючись наодинці із собою, а виражаючи себе, ростуть, пізнають прекрасне навколо себе і створюють його самі.

На уроках реалізація навчального мотиву відбувається через постановку мети, підпорядкування їй етапів діяльності, навчання учнів бачити перспективні результати роботи.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Учителеві потрібно навчити учнів усвідомлювати свої дії та співвідносити їх із мотивами власної діяльності, яка полягає в забезпеченні творчого характеру навчання, позитивної мотивації, об'єктивного оцінювання, самооцінки, поступального розвитку й коригування.

Обов'язково слід ураховувати й те, що дитина може послідовно досягти шести рівнів мислення: знання, розуміння, застосування, аналізу, синтезу й оцінки.

ПОНЯТТЯ ПРО МОТИВИ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Довгий час вважалося, що визначальним фактором якісного засвоєння знань учнями є рівень пізнавальної сфери, а саме відчуття, уяви, сприймання, пам'яті, мислення учнів. Психологічні дослідження останніх років спростували традиційний однобокий підхід до цієї проблеми в педагогіці.

Не меншу роль, а інколи і значно більшу, відіграє рівень розвитку емоційно-вольової та мотиваційної сфери особистості дитини. Емоції та відчуття часто формують поведінку учня, впливають на поставлені ним ті чи інші життєві цілі. Байдужа до всього дитина неспроможна поставити та вирішити життєво важливі завдання, досягти значних успіхів. Прикрашена емоціями розповідь учителя викликає захоплення у школярів, тому вони сприймають матеріал краще. Якщо урок для них не цікавий, то він сприймається погано.

Проблема формування мотивації навчання завжди була актуальною в психолого-педагогічній діяльності. Як відомо, зміст навчання, його значимість для учнів лежать в основі мотиваційної сфери. Від змісту навчання залежить спрямованість учня, тобто мотиви навчання.

Вплив емоцій на пізнавальні процеси особливо значущий у дітей у середньому шкільному віці, коли відбувається формування та становлення дитини в соціумі. Емоції можуть сприяти розвитку одних пізнавальних процесів, а інші гальмувати. Дитина, яка перебуває в емоційно нейтральному стані, реагує на предмети залежно від їхньої значущості. Причому, чим важливіший для неї той чи інший чинник, тим краще він сприймається. Емоції впливають на всі компоненти пізнання: відчуття, сприймання, уяву, мислення.

Отже, навчальна діяльність дитини формується під впливом потреб, які знаходять відображення в мотивах. Тому формування мотивів навчальної діяльності учнів є серйозною науковою проблемою.

Мотив (від лат. motive — рухаю, штовхаю, спонукаю) — конкретні спонуки, що примушують людину вчиняти певним чином; задовольняти свої актуальні потреби. Мотиви мінливі, різноманітні, рухомі, є дуже складними утвореннями, які не завжди усвідомлюються дітьми, батьками, вчителями. Але саме мотиви справляють сильний вплив на поведінку, діяльність, у тому числі й навчальну, людини.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Мотивація – це емоційний стан людини, який спонукає її до діяльності

«Школа має дарувати тільки позитивні емоції!» Під таким гаслом працював усесвітньо відомий донецький педагог В. Ф. Шаталов. Але його досвід, на жаль, не поширений у нашій країні. Мається на увазі, перш за все, досвід організації співвідношень з учнями, дбайливе ставлення до особистості школяра. Шаталов не ставив двійок, він залишав порожні клітинки, і учень завжди міг закрити цю прогалину. Такій меті слугувала також «рибальська сіть», яка висіла в класі, де викладався певний предмет. Це був список учнів з тематичними оцінками, що ставились олівцем. Кожен учень міг бачити стан своїх справ, мав змогу підвищити свою оцінку.

К. С. Станіславський говорив: «Театр починається з вішалки», а школа починається з вестибюлю, що має привітно зустріти кожного учня і сповістити, що цікавого чекає на нього сьогодні в школі.

Зусилля вчителів мають бути спрямовані на те, щоб учням було цікаво не тільки на уроках, але й на перервах, і в позаурочний час.

КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА МОТИВІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Мотив навчання — це спрямованість учня на різні сторони навчальної діяльності. Наприклад, якщо активність учня спрямована на роботу із самим досліджуваним об'єктом (лінгвістичним, математичним і т. ін.), то найчастіше в цих випадках можна говорити про різні види пізнавальних мотивів. Якщо активність учня спрямована під час навчання на відносини з іншими людьми, то йдеться, як правило, про різні соціальні мотиви.

Мотиви можна поділити на дві великі групи: *пізнавальні* та *соціальні*. *Пізнавальні мотиви* безпосередньо пов'язані з навчальною діяльністю, нею генеруються та первинно в неї закладені. Ця група мотивів може бути поділена на декілька підгруп:

1. *широкі пізнавальні мотиви*, які складаються з орієнтації школярів на оволодіння новими знаннями. Вони також різняться за рівнями. Ці рівні визначаються глибиною інтересу до знань. Це може бути інтерес до нових цікавих фактів, явищ або інтерес до істотних властивостей явищ, до перших дедуктивних висновків, або інтерес до закономірностей у навчальному матеріалі, до теоретичних принципів, до ключових ідей тощо;

2. *навчально-пізнавальні мотиви*, які складаються з орієнтації школярів на засвоєння способів здобування знань: інтереси до прийомів самостійного засвоєння знань, до методів наукового пізнання, до способів саморегуляції навчальної роботи, раціональної організації своєї навчальної праці;

3. *мотиви самоосвіти*, які складаються зі спрямованості школярів на самостійне вдосконалювання способів здобування знань.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Ці підгрупи можуть мати як позитивний, так і негативний зміст, тобто бути як соціально-корисними (досягнення нових обріїв для людства, нових наукових знань), так і нейтральними, майже негативними (з боку розвитку людства) самотійне оволодіння знаннями як для задоволення пізнавальної потреби, так і задля домінування над іншими щодо самооцінки.

У свою чергу *соціальні мотиви* також розподіляються на декілька підгруп:

1. *широкі соціальні мотиви*, що полягають у прагненні здобувати знання, щоб бути корисним Батьківщині, суспільству, у бажанні виконати свій обов'язок, у розумінні необхідності вчитися й у почутті відповідальності. Тут велике значення мотивів усвідомлення соціальної необхідності, повинності. До широких соціальних мотивів можна віднести також бажання гарно підготуватися до обраної професії;

2. *вузькі соціальні*, так звані позиційні мотиви, що у прагненні зайняти певну позицію, місце у відносинах з оточуючими, одержати їхнє схвалення, заслужити в них авторитет.

Ці мотиви пов'язані із загальною потребою людини в спілкуванні, у прагненні одержати задоволення від процесу спілкування, від налагодження відносин з іншими людьми, від емоційно забарвлених взаємодій із ними. Одним із різновидів таких мотивів вважають так звану «мотивацію благополуччя», що виявляється в прагненні одержувати тільки схвалення з боку вчителів, батьків і товаришів (про таких учнів говорять, що вони працюють тільки на «позитивному підкріпленні»). Іноді позиційний мотив проявляється в прагненні учня посісти перше місце, бути одним із кращих, у такому випадку іноді говорять про «престижну мотивацію». Позиційний мотив може полягати також у спробах різного роду самоствердження, у бажанні посісти місце лідера, впливати на решту учнів, домінувати в групі або колективі тощо;

3. *соціальні мотиви*, названі мотивами соціального співробітництва, полягають у тому, що учень не тільки хоче спілкуватися та взаємодіяти з іншими людьми, але й прагне усвідомлювати, аналізувати способи, форми свого співробітництва й взаємин з учителем і товаришами по класу, постійно вдосконалювати ці форми. Цей мотив є важливою основою самовиховання, самовдосконалення особистості.

Але й соціальні мотиви можуть мати негативну основу, особливо коли вони спрямовані не на здобування загальних навчальних досягнень класного колективу, а на особистісне домінування над іншими, бажання привласнити собі вищий соціальний статус.

До того ж важливими є також *змістові характеристики мотивів* навчальної діяльності:

1. *наявність особистісного змісту навчання для учня*. У такому випадку говорять, що мотив навчання виконує не тільки роль побудника, але і є змістоутворювальним для певного учня, тобто надає його навчанню особистісний зміст;

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

2. наявність дієвості мотиву, тобто його реального впливу на хід *навчальної діяльності усієї поведінки дитини*. Дієвість мотиву тісно пов'язана з першою характеристикою — особистісним змістом навчання. Якщо мотив має особистісну значимість для школяра, то він, як правило, є й дієвим. Це проявляється в активності самого учня, у його ініціативі, у зрілості й розгорненні всіх компонентів навчальної діяльності. Якщо той або інший мотив не справляє реального впливу на хід навчання, хоча дитина може назвати цей мотив, психологи говорять про «тільки знаний» мотив навчання (А. Н. Леонтьєв), так зване «мотивування». Найчастіше «знані» мотиви повідомляються школяреві дорослими: вчителем, батьками, а реально дієві мотиви виникають як результат фактичного включення школяра в різні види діяльності;

3. *місце мотиву в загальній структурі мотивації*. Кожний мотив може бути провідним, до доміантним, або другорядним, підлеглим. Звичайно, треба прагнути до того, щоб доміантними у школяра стали зрілі види соціальних і пізнавальних мотивів: мотиви боргу перед суспільством і оточуючими людьми, мотиви самоосвіти та самовиховання;

4. *самостійність виникнення й прояву мотиву*. Він може виникати як внутрішній у ході самостійної навчальної роботи або тільки в ситуації допомоги дорослого, тобто як зовнішній. Наприклад, у школяра може бути присутнім мотив оволодіння новими способами здобування знань, але він актуалізується тільки за умови нагадування вчителя, під час створення ним відповідних навчальних ситуацій. Необхідно враховувати, що мотив завжди є, з одного боку, внутрішньою характеристикою свідомості учня, його спонуканням до діяльності. З другого боку, спонукання може йти ззовні, від іншої людини. Якщо без контролю й нагадування дорослого мотив учня не актуалізується, то можна говорити про те, що цей мотив поки є зовнішнім для учня. Аналізуючи співвідношення зовнішніх і внутрішніх мотивів, важливо мати на увазі ще один нюанс. Мотив соціального схвалення, наприклад гарна оцінка, є зовнішнім мотивом для змісту процесу навчання, але не є зовнішнім мотивом для самого учня;

5. *рівень усвідомлення мотиву*. Далеко не завжди школярі вміють усвідомлювати свої мотиви, ця здатність може й не виникнути на рівні середньої школи. Але іноді учні, особливо підліткового віку, не тільки добре усвідомлюють, але й свідомо маскують свої мотиви, або прикриваючись байдужністю до навчальної роботи або видаючи вигадані мотиви за справжні. Учителеві треба мати на увазі, що варто підводити школяра до усвідомлення провідних,

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

соціально значимих мотивів. Але завжди залишаються й неусвідомлювані спонукання, які реально також впливають на поведінку будь - якої людини;

6. *ступінь поширення мотиву на різні типи діяльності, види навчальних предметів, форми навчальних завдань.* Він може бути неясним, спрямованим на «навчання взагалі» або бути чітко вираженим лише в напрямку навчання окремим дисциплінам.

Також важливими характеристиками є *динамічні характеристики мотивів*, які визначають сталість мотивів у часі:

1. Першою й найважливішою особливістю є *стійкість мотивів*. Це виражається в тому, що той або інший мотив актуалізується досить постійно в усіх навчальних ситуаціях або в більшості з них. Безумовно, ми повинні прагнути до того, щоб соціальні мотиви стали стійким особистісним утворенням школяра.

2. Другою особливістю форми прояву мотивів є їхня *емоційна модальність, тобто негативна й позитивна мотивація навчання*. Під негативною мотивацією розуміють спонукання школяра, викликані усвідомленням певних незручностей і неприємностей, які можуть виникати, якщо він не буде вчитися (нагадування, погані оцінки й догани в школі, погрози й покарання батьків, неприємні переживання, викликані докорами оточуючих). Позитивна мотивація пов'язана з виконанням школярем соціально значимого обов'язку вчитися, з досягненням успіхів у навчальній праці, з оволодінням новими знаннями й способами їхнього добування, з підтримкою гарних відносин з оточуючими.

3. Інші форми прояву мотивів виражаються також у *силі мотиву*, його виразності, швидкості виникнення тощо. Вони виявляються в тому, наприклад, як довго може сидіти школяр над роботою, скільки завдань він може виконати, вмотивований таким чином. Усі особливості протікання мотивів пов'язані з їх змістовними особливостями – дієвістю, домінуванням серед інших мотивів.

4. Таким чином, під час аналізу мотивів навчальної діяльності конкретного учня важливо враховувати багато факторів як ситуативних, пов'язаних зі змістом конкретної навчальної ситуації, так і особистісних, які мають відношення як до динамічних властивостей нервової системи, так і до емоційно – вольової сфери особистості школяра.

5. Перш ніж визначити мотивування навчальної діяльності школярів середнього віку, важливо охарактеризувати мотивацію навчання учнів різного віку.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Таблиця 1.

Характеристика мотивації навчання учнів різного віку

Дошкільники	<i>Потреба в нових враженнях</i>
	<i>Потреба в навчанні як новій діяльності</i>
	<i>Потреба заслужити схвалення дорослих</i>
	<i>Потреба стати кращим, стати відмінником</i>
Початкова школа	<i>Почуття потреби (зростає удвічі та значно перевищує пізнавальну мотивацію)</i>
	<i>Престижна мотивація – бажання одержати високу оцінку (зростає до 3 – 4 класу)</i>
	<i>Мотив запобігання покаранню</i>
	<i>Інтерес до предмета (зменшується в 5 разів – до 5 % учнів)</i>
	<i>Основна мотивація: зовнішня, престижна і примусова</i>
	<i>Мотивація хитлива, немає інтересу до деяких предметів, немає здатності тривалий час утримувати енергію сформованого виміру</i>
Середня школа	<i>Стійкий інтерес до обраного предмета</i>
	<i>Мотив запобігання невдачі</i>
	<i>Бажання одержати високу оцінку, навіть якщо вона не підкріплена знаннями, як підтвердження високого статусу в колективі та засіб самоствердження</i>
	<i>Пізнавальний інтерес тільки у високо мотивованих</i>
	<i>Мотив досягнення успіху в навчанні не розвивається</i>
	<i>Мотивація викликана підлітковими установками (підказка, обман учителя)</i>
Старша школа	<i>Мотивація продовження навчання у ВНЗ</i>
	<i>Вибір предмета з позиції майбутнього (раніше – вибір майбутнього з позиції улюбленого предмета)</i>
	<i>Значимість оцінки як мотиватора знижується, оцінка виступає не мотивом, а критерієм якості знань</i>
	<i>Мотивація досягнення високих результатів зі значимих предметів</i>
	<i>Внутрішня, власна мотивація</i>

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

ФОРМУВАННЯ СТАНУ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ І КЛАСИФІКАЦІЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПРИЧИН НИЗЬКОЇ МОТИВАЦІЇ НАВЧАННЯ

Проводячи роботу з формування мотивів навчання та навчальної діяльності, необхідно враховувати вікові особливості школяра, вже набуте учнем ставлення до навчання та з'ясувати причини низької мотивації навчання, що найчастіше зустрічаються, їхні ознаки та способи подолання.

Виділяють п'ять типів ставлення до навчання:

- ✓ негативне;
- ✓ байдуже (або нейтральне);
- ✓ позитивне (аморфне);
- ✓ позитивне (пізнавальне, усвідомлене);
- ✓ позитивне (відповідальне, особистісне).

Негативне ставлення учнів до навчання характер: бідність і вузькість мотивів; пізнавальні мотиви вичерпуються інтересом до результату; несформовані вміння ставити цілі, переборювати труднощі; навчальна діяльність не сформована; відсутнє вміння виконувати дію за розгорнутою інструкцією дорослого; відсутня орієнтація на пошук різних способів дії.

За позитивного (аморфного) ставлення в мотивації спостерігаються нестійкі переживання новизни, допитливості, ненавмисного інтересу; виділення перших переваг одних навчальних предметів серед решти; широкі соціальні мотиви обов'язку; розуміння і первинне осмислення цілей, поставлених учителем.

За позитивного (пізнавального) ставлення учнів до навчання мотивація характеризується постановкою нових цілей; народженням нових мотивів; осмисленням співвідношення своїх мотивів і цілей. Навчальна діяльність включає не тільки відтворення за зразками вчителя завдань, способів дій, але й виникнення самостійно поставлених цілей, а також виконання дій за власною ініціативою. Відбувається оволодіння вміннями планувати й оцінювати свою навчальну діяльність до її здійснення, перевіряти та контролювати себе на кожному етапі уроку.

Позитивне (особистісне, відповідальне) ставлення учня до навчальної мотивації характеризується стійкістю та неповторністю мотиваційної сфери; умінням ставити перспективні, нестандартні цілі та реалізовувати їх; умінням переборювати перешкоди під час досягнення мети. У навчальній діяльності спостерігається пошук нестандартних способів вирішення навчального завдання, гнучкість і мобільність способів дій, освоєння навчальних дій і вмінь до рівня навичок і звичок культури праці, перехід із навчальної діяльності до самоосвітньої, до творчої діяльності.

Нижче наведено зведену карту стану мотивації навчання учнів і шляхи її формування.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Таблиця 2.

Карта стану мотивації навчання учнів і шляхи її формування

Тип ставлення до навчання	Мотивація до навчання			Уміння вчитися		
	мотиви	цілі	емоції	навченість		навчання
				знання	навчальна діяльність	
Негативне	Перевага мотивів уникнення неприємностей, покарання. Відсутність інтересу до процесу та змісту навчання. Пояснення своїх невдач зовнішніми причинами	Відволікання на уроках. Невміння почати роботу. Низький рівень домагань	Негативні емоції страху, образи незадоволеності собою і вчителем	Знання про факти. Вузьке коло знань	Навчальна діяльність не сформована. Невміння виконувати кілька дій у певній послідовності. Низька самооцінка	Відсутність перенесення знань до нових умов. «Закритість» для допомоги іншої людини
Нейтральне (пасивне)	Нестійкі мотиви інтересу до зовнішніх результатів навчання	Відхід від труднощів. Відсутність самостійних цілей, не повернення до невирішених завдань	Негативні емоції нудьги, невпевненості. Нестійкість емоцій	Пізнання й відтворення готових знань	Виконання окремих навчальних дій за інструкцією та за зразком	Пасивність у нових умовах і ситуаціях
Позитивне (аморфне)	Широкий пізнавальний мотив як інтерес до результату навчання й до оцінки вчителя. Нестійкість мотивів	Орієнтація на результат своєї діяльності. Розуміння, первинне осмислення й досягнення цілей, поставлених учителем	Емоції подиву, переживання незвичайного, новизни та розважальності навчального матеріалу. Позитивні емоції від перебування в школі. Загальний нестійкий позитивний настрій до навчання, що залежить від ситуації	Знання про факти, поняття терміни. Запам'ятовування знань	Розуміння та виконання навчального завдання, поставленого вчителем. Виконання низки навчальних дій за інструкцією. Підсумковий контроль і самооцінка за результатами роботи	Сприйняття до засвоєння нових знань
Позитивне (пізнавальне)	Нові мотиви самостійно поставлених цілей. Усвідомлене співвіднесення і мотивів і цілей своїх дій	Постановка мети з урахуванням суб'єктивної ймовірності успіху, витрати сил і часу на досягнення мети. Пояснення своїх успіхів невдач	Позитивні емоції від пошуку різних способів вирішення. Усвідомленість емоцій. Негативні емоції тимчасової невдоволеності собою під час виникнення нових труднощів із завданнями	Знання про закони і теорії про способи діяльності. Застосування знань у звичних умовах. Розуміння знань. Репродуктивний рівень засвоєння знань	Покроковий самоконтроль і самооцінка під час роботи. Розрізнення способу й результату навчальної діяльності, усвідомлений пошук різних способів вирішення. Адекватна самооцінка	Сприйнятість до засвоєння навчальної роботи

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Позитивне (активне, творче)	Мотиви вдосконалення способів навчальної діяльності (самоосвіти). Самостійність мотивів	Постановка самостійної мети. Усвідомлення як суб'єкта навчальної діяльності та джерела активності в навчанні	Позитивні емоції під час постановки проблеми. Негативні емоції тимчасової незадоволеності під час самостійної постановки складніших завдань	Знання про методи пізнання Продуктивний рівень засвоєння Гнучкість і оперативність знань	Гнучкість і мобільність навчального завдання та способів навчальної діяльності. Прогностичний самоконтроль і самооцінка до початку боти. Висока самооцінка	Сприйнятливість до засвоєння узагальнених раціональних способів організації своєї навчальної діяльності перенесення способу дії в нові умови
Позитивне (особистісне, відповідальне)	Мотиви вдосконалення способів співпраці з іншою людиною в процесі навчальної діяльності. Мотиви відповідальності	Постановка соціально значимих цілей. Передбачення соціальних результатів і наслідків досягнення своїх цілей. Наполегливість і завзятість під час подолання своїх удач і невдач внутрішніми причинами	Позитивні емоції впевненості у своїх можливостях, гордості та гідності. Позитивні та негативні емоції та співпереживання вчителю й учням	Оцінювання як наявність особистих суджень з приводу знань і способів навчальної діяльності	Виконання навчання як соціально значимої діяльності. Виконання результатів навчання в соціальній практиці. Оволодіння культурою навчальної роботи, складними вміннями, навичками, звичками. Уміння зайняти умовну позицію в спільній діяльності	Сприйнятливість до нових видів співпраці під час навчання, до нових способів застосування засвоєного в соціальній практиці. Готовність до співпраці. Швидкий темп просування

Таблиця 3.

Класифікація психологічних причин низької мотивації навчання, що найчастіше зустрічаються, їх ознаки та способи подолання

Причини	Ознаки	Способи подолання
Погане здоров'я	Швидко стомлюється або до кінця уроку, або після перших уроків. Часто пропускає заняття	Спостереження в лікарів, полегшений режим роботи
Не враховуються індивідуальні особливості нервової системи учня	Учень не встигає виконати завдання в запропонований час, болісно реагує на невдачі	Допомогти учневі вивчити свої особливості й навчити його враховувати їх у процесі діяльності. Вчителю дотримуватися певних правил у роботі з такими учнями (наприклад, не ставити їх у ситуацію миттєвої відповіді)
Відсутність мотивації досягнення успіху	Низька самооцінка, нерішучість, не проявляє ініціативи, виявляє невпевненість у своїх силах	Підвищити самооцінку учня, сприяти формуванню мотивації

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Несформованість прийомів навчальної діяльності	Не володіє способами навчальної роботи (наприклад, не вміє працювати з підручником, не контролює свою роботу)	Навчити основним приемам навчальної діяльності
Недоліки в розвитку пізнавальних процесів	Не може зосередитися, погана пам'ять, зазнає труднощів під час розв'язування завдань	Використання коригувальних вправ на розвиток пізнавальних процесів

ОРГАНІЗАЦІЯ ВНУТРІШНЬО – ТА ЗОВНІШНЬОМОТИВОВАНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Діяльність учнів на уроці може будуватися, спираючись на зовнішні або внутрішні мотиви. За допомогою зовнішньо мотивованої діяльності відбувається спонукання до активності за рахунок зовнішніх атрибутів, які не пов'язані із самим процесом діяльності. Перевага зовнішніх мотивів викликає в людині байдужість до власної діяльності, підриває бажання працювати, ініціативу, вміння направити діяльність. Вона не пов'язана з результатом діяльності, її якістю, засобами досягнення мети. Поза зоною уваги вчителя виявляється найголовніше питання: включення в пізнавальну діяльність самої дитини. Внутрішня мотивація пов'язана із самим процесом пізнання. Значимим стає особистісний результат пізнавальної діяльності, а не «правильна» реакція на зовнішні побудники, оскільки спостерігається особистісне включення в діяльність, коли всі її компоненти ніби «входять» в учня, ним самим спрямовуються і контролюються.

Психологи беззаперечно довели, що, «включаючи» внутрішні мотиви, ми повинні «виключити» зовнішні, тому що зовнішні мотиви й внутрішня мотивована діяльність антагоністичні.

Внутрішній мотив виникає тоді, коли всі аспекти навчальної діяльності зв'язують із потребами учнів. Важливо майбутню діяльність зробити привабливою, бажаною для учнів, щоб кожен учень сам обирав засоби досягнення поставленої мети, сам діяв, забезпечуючи самоконтроль і самооцінку отриманого результату.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Таблиця 4.

Організація внутрішньо мотивованої навчальної діяльності (за Ксензовою)

№ з/п	Компоненти діяльності	Установки і дії педагога
	Мета	Спільна з дітьми робота з осмислення та формулювання мети майбутньої діяльності. Участь учнів у постановці навчальних задач
	Мотив	Опора на внутрішні мотиви
	Засоби	Спільний з учнями вибір засобів, адекватних меті
	Дії	Варіативність дій, вибір дій відповідно до можливостей учня
	Результат	Досягнення учнями особистісно значимого результату; у центрі уваги вчителя – внутрішні позитивні зміни в особистості школяра
	Оцінка	Забезпечення можливості виконати самооцінку отриманого результату

Таблиця 5.

Організація зовнішньо мотивованої навчальної діяльності (за Ксензовою)

№ з/п	Компоненти діяльності	Установки і дії педагога
	Мета	Ціль на уроці ставить учитель
	Мотив	Мотивує сам, частіше з а рахунок зовнішніх стимулів
	Засоби	Засоби обирає вчитель
	Дії	Організовує і регламентує вчитель
	Результат	Підводить клас до результату, який намітив сам
	Оцінка	Оцінює вчитель

Після тривалого перебування людини, зокрема учнів, у режимі примусу відродити самостійність нелегко. Корисною може виявитися когнітивна корекційна програма «скіл - терапія», розроблена Д. Мейхенбаумом на основі загальної теорії діяльності, яку можна застосовувати в навчальному процесі, організованому з використанням діяльнісно – практичного способу навчання.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Таблицяб.

Розвиток саморегуляції учнів

Фаза «скіл – терапії»	Комунікація
Моделювання (постановка і розв'язання завдань)	Учитель ставить і розв'язує задачу вголос, у формі діалогу, використовуючи займенники «ми», «нам». Функція аналізу, постановки мети
Спільне виконання завдання	Питання і відповіді щодо сутності завдання, обговорення його розв'язування: «Твоя пропозиція важлива». Функція планування
Вербалізоване самостійне розв'язування завдання	Самоінструктування: «Я буду робити так...», спонукати до реплік само схвалення: «Ти собою задоволений?» Функція контролю, самохвалення
Розв'язування завдання	Допомога у випадку, коли з'являються труднощі у виборі цілей («віяло цілей»), розвиток мета пізнання. Функція метапізнання

Когнітивне тренування на матеріалі уроку впливає на спосіб мислення, збільшуючи загальну здатність до розв'язання проблемних ситуацій, за рахунок уміння висувати й вибирати альтернативні варіанти її розв'язання.

Сучасний учитель повинен уміти не тільки забезпечувати умови для розвитку особистості, зробити цей процес злагодженим і керованим, але і навчити всього цього самих учнів, зробити їх суб'єктами, що мислять і не губляться в будь – якій життєвій ситуації. У цьому і полягає місія сучасного учителя.

ВИСНОВКИ

Спостереження за діяльністю учнів незмінно підкреслює необхідність наявності в ній компоненту мотивації. Будь-яка діяльність протікає більш ефективно й дає більш якісні результати, якщо при цьому в особистості є сильні, яскраві, глибокі мотиви, які викликають бажання діяти активно, з повною віддачею сил, переборювати неминучі скрути, несприятливі умови й інші обставини, наполегливо просуваючись до наміченої мети. Стереотипи утворюються за непроблематизованості змісту навчального курсу, а також при авторитарної позиції викладача та декларованості в педагогічному спілкуванні.

Кожний із методів організації навчальної діяльності володіє не тільки інформативно-навчальним, але і мотиваційним впливом. У цьому сенсі можна говорити про мотиваційну функцію будь-якого методу навчання. Функція стимулювання в цьому випадку немовби виходить на перший план, сприяючи здійсненню освітньої функції всіх інших методів.

Як зазначалося вище в роботі, діяльність учня може бути організована на основі зовнішніх і внутрішніх мотивів.

Учень на традиційному уроці виконує в основному репродуктивні дії (до 90 % усього навчального часу), рекомендовані та контрольовані вчителем за

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

допомогою оцінок, які у звичайному їхньому використанні є зовнішнім спонуканням.

Щоб сформувати в учнів спрямованість на досягнення успіху в будь-якій важливій для людини справі, необхідно внести істотні зміни в традиційний для сучасної школи навчально-виховний процес. Для цього потрібні конкретні нововведення, їхній вибір не повинен носити випадковий характер, тому, готуючись до уроку, необхідно враховувати принципи, орієнтовані на досягнення.

1. Психологізація змісту освіти. Розвиток волі, підвищення самооцінки, захист власної гідності, керування власними емоціями і бажаннями — це ті психологічні знання, які потрібні людині, щоб стати успішною.

2. Диференціація змісту виконуваної роботи допомагає в досягненні ситуації успіху.

3. Розвиток самостійності та відповідальності за свої успіхи й невдачі. Прагнення до самостійності та відповідальності — ознака людини з розвинутою потребою в досягненнях.

4. Відсутність авторитаризму в оцінці. Формування самостійної оцінної діяльності. Це дозволяє розвинути суб'єктність, сформувати стійку самооцінку.

5. Заохочення будь-яких зусиль, спрямованих на поліпшення результатів. Орієнтація на методи позитивної мотивації. Формування позитивного ставлення до успіху, що є одним із важливих факторів, які спонукають до діяльності.

6. Розвиток вольових якостей шляхом включення в посильну, але досить важку діяльність. Невміння переборювати перешкоди заважає досягненню успіху й знижує бажання. Формування здатності одержувати задоволення від самовизначення, що сприяє особистісному зростанню.

7. Формування ціннісного ставлення до інших людей і спільної діяльності, відповідальності за загальні результати.

8. Привабливість прогресу діяльності. Результати тісно пов'язані із залученням до процесу. Важливо, щоб будь-який учасник навчально-виховного процесу був сам основним мотиваційним фактором, що дозволяє посилити ступінь емоційного й інтелектуального залучення до загальної діяльності.

9. Орієнтація самого педагогічного колективу на високі професійні й інші досягнення. Учитель, орієнтований на досягнення, становить собою приклад і доказ дієвості методів його роботи. Успіх породжує успіх!

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бурменская Г. В.* Возрастно-психологическое консультирование. Проблемы психического развития детей / Г. В. Бурменская, О. Л. Караванова, А. Г. Лидерс. — М., 1990.
2. *Ильин Е. П.* Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. — СПб. : Питер, 2002.
3. *Занюк С. С.* Психологія мотивації та емоції / С. С. Занюк. — Луцьк, 1997.
4. *Канюк С. С.* Мотивація діяльності спонукання, активність, успіх / С. С. Канюк. — Луцьк, 1998.
5. *Ксензова Г. Ю.* Оценочная деятельность учителя / Г. Ю. Ксензова. — М. : Педагогическое общество России, 2001.
6. *Леонтьев А. Н.* Деятельность. Сознание. Личность. — Режим доступа: <http://flogiston.df.ru>, 2000.
7. *Маркова А. К.* Формирование мотивации учения в школьном возрасте : пособие для учителя / А. К. Маркова. — М. : Просвещение, 1983.
8. *Немова Н. В.* Школа достижений: начало пути к успеху / Н. В. Немова. — М. : Сентябрь, 2002.
9. *Особистісно зорієнтований урок літератури: з досвіду роботи /* упоряд. Г. Федяй, А. Фасоля. — К. : Вид. дім «Шкільний, світ»; вид. Л. Галіцина, 2005.
10. *Остапенко І.В.* Формування мотивації навчальної діяльності школярів середнього шкільного віку. / ВГ «Основа» – Хімія, № 15-16, 2011 .
11. *Хекхаузен Х.* Мотивация и деятельность / Х. Хекхаузен. — М. : Педагогика, 1986.

Козяр Ольга Миколаївна – методист з навчальних дисциплін міського методичного кабінету, вчитель інформатики закладу «Загальноосвітня школа І-ІІІ ступенів № 9 Вінницької міської ради»

Технологія та методологія розробки електронних посібників

Проблеми розробки і використання електронних засобів навчання дійсні протягом всього періоду впровадження інформаційних технологій в освітній процес.

Можливості звичайних засобів обмежені. Традиційний підручник вміщує невелику кількість навчальних матеріалів та інструкцій для самостійних робіт учнів.

Переваги електронних засобів навчання в тому, що вони дозволяють навчатися не тільки «тут і зараз», а й дистанційно, а також технологія поновлення наукової і навчальної інформації в електронних засобах навчання, в порівнянні з друкованими виданнями, виграє у фінансовому плані. Електронні засоби навчання мають інтерактивність, при цьому учень стає суб'єктом освітнього процесу.

В даний час існує декілька різновидів електронних навчальних засобів: енциклопедії, довідники, підручники, посібники, комп'ютерні ігри, тренажери, експертні електронні засоби, інструментальні середовища.

Розробка електронних засобів навчання проводиться в команді з програмістами. Можлива їх розробка на основі вже наявної електронної оболонки, яка купується у виробників. Процес розробки та введення в експлуатацію електронно-навчальних засобів складний і досить тривалий, навіть при наявності готової електронної оболонки. Тобто навіть тоді, коли вирішена найскладніша проблема - програмне забезпечення.

Щоб розробити електронний посібник необхідно озброїтися знаннями з таких питань:

- типи електронних засобів навчання;
- етапи розробки електронних посібників;
- структура і зміст електронного посібника;
- теорія мультисенсорного навчання;
- теорія і методика створення тестових завдань.

Також доцільно мати навички роботи на ПК на рівні досконалого користувача: володіти текстовими редакторами, програмами обробки цифрового відео, AdobePhotoshop, CorelDrow, Paint, або іншими програмами обробки графіки, відео та звуку [2].

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Матеріали, які регламентують діяльність зі створення електронних засобів навчання: Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 2001, № 43, ст.214 [1].

Коротка характеристика електронних засобів навчання

Електронна енциклопедія, електронний довідник - засоби навчання інформаційного типу, можуть бути розроблені також як підручники та посібники на основі мультимедіа, але вони не передбачають зворотнього інтерактивного зв'язку, перекладу інформації на рівень знань і умінь, а також не включають їх контролю.

Електронний підручник - це програмно-методичний комплекс, що забезпечує можливість самостійно або за допомогою викладача освоїти навчальний курс або його розділ на рівні знань, умінь.

Для створення електронного підручника недостатньо взяти теоретичний матеріал змістовного підручника, потрібно забезпечити його навігацією (створити гіперпосилання) багатим ілюстративним матеріалом (включаючи мультимедійні засоби), втілити на екрані комп'ютера. Електронний підручник не повинен перетворюватися ні в текст з картинками, ні в довідник, оскільки функція принципово інша.

Електронний підручник має максимально полегшити розуміння і запам'ятовування (причому активне, а не пасивне) найістотніших понять, тверджень і прикладів, залучаючи до процесу навчання інші, ніж звичайний підручник, можливості людського мозку, зокрема, слухову, зорову (пов'язану з рухом предметів) і емоційну пам'ять.

Електронний підручник чи курс зазвичай містить три складові:

- 1 - презентаційна частина, в якій викладається основна інформація по курсу,
- 2 - навчальна частина у вигляді вправ (інших навчальних форм), за допомогою яких інформація переходить в розряд знань;
- 3 - контролююча частина (тести, відео задачі, програми опитування та інше) Контролююча частина дозволяє проводити об'єктивну оцінку освоєння учнем електронного підручника. Електронний підручник - це засіб навчання, зміст, якого ґрунтується на класиці дисципліни і відповідає освітньому стандарту. Підручник повинен бути затверджений освітнім департаментом, тобто мати гриф Міністерства освіти і сертифікований згідно стандарту якості.

Електронний посібник (ЕП) - це електронне видання частково (повністю) замінює або доповнює підручник. ЕП на відміну від підручника, крім трьох обов'язкових частин, присутніх в підручнику: класичного предметного змісту, вправ для закріплення матеріалу та контролю знань, передбачає наявність певної методики, що розробляється в рамках педагогічного підходу, (проблем-

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

ного, проектного, контекстного, евристичного та інших). Для використання електронних посібників досить провести експертизу на рівні навчального закладу.

Електронне освітнє середовище навчального закладу - це поняття більш широке, повинно включати різні електронні освітні засоби: курси мультимедійні уроки курси практичних занять і комбінованих уроків. [2,3]

Етапи розробки електронного посібника

При розробці будь-якого електронного посібника виділяють два етапи:

1 - підготовчий, 2 - складання ЕП.

Підготовчий етап включає: вибір джерел для відбору змісту, розробку змісту, переробку текстів в модулі по розділах і створення Help (допомоги), реалізацію гіперпосилань в електронній формі, вибір, створення та обробку матеріалу для мультимедійного втілення (відео сюжети, звуковий супровід, графічні зображення). У посібнику окремо виділяється глосарій, список літератури та інтернет джерел.

Збирання посібника - це заключний етап, який проводиться тоді, коли розроблені всі блоки: інформаційний, навчальний, контролюючий. При складанні посібник доповнюється інструкціями з використання. [4]

Принципи розробки електронного посібника

При розробці структури та змісту електронного посібника необхідно орієнтуватися на наступні *принципи та технологічні особливості*:

1. Принцип пріоритетності педагогічного підходу: реалізується через постановку освітньої мети і розробку змісту освітньої діяльності на основі одного або декількох дидактичних підходів: системного, синергетичного, проблемного, алгоритмічного, програмованого, проектного, евристичного, компетентнісного та інших підходів.

2. Принцип модуля: розбиття матеріалу на розділи, що складаються з модулів мінімальних за обсягом, але замкнених за змістом.

3. Принцип повноти: кожен модуль повинен мати наступні компоненти: теоретичне ядро, контрольні питання з теорії, приклади, завдання та вправи для самостійного рішення, контрольні питання по модулю з відповідями, контрольні тести з усього курсу, контекстна довідка (Help), історичний коментар.

4. Принцип наочності. В основі принципу створення електронних посібників (ЕП) лежить теорія мультисенсорного навчання. Кожен модуль повинен складатися з колекції кадрів з мінімумом тексту і візуалізацією, що полегшує розуміння і запам'ятовування нових понять, тверджень і методів. При

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

підготовці ілюстрацій вибирайте або обробляйте такі, які виконують не рекламну та розважальну роль, а навчальну функцію. Лише на обкладинці допомоги або титульному аркуші розділу (модуля) можливе використання ілюстрацій, що прикрашають інтерфейс.[3]

Використовуйте той чи інший вид ілюстрацій в місцях, важких для розуміння навчального тексту, що вимагають додаткового наочного роз'яснення; для узагальнень і систематизації тематичних смислових блоків; для загального поживлення всього навчального матеріалу і зосередженого по всьому полю тексту як друкованого, так і електронного (гіпертексту).

Умовно-графічна наочність: таблиці, схеми, блок-схеми, діаграми, графіки, карти, картосхеми.

Таблиці по виконанню їх функціональної ролі поділяють на три види.

- Роз'яснювальні - в стислому вигляді полегшують розуміння досліджуваного теоретичного матеріалу, сприяють свідомому його засвоєнню і запам'ятовуванню.

- Порівняльні - здійснюють зіставлення і протиставлення матеріалу і є одним з видів угруповання його, тобто відображають специфіку в табличній формі. Порівнюватися можуть будь-які елементи: істотні зіставні ознаки історичних, соціальних, економічних і політичних об'єктів, типи господарств, типи темпераменту людини і інше.

- Узагальнюючі або тематичні - підводять підсумок вивченого теоретичного матеріалу, сприяють формуванню понять. Узагальнюючи в логічній послідовності, перераховують основні риси явищ, подій, процесів тощо, найістотніші в них.

Таблиці систематизують досліджуваний матеріал, полегшують повернення до раніше пройденого матеріалу і можуть бути розміщені у формі висновків в кінці параграфу чи теми. Розрізняють дві групи таблиць: статичні, динамічні (анімаційні), а також текстові, числові, таблиці - малюнки, таблиці - схеми, таблиці - круги. Динамічні (або анімаційні) таблиці (анімація - реалізація ефекту руху об'єкта) дозволяють скласти самі різні варіанти статичних таблиць. Основна перевага динамічних таблиць - подача матеріалу по частинах, невеликими порціями, можливість видозмінювати зміст таблиці, замінювати одні елементи іншими. Ці особливості рухомих таблиць і схем можуть бути корисні не тільки при вивченні навчального тексту, але й на етапі закріплення вивченого матеріалу, оскільки полегшують розуміння і запам'ятовування його.

Схеми. За функціональною ознакою схеми поділяються на наступні типи: сутнісні, які відображають складові частини понять, явищ, процесів тощо; логічні, що встановлюють логічну послідовність між частинами; образні, які поліпшують розуміння важких місць у тесті. Для створення у користувача реалістичного образу в ряді випадків доцільне зіставлення схематичного зображення з іншими видами ілюстрації. [5,6]

Анімація дозволяє представити в динаміці:

- процес "порціонної" подачі текстової інформації (ефект "електронного лектора");

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

- процес імітації руху частин ілюстрації;
- імітацію руху малюнка;
- імітацію рухів історичних битв, фізичні та хімічні процеси;
- технологічні процеси; технічне конструювання;
- процес природних явищ;
- процес соціальних явищ;
- процес політичних подій та інше.

Анімація представляє практично необмежені можливості з імітації ситуацій і демонстрації руху об'єктів.

Існує кілька прийомів реалізації ефекту анімації [6].

Приєм типу "накладання". Суть цього прийому полягає в тому, що автор, обравши статичну ілюстрацію, розбиває її на складові частини, а потім описує послідовність накладення цих частин одну на одну. Так реалізується ефект динамічного зображення і для малюнків. Зауважимо, що об'єкт не рухається в просторі, але "живе".

Динамічні ілюстрації, отримані за таким принципом, доречно використовувати для такого тексту, де необхідно проілюструвати в компактній і образній формі суть процесу побудови якогось ряду, викласти послідовність подій або того, що відбувалося, явищ, зміни людини і т.п.

Цей прийом успішно застосовується для реалізації подачі теоретичного матеріалу частинами (наприклад, поступово скласти таблицю, а не давати її відразу заповненою, що особливо важливо при поясненні складного теоретичного матеріалу). Такі таблиці дуже ефективні на етапі узагальнення і систематизації навчального матеріалу в кінці теми, розділу і курсу в цілому.

Порційну подачу матеріалу можна здійснити і за допомогою іншого **прийому - типу "каширування"**. Суть цього прийому полягає в тому, що заповнена текстом таблиця спочатку закрита (тобто замаскована), а потім відбувається поступове її розкриття.

Приєм типу "руху в просторі". Відмінність його від прийому "накладання" полягає в тому, що в цьому випадку треба описати послідовність кроків, які "буде здійснювати" по простору екрану вибраний об'єкт для ілюстрування (ефект мультиплікації).

Можливість вибіркового використання фрагментів анімації або відеокадрів дуже зручна для пояснення теоретичних положень навчального матеріалу. Припустимо, є фрагмент анімації - три рисункові кадри, що ілюструють смисловий зміст якого-небудь абзацу. У ході читання даного абзацу послідовно викликаються на екран три рисункові кадри. У разі необхідності учень може призупинити на будь-який час той чи інший анімаційний кадр. По ходу вивчення теоретичного матеріалу учнем можна в якості ілюстрації видавати з арсеналу анімаційних кадрів або відеоряду проблемні питання, порівняльні таблиці, блок-схеми, дві фотографії (для порівняння) та інше.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Ілюстрації або відеофрагменти можуть супроводжуватися лаконічним коментарем, тобто таким коментарем, який спрямовує увагу тільки на зображення, або без супровідного тексту.

5. Принцип розгалуження: кожен модуль повинен бути зв'язаний гіперпосиланням з іншими модулями так, щоб у користувача був вибір переходу в будь-який інший модуль. Принцип розгалуження не виключає, а навіть передбачає наявність рекомендованих переходів, що реалізують послідовне вивчення предмета. Принцип розгалуження дозволяє регулярно повторювати пройдений матеріал, при цьому процес запам'ятовування ґрунтується на виникненні взаємозв'язку між процесом і об'єктом, між пройденим та новим матеріалом. Необхідно пам'ятати про словник термінів - глосарії. В електронних посібниках це не просто список термінів і їх роз'яснення, що дається в кінці підручника - це своєрідна динамічна система довідки. Користувач повинен мати можливість, зустрівши в тексті незнайомий або малозрозумілий термін, тут же звернутися до його тлумачення. Найкращим чином така система може бути реалізована за допомогою гіперпосилань.

6. Принцип регулювання: учень самостійно управляє зміною кадрів. Не слід забувати, що користувач повинен відчувати себе при роботі з ЕП комфортно. Для цього необхідно передбачити всілякі елементи управління. Потрібно просто вміти користуватися інтернет-браузером, і реалізувати на кожній сторінці підручника всі можливі підказки, стрілки та інші елементи навігації.

7. Принцип адаптивності: електронний підручник повинен допускати адаптацію до потреб конкретного користувача в процесі навчання, дозволяти варіювати глибину і складність досліджуваного матеріалу і його прикладну спрямованість в залежності від майбутньої спеціальності учня, стосовно потреб користувача генерувати додатковий ілюстративний матеріал, надавати графічні та геометричні інтерпретації досліджуваних понять та отриманих учнями рішень задач [3].

Структура електронного посібника

У структурі ЕП повинні мати не менше 7 складових: введення (анотація), інформаційний, навчальний і контролюючий блоки, інструкція з використання, глосарій, список літератури для учнів і вчителів.

Для чіткості уявлення структури посібника її можна позначити графічно. Структура може виглядати так (схема 1):

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

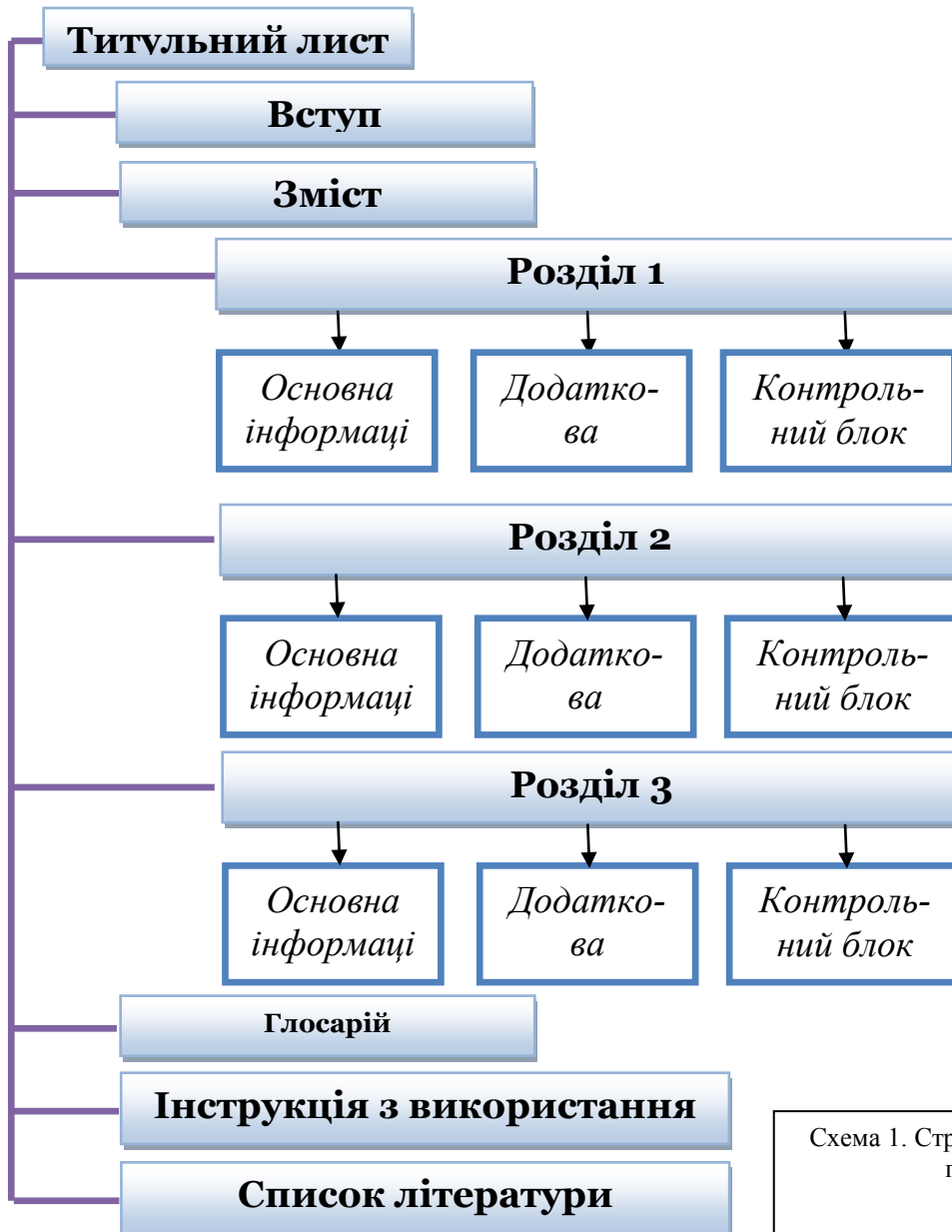

Схема 1. Структура електронного посібника

Титульний лист або обкладинка ЕП може бути барвистою або суворою залежно від дисципліни, з якої розроблено посібник.

У вступі актуалізується необхідність створення вашого електронного посібника (педагогічний підхід, використовувана методика). Автор дає коротку характеристику допомоги, вказує контингент, для якого вона призначена.

Зміст розрахований на надання інформації. Інформаційна частина включає гіпертекст, оснащений гіперпосиланнями. Що таке гіперпосилання? **Гіперпосилання** - це навігаційна можливість. При натисканні на гіперпосилання можна перейти в іншу область тексту (гіпертекст). Гіперпосилання можна використовувати в двох цілях. Перша мета - поглиблена подача матеріалу. Друга мета використання гіперпосилань - повернення до раніше вивченого стандартного мінімуму. Це дозволяє відновити прогалини в знаннях і полегшує сприйняття нового матеріалу. При розробці інформаційного

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

блоку необхідно чітко розділити інформацію на 1 - основну, 2 - додаткову, 3 - попередньо вивчену (повторення пройденого) [8,9].

Рекомендації з дизайну електронного посібника.

Колір - найбільш активний засіб у створенні стилю. Вибір кольору завжди суб'єктивний, але в кольоровій гамі існують і об'єктивні закони, пов'язані з людським фактором. Тому тим, хто не володіє достатнім досвідом, можна дати деякі професійні рекомендації:

Різноманітність кольорів. Використовуйте невелику кількість кольорів, для початку 2-3 основних, якими можна урізноманітнити електронний посібник. Це зауваження не відноситься, звичайно, до повнокольорових фотографій і відеороликів, включених у підручник.

Бажана гамма. Уникайте надмірної яскравості. Достатньо, якщо у вибраній вами гамі насиченим буде тільки один колір. Різноманітність яскравих невміло з'єднаних кольорів створює проблеми для сприйняття людським оком необхідних деталей, розсіює увагу, відводить від суті.

Колір фону. Для фону вибирайте приглушені тони. Вони можуть бути як світлими, так і темними. Все залежить від того, в якому кольоровому співвідношенні до фону виявляться інші елементи сторінки.

Наприклад, якщо в матеріалах до підручника переважають геометричні малюнки на білому тлі, то і загальний фон краще залишити білим, інакше, впроваджені в колір, вони виявляться подібними до латок і розділять простір сторінки, ускладнюючи її сприйняття.

Текст і ілюстрація повинні бути досить контрастні до тла.

Контраст допустимо прямий (темне на світлому), і зворотний (світле на темному). Головне, щоб він був чітким. У зворотного контрасту є одна особливість - при однакових розмірах світле зображення на темному тлі здається більшим за розміром, ніж темне на світлому. Слід уникати зворотних контрастів для великих текстових блоків, оскільки при їх читанні очі швидко втомлюються.

Не розміщуйте яскраві дрібні деталі (малюнків, текстів) на яскравий фон, навіть якщо їх кольори досить контрастні. Особливо це відноситься до протилежних пара колірних кола (червоний-синій, зелений-пурпурний, жовтий-фіолетовий та інші). Око прагне привести ці кольори в рівновагу, втомлюється від перефокусування, увага розсіюється, з'являється ефект "мерехтіння в очах".

Кольорове кодування. Кольори, які мають загальноприйняті значення, бажано використовувати у відповідності з цим смислом. Наприклад, активний червоний колір може відображати важливість повідомлення, небезпеку, заборону. Але це не скасовує його використання в інших випадках.

Спотворення кольору. Не забудьте, що спроектовані на екран за допомогою проєктора, зображення будуть виглядати інакше. Кольори висвітлюються і мякнуть, контрасти нівелюються, загальний ефект може змінитися до невпізнання. Тому перевірте, як задумана кольорова гама поводить себе при збільшенні на наявному лекційному обладнанні [7].

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Аналізуючи проблеми розробки електронних посібників, необхідно зауважити, що створення електронних посібників вимагає ретельного планування та методологічної підготовки, значних тимчасових втрат. У роботу залучається велика кількість різних фахівців: педагогів, психологів, дизайнерів тощо. Це значно збільшує витрати на розробку і створення якісного навчального продукту.

Література

1. Закон України "Про авторське право і суміжні права" від 2001, № 43, ст.214. // www.rada.gov.ua.
2. Андреев А.А., Солдаткин В.И. К вопросу о рациональном комплекте средств обучения для системы дистанционного образования/Современный этап реформирования экономического образования в России: Труды Международной научно-практической конференции. - М.: ГФА, 1998.
3. Андреев А.А., Солдаткин В.И., Лупанов К.Ю. Проблемы разработки учебно-методических пособий для системы дистанционного образования//Применение новых технологий в образовании. Материалы IX Международной научно-практической конференции (Москва, 3-5 июня 1998 г.). - М.: АТИСО, 1998.
4. Вымятин В.М. Информационно-технологическое обеспечение ДО//Открытое и дистанционное образование. 2000. № 1. - с. 18-28.
5. Використання електронних ресурсів для проведення науково-дослідницької та педагогічної діяльності у навчальних закладах // <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em6/content/08lgpiei.htm>
6. Гуревич Р.С., Кадемія М.Ю., Черниш Т.М., Шевченко Л.С. Основи діловодства: Навчальний посібник. Частина I. Сучасні ділові папери.— Вінниця: ТОВ «Діло», 2007.— 184с.
7. Р.С. Гуревич, М.Ю. Кадемія, А.П. Кобися, В.М. Кобися, В.Ф. Орлов, О.В. Шестопалюк “Сучасні інформаційні технології та їхнє використання”
8. Данилин А.В. Технологии интеграции государственных информационных систем и организации межведомственного взаимодействия // <http://www.microsoft.com/rus/docs/government/ analytics/integration.doc>.
9. Персианов В.В. Информационные и коммуникационные технологии в образовании: Образовательный сайт. – Тула: Сервер ТГПУ (<http://www.tspu.tula.ru>) , 2007.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Воловодівська Жанна Олексіївна – методист з практичної психології та соціальної роботи міського методичного кабінету.

Тренінг «Знайомство зі Здоровчиком»

Мета: згуртувати учнів, сформувати в групі відчуття атмосфери довіри й підтримки; сприяти усвідомленню відповідального ставлення до власного здоров'я; розвивати вміння у учнів критично ставитися до власних вчинків.

Заняття 1 «Моя головна цінність – здоров'я»

Мета: Формування у дітей культури фізичного, психічного, соціального та духовного здоров'я. Попередження та подолання шкідливих звичок.

Тренер представляє «Здоровчика» (іграшка, яка буде символізувати «Здоровчика»). Та повідомляє, що діти будуть подорожувати, до скарбу «Здоров'я». Разом з нами буде іти «Здоровчик».

Вправа «Вітання - знайомство»

5 хв.

Мета: активізувати учасників групи

Перший учасник називає своє ім'я, а потім каже «Я люблю...» і жестами показує якийсь вид діяльності, інші повинні відгадати, що він показав.

Вправа «Правила роботи»

5 хв.

Мета: формування правил роботи в групі.

Для ефективної роботи ми з вами виробимо наші правила роботи в групі:

Добровільна участь.

Довірливе спілкування.

Принцип «тут і тепер».

Активність.

Тактовність і толерантність.

Говорити по темі.

Вправа «Очікування»

5 хв.

Обладнання: бланки з анкетами, ручки.

Вхідне анкетування

Дай будь – ласка відверту відповідь на запитання:

- вкажи свій вік та стать;
- твоє хобі;
- твій улюблений вид спорту;
- перелічи заняття, які є корисні для здоров'я;
- назви шкідливі звички, які негативно впливають на здоров'я;
- чи дотримуються в твоїй сім'ї здорового способу життя;

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

- чи хотів би ти дізнатися більше про здоровий спосіб життя;
- твої побажання.

Вправа «Що означає бути здоровим»

10 хв.

Мета: перевірити, як діти розуміють, що таке здоров'я та, що означає бути здоровим.

Обладнання: іграшка

Діти по колу передають іграшку «Здоровчик». Кожна дитина, в якій опинився «Здоровчик» висловлює «Я здоровий, бо...» (роблю ранкову зарядку, не палю, загартовуюся, відпочиваю на свіжому повітрі...).

Вправа – рухавка «Шикуйся за зростом»

5 хв.

Мета: дати можливість учасникам розім'яти м'язи.

За командою тренера учасники розміщуються за зростом (перша спроба). За командою тренера учасники розміщуються за зростом із заплученими очима (друга спроба).

Вправа «Народна мудрість про здоров'я»

15 хв.

Мета: усвідомити необхідність здоров'я для людини.

Обладнання: картки з прислів'ями, три конверти.

Тренер об'єднує учасників в три команди. Кожній команді дається конверт з словами. За визначений час потрібно з поданих слів скласти прислів'я. По завершенню, кожна команда презентує виконане завдання.

Прислів'я для команди №1:

- 1. Як дитина бігає і грається, то їй здоров'я усміхається.**
- 2. У здоровому тілі – здоровий дух.**

Прислів'я для команди №2:

- 3. Здоров'я маємо - не дбаємо, а згубивши – плачемо.**
- 4. Здоров'я людини - багатство країни.**

Прислів'я для команди №3:

- 5. Здоров'я зникає – радість минає і щастя немає.**
- 6. Все можна купити, а здоров'я – ні.**

Рефлексія заняття

Побажання

Заняття 2 «Острів скарбів мого здоров'я»

Мета: розвиток вміння колективно працювати, познайомити з інформацією, яка є корисною для здоров'я дитини.

Вправа «Вітання»

5 хв.

Мета: активізувати роботу в групі

Обладнання: іграшка.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Учасники по колу передають іграшку «Здоровчик», проговорюють свої побажання. Після того, як учасник проговорить своє побажання вся група промовляє фразу «І ми також».

Вправа «Правила роботи»

5 хв.

Мета: формування правил роботи в групі.

Для ефективної роботи ми з вами повторимо наші правила роботи в групі:

- Добровільна участь.
- Довірливе спілкування.
- Принцип «тут і тепер».
- Активність.
- Тактовність і толерантність.
- Говорити по темі.

Вправа «Вирушаємо в подорож»

15 хв.

Мета: зацікавити учасників, активізувати до роботи в занятті.

Обладнання: плакати, фломастери

Колись давно – давно на острові - скарбів було сховано величезний скарб, який зміцнює здоров'я людини. Сьогодні настав той момент, коли ми спробуємо відшукати те, досі нам невідоме, що допомагає зберегти здоров'я людини.

Об'єднаємося у дві команди та уявімо, що ми відпливаємо у подорож.

Завдання командам, потрібно придумати назву своєї команди та девіз. По завершенню капітани команд презентують назву та девіз.

Вправа – рухавка «Акули»

5 хв.

Мета: активізувати до роботи в занятті.

Обладнання: листи А4 скріплені в смужку за кількістю учасників команд.

На нашому шляху море. Посеред кімнати на підлозі розташовані «плоти» (скріплені в смужку листи А-4 за кількістю учасників кожної групи).

Об'єднані групи за командою тренера «Поплили» вільно рухаються по кімнаті.

За командою «Акули» - потрібно кожній групі вишикуватися на «плотах».

Вправа «Скеляста гора»

10 хв.

Мета: визначити фактори, які впливають на здоров'я людини.

Учасників тренінгу об'єднують в три команди. Ми переплили море і на нашому шляху трапилася скеляста гора. Кожна команда отримує ватман, на якому зображено ескіз гори. Завдання кожній команді – зобразити маршрут сходження до вершини гори «Здоров'я», вписуючи на кожному кроці фактори, які впливають на зміцнення здоров'я. По звершенню кожна команда презентує свій маршрут.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Вправа «Пошта»

10 хв.

Мета: узагальнити та закріпити інформацію про фактори, які зміцнюють здоров'я.

Обладнання: лист ватману, фломастери, пластикова пляшка.

Ми пройшли довгий шлях та набули досвіду. Давайте поділимося нашими знаннями з іншими мандрівниками. На одному листі запишемо інформацію, яку ви відзначили в своїх командах. В пластикову пляшку вкладаємо листок і залишаємо у підніжжі гори, на допомогу тим, хто прийде після нас.

Рефлексія заняття

Побажання

Заняття 3 «Попередження шкідливих звичок»

Мета: навчити учнів розуміти правила ведення здорового способу життя та бачити шкідливі для здоров'я фактори.

Вправа «Долоня»

5 хв.

Мета: налаштувати на співпрацю, організувати учасників

Обладнання: аркуші паперу, фломастери.

Тренер роздає аркуші паперу всім учасникам кола та пропонує покласти долоню на аркуш паперу та обвести її. По середині долоні потрібно написати своє ім'я. За командою тренера долоня передається по колу. Умова написати позитивне про того чиє ім'я вказане на долоні.

Рефлексія.

Вправа « Правила роботи»

5 хв.

Мета: формування правил роботи в групі.

Для ефективної роботи ми з вами повторимо наші правила роботи в групі:

1. Добровільна участь.
2. Довірливе спілкування.
3. Принцип «тут і тепер».
4. Активність.
5. Тактовність і толерантність.
6. Говорити по темі.

Вправа «Врятуй капітана»

10 хв.

Мета: навчити учнів розуміти правила ведення здорового способу життя та бачити шкідливі для здоров'я фактори.

Об'єднуємо учасників в дві команди. Кожна команда вибирає капітана. Наші відважні капітани ведуть вас вперед, але ось вони потрапляють в пастку. Ваше завдання допомогти капітанам. Зараз я зачитуватиму вам правила здорового способу життя, які приготував «Здоровчик», а ви будете плескати в долоні, якщо правила правильні.

Запитання для команди №1:

1. Щоб бути здоровим, треба курити і вживати алкогольні напої. (НІ)

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

2. Для збереження психічного здоров'я треба тримати себе в руках і не хвилюватися через дрібниці. (ТАК)
3. Для міцного здоров'я треба загартовувати свій організм. (ТАК)
4. Щоб бути здоровим, треба дотримуватися режиму дня. (ТАК)
5. Їсти можна, що завгодно і коли завгодно (НІ)

Запитання для команди № 2:

1. Для здоров'я важливо займатися спортом.(ТАК)
2. Не обов'язково відпочивати, щоб зберегти здоров'я. (НІ)
3. Дитині треба спати не менше 8 годин на добу. (ТАК)
4. Щоб бути здоровим, слід їсти побільше цукерок та інших солодощів.(НІ)
5. Для міцного здоров'я важливі добрі стосунки з оточуючими.(ТАК)

- Ми з вами рятували капітанів та мандруємо далі.

Вправа – рухавка «Веселий м'ячик»

5 хв.

Мета: активізувати учасників групи.

Обладнання: м'яч.

Учасники по колу передають м'яч тримаючи його різними частинами тіла (підборіддям, між колінами, між ліктями...)

Вправа - інсценівка «Вартість здоров'я»

20 хв.

Мета: довести до дітей шкідливу дію тютюнопаління на організм людини.

По дорозі нам зустрівся незнайомий хлопець, який кашляв, мав хворобливий вигляд.

Нам потрібно зупинитися та допомогти йому.

Дітям роздається текст, який вони прочитують по можливості завчають і розігрується сценка.

Дійові особи: Хлопець, «Здоровчик», Серце, Мозок, Шлунок.

Хлопець: (кашляє)... Ось тобі й на... Дожився я....

Здоровчик: В тебе проблеми зі здоров'ям. Чи готовий ти вислухати мене та прийняти мої поради?

Хлопець: Я вважаю, що готовий... (кашляє)...

Здоровчик: Я б тобі рекомендував, щоб ми послухали голос твого організму.

Серце: Я відіграю важливу роль у твоєму житті, але останнім часом ти нехтуєш мною. Адже ти почав палити і кожного дня збільшується кількість спалених тобою цигарок. Ой, а ці цигарки дуже погано впливають на мене, вони мені дуже шкодять.

Хлопець: Хіба цигарки мають якесь відношення до серця? Я не вірю!

Серце: Викурена цигарка містить багато оксиду вуглецю, що є отруйним газом, він займає місце кисню в крові, а через нестачу кисню мені доводиться тяжко працювати.

Хлопець: Я цього не знав (кашляє).

Мозок: Якби я раніше знав те, що знаю тепер, то все було б набагато краще. Коли хлопець почав курити, зі мною трапилося щось незвичайне. На мене на-

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

хлинуло багато отруйної речовини – нікотину, і я зараз не можу координувати всі рухи тіла так добре, як раніше.

Здоровчик: Добре мозок, ми тобі співчуваємо. Давайте послухаємо, що скаже шлунок.

Шлунок: Я один із тих, хто не хотів би тебе турбувати, але...

Хлопець: О, знайомий голос!

Шлунок: Так, це я. Серце стомилося і мозок також, і легені дуже хворі. Мені не хотілося б тебе турбувати, бо люди, яких турбує шлунок мають шанс здобути виразку шлунку.

Здоровчик: Виразка шлунку – це дуже серйозна хвороба. Чи не так?

Шлунок: Та не лише це. Для того, хто постійно курить, є у тричі більше шансів померти, ніж у того, хто не палить.

Хлопець: Ти думаєш, що від куріння у мене може з'явитися виразка шлунку і я навіть можу померти? А якщо я перестану палити, то небезпека мине?

Здоровчик: Так, звичайно, якщо ти тільки кинеш палити, то кожен орган твого тіла почне відбудовуватися.

Хлопець: Пробачте мені. Дякую вам за застереження.

Здоровчик: Добре, юначе, що ти зрозумів. Бережи своє здоров'я!

Запитання для обговорення:

1. Чому органи захворіли та втомилися?
2. Чи пробували ви запалити?
3. Які відчуття при цьому відчували?
4. Чи варте куріння втрати здоров'я і навіть прискорення смерті?

Тренер повідомляє: ми молодці, допомогли Хлопчику.

Рефлексія заняття

Побажання

Заняття 4 «Попередження шкідливих звичок»

Мета: навчити учнів розуміти правила ведення здорового способу життя та бачити шкідливі для здоров'я фактори.

Вправа «Мій настрій»

5 хв.

Мета: налаштувати на співпрацю, організувати учасників

Сьогодні ми з вами продовжимо подорож і хотілося б дізнатися, з яким настроєм наша група буде рухатися до скарбу «Здоров'я». Тренер пропонує по колу передати «Здоровчика», привітатися та мімікою показати свій настрій.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Вправа «Правила роботи»

5 хв.

Мета: формування правил роботи в групі.

Для ефективної роботи ми з вами повторимо наші правила роботи в групі:

1. Добровільна участь.
2. Довірливе спілкування.
3. Принцип «тут і тепер».
4. Активність.
5. Тактовність і толерантність.
6. Говорити по темі.

Тренер: «Наша подорож продовжується. Ми вийшли на зачаровану галявину, де в павутині небезпеки перебувають Гафійка та Омелько».

Вправа «Пригоди Гафійки та Омелька»

20 хв.

Мета: виявити ставлення дітей до вживання психотропних речовин, вчити протистояти небезпечним пропозиціям.

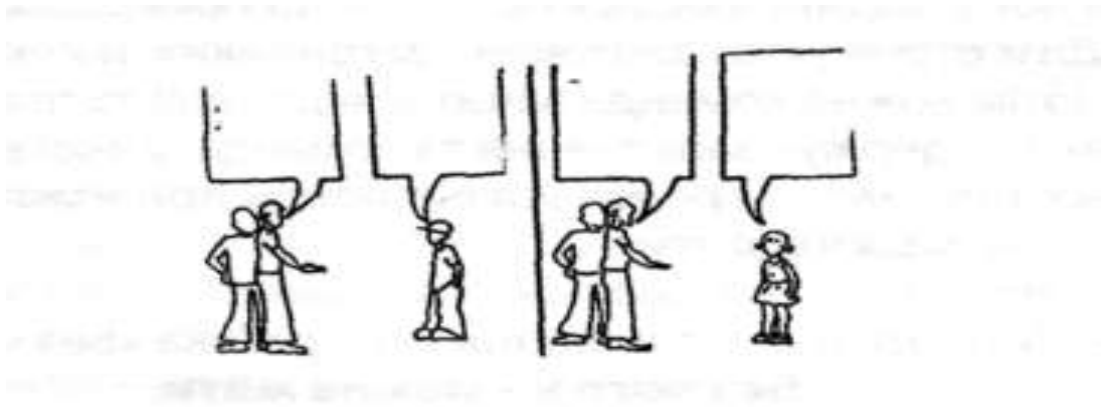
Обладнання: конверти з картинками на кожного учасника.

Кожному з нас потрібно допомогти нашим героям протистояти небезпечним пропозиціям. Вам потрібно придумати і дописати текст до картинок, які ви знайдете у конвертах. Цікаво вийде, якщо кожен з нас зробить все самостійно. На картинках намальовані історії, у які потрапляють хлопчик і дівчинка. Під кожною картинкою прочитайте текст. Подумайте і напишіть, що скаже або подумає Гафійка чи Омелько. Постарайтеся придумати, як вчинять хлопчик і дівчинка, якщо до всього, що відбувається, вони будуть ставитися серйозно.

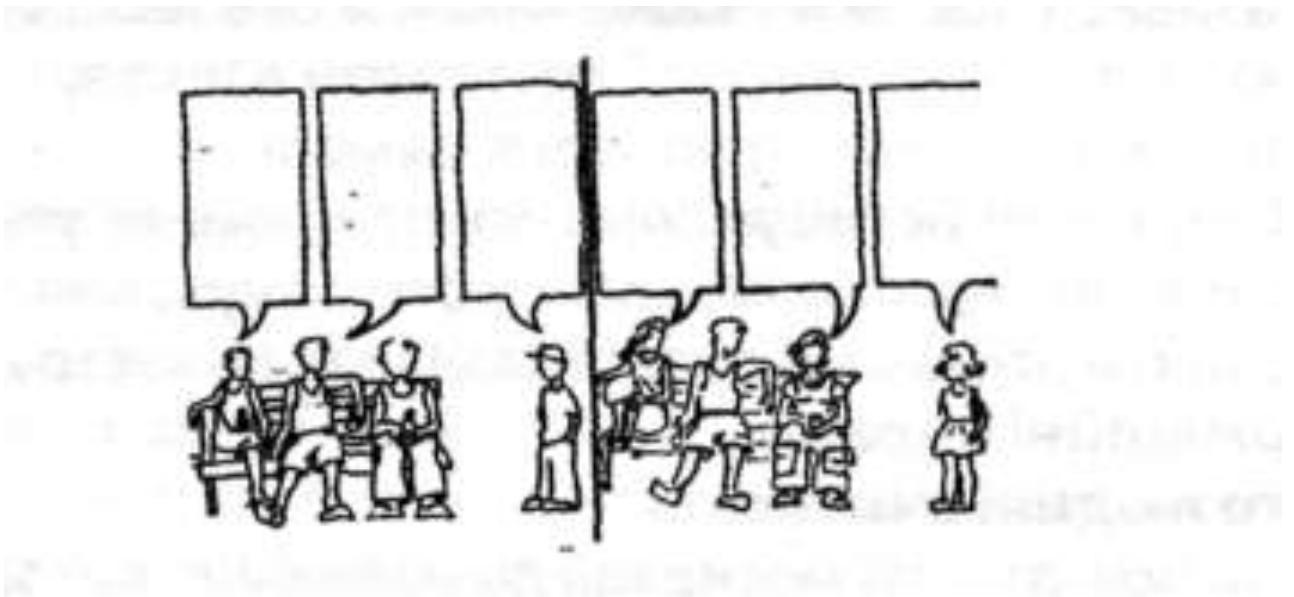

Мал.1. Мама каже у новорічне свято: Зі святом, синку (донечко), хочеш трішечки шампанського? Що відповідь хлопчик чи дівчинка?

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Мал. 2. Влітку гуляючи з друзями... Дивись, що ми знайшли! Цигарки! Цікаво! Спробуємо? Що відповідь Омелько чи Гафійка.

Мал.3. Увечері хлопчики дівчинка вийшли на прогулянку і побачили друзів.

- Привіт, а ми тут пиво п'ємо, Будеш з нами? Що відповів хлопчик (дівчина)?

Примітка для тренера: малюнки розрізаються навпіл. Зображення із хлопчиком роздаються хлопчикам, зображення з дівчинкою – дівчаткам. Кожний учасник отримує три ситуації.

- Обговорення: - Чи легко було шукати вихід із ситуацій?

Вправа «Броунівський рух»

5 хв.

Мета: розвантажити учасників, сприяти позитивному настрою групи.

Тренер пропонує учням безперервно рухатися в хаотичний спосіб; попереджає, що кожні 10-15 секунд за сигналом потрібно негайно утворити пару з

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

тим, хто опиняється найближче, зупинитися й виконувати одну з наступних інструкцій:

- взятися за руки;
- стати ногою впритул до ноги партнера;
- стати носом впритул до носа партнера;
- стати спиною впритул до спини партнера.

Вправа «Кольорова кулька»

10 хв.

Мета: узагальнити фактори, які впливають на здоров'я людини.

Обладнання: повітряна кулька, стікери, фломастери

«Здоровчик» готовий нас вести далі в подорож. А щоб ми рухалися швидше, ми полетимо на повітряній кулі. Завдання для дітей - на стікерах намалювати корисні для здоров'я: речі, продукти, які вони візьмуть з собою. Далі тренер приклеює до кульки стікери дітей.

Обговорення.

Рефлексія заняття

Побажання

Заняття 5 «Самовдосконаленню немає меж»

Мета: звернути увагу дітей на корисні та шкідливі звички, навчити способам подолання шкідливих звичок.

Вправа – вітання «Я хотів би мати...»

5 хв.

Мета: активізувати учасників групи, сприяти самовиявленню думок.

Дітям пропонується привітатися та продовжити речення «Я хотів би мати таку звичку...» (не спізнюватися, умиватися, не лінуватися).

Вправа « Правила роботи»

5 хв.

Мета: формування правил роботи в групі.

Для ефективної роботи ми з вами повторимо наші правила роботи в групі:

1. Добровільна участь.
2. Довірливе спілкування.
3. Принцип «тут і тепер».
4. Активність.
5. Тактовність і толерантність.
6. Говорити по темі.

Вправа «Список звичок»

10 хв.

Мета: звернути увагу дітей на силу звички, проаналізувати корисні та негативні звички дітей.

Обладнання: картки із списком звичок

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

«Здоровчик» нам пропонує список звичок. Звичка – це те що ми робимо постійно. Вам потрібно прочитати і поставити навпроти кожної звички знак «+» або «-» в залежності від того, яка це звичка корисна чи шкідлива.

Список звичок

Спати з відкритою квартиркою
Умиватися
Обманювати
Чистити зуби
Сутулитися
Гризти нігті
Класти речі на місце
Відкладати на завтра те, що можна зробити сьогодні
Робити зарядку
Спізнюватися до школи
Говорити правду
Лінуватися
Читати лежачи
Прибирати за собою іграшки, підручники
Мити за собою посуд
Допомагати батькам
Битися
Дотримуватися режиму дня
Кричати
Полоскати рот після їжі

Обговорення:

- які корисні звички є у вас;
- яких звичок ви хотіли б позбутися.

Вправа «Мій план»

10 хв.

Мета: допомогти учням розробити кроки для позбавлення від шкідливих звичок

Обладнання: картка із зразком плану.

Тренер пропонує відповісти на запитання «Хто, може вплинути на зміну звички людини».

Далі тренер пропонує звернутися до списку звичок і вибрати одну шкідливу звичку, яку вони хотіли б позбутися. За схемою, яку запропонував «Здоровчик», потрібно кожному скласти план позбавлення шкідливої звички.

Мій план позбавлення шкідливої звички

Шкідлива звичка, якої я хочу позбутися.....
Час для роботи над собою (вкажи час).....
Мені знадобиться допомога (укажи людину).....
Я повинен/на зробити (укажи що).....
Позбувшись цієї звички, я.....

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Моя нагорода за подолання шкідливої звички.....

По завершенню діти зачитують свої плани.

Вправа – рухавка «Чотири стихії»

5 хв.

Мета: розвиток уваги, координації слухового й рухового аналізаторів.

Учасники сидять у колі і виконують рухи відповідно до слів: «земля» - руки вниз, «вода» - витягнути руки вперед, «повітря» - підняти руки вгору, «вогонь» - зробити обертання руками в зап'ясткових та ліктювих суглобах.

Вправа «Пригости гостей»

10 хв.

Мета: допомогти дітям усвідомити важливість корисних звичок

Обладнання: картка для кожного учасника.

Тренер роздає кожному учаснику малюнок на якому зображено стіл та гостей.

Завдання: вибрати та розфарбувати страви й напої, якими дитина буде пригощати запрошених гостей. По завершенню діти утворюють картинну галерею для «Здоровчика».

Рефлексія

Вправа «Дерево моїх досягнень»

10 хв.

Мета: підвести дітей до підсумку заняття.

Обладнання: малюнок із зображенням дерева.

Ми чудово справилися із завданнями «Здоровчика» та зробили ще один крок до скарбу «Здоров'я». Залишилося ще виконати одне завдання. Я пропоную вам на дереві досягнень, на листочках кожному написати свої досягнення, тобто корисні звички, якими ви пишаєтеся.

Обговорення.

Рефлексія заняття

Побажання

Заняття 6 «Скарб «Здоров'я»»

Мета: закріпити знання дітей, підвести підсумки роботи тренінгу

Вправа «Я бажаю тобі бути здоровим, але для цього треба»

5 хв.

Мета: активізувати учасників групи

Діти стають у коло, беруться за руки і повертаючись до свого сусіда справа, звертаються до нього на ім'я, завершують речення «Я бажаю тобі бути здоровим, але пам'ятай, що для цього треба... (займатися спортом, їсти фрукти, чистити зуби).

Вправа «Скарби»

15 хв.

Мета: закріпити знання дітей про фактори здорового способу життя.

Обладнання: аркуші паперу.

Ось ми з вами і добралися до скарбу здоров'я. Але наш «Здоровчик» занепокоєний тим, що скарби не сяють. Я вам роздам аркуші паперу на яких ви малюєте зірку, камінчик, квітку, хмаринку, сонечко та розфарбувати їх. На зображених малюнках вписуєте фактори, які впливають на наше здоров'я.

Вирізаєте. Діти створюють груповий колаж із своїх малюнків на ватмані «Скарб здоров'я»

Вправа –рухавка «Веселий компот»

5 хв.

Мета: розвантажити учасників кола.

Тренер розподіляє ролі між учасниками: «Слива», «Яблуко», «Вишня».... За командою тренера «Слива» діти, які мають цю роль, між собою міняються

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

місцями. Така ж процедура з іншими фруктами. За командою тренера «Варимо компот» - міняються місцями всі учасники гри.

Інформаційне повідомлення «Що таке здоров'я»

10 хв.

«Здоров'я – це нічого, але все без здоров'я – ніщо». Такий афоризм дійшов до нас ще з давніх часів, і він не потребує коментарів. Але дамо ще одне класичне визначення: «Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних вад».

Здорова людина – це така людина, яка життєрадісно й охоче виконує обов'язки, покладені на неї життям, і повністю реалізує свої фізичні й розумові здібності.

Від чого залежить наше здоров'я? Наше здоров'я залежить від таких основних чинників: спадковості, рівня медицини, екології, а особливо від способу життя. Спосіб життя – це той чинник здоров'я, який майже цілком залежить від нашої поведінки. Так що половина здоров'я залежить від вас, тому своє здоров'я можна поліпшувати або псувати.

Чинники поведінки, які псують здоров'я: вживання алкоголю, тютюнопаління, вживання наркотиків.

Основні складові здорового способу життя: фізкультура, здорове харчування, особиста гігієна, правильний режим навчання та відпочинку, загартовування.

Примітка для тренера: (Демонстрація презентації в слайдах).

Вправа «Чи справдилися очікування»

5 хв.

Вихідне анкетування

Дай будь – ласка відверту відповідь на запитання:

вкажи свій вік та стать;

перелічи заняття, які є корисні для здоров'я;

назви шкідливі звички, які негативно впливають на здоров'я;

мені найбільше сподобалася вправа _____

твої побажання.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Вовк Анжеліка Роландівна – заступник директора з навчально-виховної роботи закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №21 Вінницької міської ради»

Здоров'я – один з результатів освіти

"Здоров'я є умовою гармонійного розвитку людини і в той самий час показником рівня соціально-економічного розвитку суспільства."

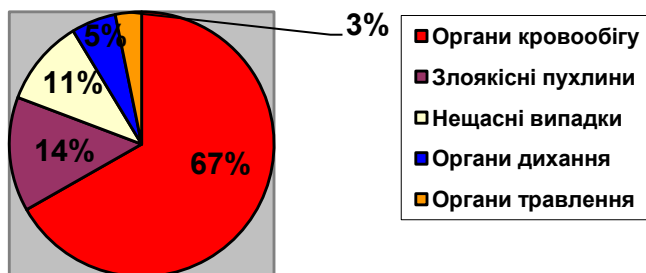
О. М. Анохін

В Україні є тисячі людей, які ведуть здоровий спосіб життя, але їхнє ставлення до власного здоров'я не є узагальненою у суспільстві нормою. Скоріше це становить виняток, ніж норму. Нормою у нас в країні є турбота про здоров'я тільки тоді, коли здоров'я погіршується і починаються хвороби. Тому для того, щоб здоровий спосіб життя став нормою для більшості людей, необхідні значні зміни в соціальній політиці і ментальності.

Здоров'я є своєрідним дзеркалом соціально-економічного, екологічного, демографічного і санітарно-гігієнічного благополуччя країни.

На сьогодні стан здоров'я населення України можна вважати кризовим:

- з 1991 р. смертність в країні перевищує народжуваність;
- середня тривалість життя є чи не найнижчою за всі останні десятиліття;
- різниця у середній тривалості життя при народженні між чоловіками і жі-

нками у багатьох регіонах країни досягає 10 і вище років, що перевищує біологічну розбіжність і відображає надсмертність чоловіків (4-5 років максимально).

Причинами кризи є:

- відсутність у значної частини населення навичок

здорового способу життя;

- деструкція суспільства і незадовільне матеріальне становище населення;
- негативний вплив навколишнього природного середовища;
- не завжди достатня і доступна медична допомога.

Що стосується здоров'я дітей, то доказом важливості даного питання є фрагмент з Програми ЮНІСЕФ в Україні "Здоров'я та розвиток дитини".

"Втрата потенціалу у дитинстві - одна з найгостріших сучасних світових проблем, яка торкається більше ніж 200 млн. дітей. Саме тому розвиток дітей молодшого віку визнано одним з пріоритетів діяльності ЮНІСЕФ. Один дол-

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

лар, витрачений на програми розвитку дітей раннього віку повертається в суспільство сьома доларами зменшення соціальних видатків. "

Безперечно санітарно-гігієнічне виховання починається в родині, дошкільному навчальному закладі продовжується і в школі. Органи охорони здоров'я не можуть протистояти неухильному погіршенню здоров'я дітей – їх діяльність зосереджена переважно на виявленні патологічних станів і значно менше уваги приділяється профілактичній роботі. Аналіз стану здоров'я дітей у нашій країні підтверджує, що пошуки методів освіти і виховання, форм їх організації щодо збереження та зміцнення здоров'я молодого покоління набувають особливого значення. Здоров'я – це те, без чого людина не може бути щасливою. Культура здоров'я формується шляхом цілеспрямованої напруженої праці над собою і набуттям знань. Завдання поліпшення здоров'я школярів і молоді не може бути вирішене тільки зусиллями медиків.

Тому колектив нашого закладу дійшов висновку, що **здоров'я має бути одним із результатів освіти.**

Саме тому педагогічний, учнівський та батьківський колективи ЗШ I-III ступенів №21 м. Вінниці у серпні 2007 року оголосили про створення на базі закладу «Школи сприяння здоров'ю» (протокол №7 від 27.08.2007 р. спільного засідання ради школи та педагогічної ради).

20 вересня 2007 р. експериментальна програма «Школи сприяння здоров'ю» закладу була схвалена на колегії управління освіти Вінницької міської ради (протокол №4).

Метою діяльності Школи Сприяння Здоров'ю є реалізація соціально-педагогічних та медико-профілактичних заходів, спрямованих на формування, збереження, зміцнення та відновлення здоров'я учасників навчально-виховного процесу.

На шляху до досягнення цієї мети постають такі завдання:

- опанування всіма учасниками навчально-виховного процесу основами теоретичних знань з культури здоров'я;
- усвідомлення цих знань як складової світогляду національно свідомої особистості;
- підтримка та збереження здоров'я дітей, прищеплення та виховання мотивації до здорового способу життя, його доцільності та необхідності.
- систематичне зміцнення вихованцями здоров'я, дотримання здорового способу життя;
- усвідомлення необхідності психофізіологічної регуляції стану здоров'я та її практичне здійснення.

Колектив закладу «ЗШ I-III ступенів № 21 Вінницької міської ради» вважає пріоритетним завданням своєї роботи вироблення в учнів та вчителів відповідального ставлення до власного здоров'я та здоров'я оточуючих як до найвищих суспільних і національних цінностей, виховання здорового способу життя та культури поведінки.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Щороку медичною службою закладу проводиться моніторинг фізичного стану здоров'я учнів. За результатами порівняльного аналізу моніторингових досліджень складається план роботи закладу та визначаються пріоритетні завдання. Основними напрямками роботи закладу – Школи Сприяння Здоров'ю є:

- формування сприятливого шкільного простору з метою недопущення послаблення фізичного, психічного стану здоров'я учнів та створення безпечних умов перебування в школі;
- створення сприятливого мікроклімату, забезпечення психоемоційної комфортності для всіх учасників навчально-виховного процесу;
- організація здоров'язберігаючого навчально-виховного процесу.

Формуванню позитивного екологічного середовища та забезпеченню належних санітарно-гігієнічних умов сприяла поступова заміна вікон, заміна світильників, оновлення інтер'єру коридорів та класних приміщень, поступова заміна меблів та ремонт санвузлів.

Забезпечення психоемоційного комфорту здійснюється шляхом формування внутрішньої мотивації до навчання (діагностика особистісних якостей, консультативно-просвітницька робота, корекційно-розвивальні заходи), зниження рівня тривожності, формування особистісної зрілості (діагностика інтересів, діагностика професійної спрямованості), створення позитивного емоційно-психологічного клімату в колективі працівників закладу (формування мотивації, індивідуальна робота з вчителями, тренінги з конфліктології, консультації вчителів).

Особливу увагу адміністрація та педагогічний колектив закладу приділяють організації навчально-виховного процесу. В першу чергу, організації уроку на принципах збереження здоров'я (дотримання високого рівня раціональності уроку та зменшення його здоров'явитратності) та формуванню ціннісних орієнтирів щодо власного здоров'я (проведення просвітницької роботи щодо здорового способу життя, впровадження курсу «Практичне право» у 8 класі, «Я - моє здоров'я - моє життя» в рамках курсу «Рівний рівному» у 5-х класах, курсу «Корисні звички» у початкових класах», організація спортивно-оздоровчої роботи, організація раціонального харчування, попередження перевтоми та перенавантаження).

На шляху реалізації експериментальної програми Школи сприяння здоров'ю ми маємо певні здобутки:

- збірна команда школи з футболу виборювала перемогу у міському чемпіонаті 2006, 2007, 2008, 2011 років. У 2009, 2010 роках збірна школи посідала II місце у міському чемпіонаті;
- збірна команда школи виборювала перемогу у міських змаганнях зі спортивного орієнтування у 2008, 2009, 2010, 2011, 2012 роках;
- 2009 р. - призери міського фестивалю театральних колективів;
- 2009, 2011 рр. – призери міського фольклорного фестивалю;
- 2008, 2010, 2012 рр. – призери міського конкурсу-огляду художньої самодіяльності «Перлини року»;

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

- 2010 р. - лауреат національного конкурсу шкільних газет;
- 2011 р. - призери міста з гандболу та дзюдо;
- 2010, 2011 рр. – призери конкурсу літературно-музично-спортивних міні-композицій міського етапу Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Молодь обирає здоров'я», призери конкурсу фотографій, художніх робіт міського етапу Всеукраїнського фестивалю-конкурсу «Молодь обирає здоров'я».

Помітними є і позитивні результати впровадження нових підходів до організації роботи закладу:

- позитивна динаміка стану здоров'я учнів за такими класами хвороб, як хвороби нервової системи, розлади психіки та поведінки, хвороби органів травлення, серцево-судинні захворювання (за допомогою порівняльного аналізу даних комплексного медичного огляду, проведеного в динаміці навчання серед учнів закладу (2006-2011 рр.);
- позитивна динаміка розумової працездатності учнів за період навчання;
- більш раціональне використання вільного часу учнями, зокрема збільшення питомої ваги активних форм відпочинку.

Моніторинг фізичного стану учнів закладу за останні 5 років не дає підстави зробити однозначний висновок про загальне поліпшення здоров'я дітей, що власне декларувалося як основний очікуваний результат впровадження експериментальної програми. Творча група дійшла висновку про неможливість отримати кардинально відмінний результат показників здоров'я в умовах відсутності ізоляції дитячого колективу від міського середовища. Але поліпшився стан санітарно-гігієнічної освіти учнів, стан фізичної підготовки сприяє зростанню ефективності участі учнів закладу в предметних олімпіадах і спортивних змаганнях, творчих конкурсах.

Таким чином, школа, як медико-педагогічна система, прагне до забезпечення системного підходу щодо профілактики та зміцнення здоров'я школярів.

Найголовнішим результатом спільної діяльності педагогів, батьків та учнів є усвідомлення того, що альтернативного шляху збереження та поліпшення здоров'я дітей, крім впровадження здорового способу життя, не існує!

Чудак Наталія Петрівна – вчитель біології закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №13 Вінницької міської ради»

Урок біології в 9 класі

Запліднення. Ембріональний розвиток. (Людське життя від роду і до роду...)

Мета:

освітня: ознайомити з особливістю запліднення, розглянути основні етапи ембріонального розвитку, виявити особливості розвитку зародка, визначити фактори, які впливають на його розвиток; поглибити знання учнів про онтогенез;

розвиваюча: розвивати вміння логічно мислити, узагальнювати, встановлювати причинно – наслідкові зв'язки, формувати вміння передбачати, планувати;

виховна: виховувати бережливе ставлення до власного організму, до жінки – як носія нового життя та етичне ставлення до вагітної жінки в цілому, здійснювати статеве виховання, вказати про наслідки абортів, важливості процесу вагітності і її переривання, навчити дітей бути відповідальними за майбутню людину.

Тип уроку: засвоєння нових знань.

Матеріали та обладнання: схеми, малюнки, таблиці, ТЗН.

Основні поняття та терміни: ембріон, запліднення, штучне запліднення, зародкові листки, аборт.

«Бути добре народженим - право кожної дитини»
Л. Толстой.

ХІД УРОКУ

I. Організаційний момент.

Вчені довели, що сміх добре впливає на серце. Коли людина сміється, серце працює краще і кров насичується киснем. Тож подаруйте один одному свою посмішку, яка нічого не коштує, але так багато значить. Подаруйте її нашим гостям, нехай їм стане тепліше в сьогоднішній день.

II. Актуалізація чуттєвого досвіду та опорних знань учнів.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Вправа «Сенкан»

Зачитайте сенкани, підготовлені вдома.

Яйцеклітина

Велика, малорухлива

Запліднюється, ділиться, запасає

Яйцеклітина запліднюється сперматозоїдом і розпочинається нове життя.

Яйце

Вправа «5 «журналістських» запитань: Що? Де? Коли? Як? Навіщо?»

Що таке онтогенез?

Де утворюються статеві клітини?

Коли відбувається овуляція?

Як називається процес утворення жіночих гамет?

Навіщо сперматозоїду акросома?

Вправа: «Хто знає?»

В сім'ї, де батько дуже хотів хлопчика, народилась дівчинка. Обурений чоловік звинуватив в усьому дружину. А що скажете ви?

III. Мотивація навчальної діяльності учнів.

Наш урок присвячений складному, цікавому, незвичайному процесу. Його можна назвати справжнім «витвором природи». Запліднення, ембріональний розвиток людини. Це є темою уроку. Звідки я взявся? Ми чуємо такі запитання від маленьких дітей постійно. І починаємо вигадувати, як в поезії П. Глазового «Де взялися ми?».

«Тебе знайшли під вербою, тебе – на тополі,

Тебе знайшли у капусті, тебе - в бараболі.

Тебе знайшов біля клуні на соломі татко».

І тут раптом обізвалось якесь онучатко:

«От сімейка, так сімейка, хоч тікай із дому,

Хоч би одне дитинчатко знайшлось по-людському».

Так - таємниця зачаття і розвитку нового організму. Таємниця дев'яти місяців. На сьогоднішньому уроці неможливо бути байдужим, на ньому можна радіти, засуджувати і розуміти, заперечувати і погоджуватись. Тому й епіграфом нашого уроку є слова Л. Толстого ««Бути добре народженим - право кожної дитини». Коли починається людське життя? У хвилини народження? А, можливо, у мить зачаття? Та чи можна крихітну запліднену яйцеклітину назвати живим організмом? Ми спробуємо дати відповідь на ці запитання.

II. Сприйняття та засвоєння учнями нового навчального матеріалу.

Сьогодні на уроці присутня творча група, яка працювала над усним журналом «Людське життя від роду і до роду...». Надаємо їй слово.

Презентація творчої групи.

Перша сторінка.

«Початок життя»

Життя починається із запліднення, в якому беруть участь статеві клітини-гамети.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Яйцеклітина здатна до запліднення протягом 24 годин після овуляції. Ця клітина дасть початок усім 100 трильйонам клітин майбутнього організму!

Сперматозоїди - їх утворюється до 100000000 і тільки один запліднює яйцеклітину. В організмі жінки сперматозоїди зберігають здатність до запліднення 3-4 дні.

Запліднення відбувається в маткових трубах. Сперматозоїди атакують яйцеклітину - видовище просто фантастичне! Спермії синхронно б'ють хвостиками по яйцеклітині, примушуючи її обертатись, але в яйцеклітину потрапляє лише один.

Робота з підручником.

ДНК сперматозоїда вже всередині яйцеклітини, відбудеться злиття гамет і утвориться зигота - перша і найголовніша клітина майбутньої людини! Отже, відбувається запліднення – процес злиття статевих клітин і утворення диплоїдної зиготи, утворення нового життя - неповторного, індивідуального і такого таємничого. Все - стать, група крові, колір очей і волосся, зріст, розмір ноги, навіть будова усіх білків організму - все записано в генетичному коді 46 хромосом.

Вчитель. Отже, ембріональний розвиток людини починається з утворення зиготи.

Опрацювання схеми на дошці (Додаток 1)

Вчитель: Штучне запліднення. В чому його суть?(Розповідь учнів).

А зараз у вас буде можливість побачити момент зародження життя.

(Перегляд фрагменту відеофільму «Запліднення»).

Сторінка друга.

«Перші кроки...»

Через 30 годин після запліднення зародок складається з 2 клітин. Далі через кожні 10 годин – уже не 2, а 4 клітини. Перші клітини - бластомери, тісно прилягають одна до одної. Зародок нагадує шовковичну ягоду, тому й цю стадію називають морулою.

Зародок рухається в порожнину матки і протягом двох днів там вільно перебуває. До кінця першого тижня зародок набуває форми кулі діаметром 0,2мм, утвореної одним шаром клітин. В такому вигляді він занурюється (імплантується) в слизову оболонку матки і прикріплюється до неї.

Клітини зародка формують зародкові оболонки:

хоріон-зовнішня оболонка, має ворсинки з капілярами, через які відбувається дихання і живлення зародка;

амніон-внутрішня оболонка, яка захищає зародок.

На ранніх стадіях розвитку обмін між зародком і материнським організмом відбувається через ворсинки хоріона, але через деякий час вони не справ-

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

ляються з цією функцією і із задньої кишки зародка утворюється оболонка **алантоїс**, за функцією подібна до хоріона

Вчитель: Із зародкового диску формується ембріон, у якого на 2 і 3 тижні можна виділити три зародкові листки, які дають початок різним органам і системам:

ектодерма (зовнішній) - епітеліальний покрив шкіри, органи нервової системи; органи чуття;

ентодерма (внутрішній) - органи травної і дихальної систем, печінка, підшлункова залоза;

мезодерма (середній) - кістки, м'язи, кров.

Починається період формування органів. (Додаток 2).

Ведуться записи в зошитах. (Додаток 3).

Третя сторінка.

«Місяць за місяцем...»

Рольова гра.

1 учениця.

1 місяць. Я - ембріон і маю вигляд диску, пізніше стаю як трубка і кома. Я маю на кінці трубки голову, а випуклість черевної частини - це серце, яке вже скорочується, є примітивний кишечник, закладаються перші статеві клітини. Обличчя і кінцівки поки ще відсутні. Моя довжина – 0,5 см! Я в 10000 разів більший за запліднену яйцеклітину - лише за 1 місяць розвитку і продовжую швидко рости.

2 учениця.

2 місяці. Сьогодні у мене свято: два місяці як я вже існую. У мене з'являються ручки, ніжки, вимальовується обличчя. Сформовані зачатки майже всіх майбутніх органів. Здійснюю перші рухи, але дуже слабо, і мама їх не відчуває. Довжиною я 3 см, вага моя - 11 г. З'являється плацента, яка зв'язується з організмом через пупковий канатик, в якому проходять пупкові артерії і вени. Кров мами і моя тече по різних судинах і не змішується. Плацента захищає мене

від дії різних чинників. З цього часу мене величаво називають плодом.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

1 учениця.

3 місяці. У рисах обличчя можна впізнати батьків. Я дещо вмію: підгинаю ніжки, затискаю кулачки, морщу брови. Вже можна впізнати, що я дівчинка і мама може дізнатися, що в неї буду я.

2 учениця.

4 місяці. Я дуже швидко расту. Маю до 25 см довжини, а вага – близько 170г. Змінюються пропорції мого тіла: голова стає меншою відносно тулуба. Шкіра червонуватого кольору, на голові починає рости перше волосся. Кров рухається по судинах, серце б'ється у два рази частіше, ніж у дорослої людини. Починають функціонувати печінка, шлунок, нирки жовчний міхур.

1 учениця.

5-6 місяців. Мама починає відчувати мої рухи. В мене шкіра в зморшках. Волосся на голові стає більше, з'являються нігті. Легені продовжують розвиватись, здійснюють дихальні рухи, вчусь ковтати. Довжина - 30 см, маса 500г. Уже всі помічають, що моя мама вагітна.

2 учениця.

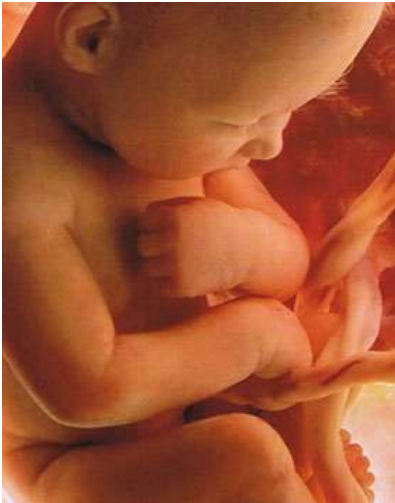
7 місяців. Пробуджуються відчуття, я здатна чути, з'являється смак. Я вже життєздатна. Довжина 45 см, вага - 1700г.

1 учениця.

8 місяць. Основні органи повністю сформовані. Шкіра набуває блідо-рожевого кольору, зникають зморшки. Я розташовуюсь вниз головою.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

2 учениця.

9 місяць. Маса тіла збільшується на 20-30 г в день. Я складаюся з 200 млн. клітин. З моменту зачаття до моменту появи на світ я збільшилась в 6 млн. разів! Мамо, я чую як стукає твоє серце. Я ніяк не можу дочекатись того часу, коли лежатиму на твоїх руках, торкатимусь твого обличчя, заглядати тобі в очі. Я чекаю тебе, мамо!

Записи в зошитах.

Вчитель: В ембріональному розвитку людини виділяють такі основні критичні періоди:

1. Імплантація (шостий - сьомий день після зачаття).
2. Плацентація (кінець другого місяця вагітності).
3. Пологи.

А також є критичні періоди розвитку окремих органів (мозку, серця, які формуються на ранніх стадіях розвитку).

На нашому уроці присутні майбутні лікарі. Вони вкажуть на фактори, які впливають на ненароджений організм.

Міні - конференція

Лікар-інфекціоніст

Під час вагітності потрібно оберегатися від інфекційних хвороб. Особливо в перші три місяці. Тому що спостерігаються такі випадки: якщо жінки в перші три місяці вагітності переохворіли на краснуху, то в них народжувалися діти з катарактою, глухотою, хворобами серця. Зміни у з зародку можуть викликати віруси віспи, вітрянки, грипу, гепатиту.

Лікар-нарколог

Я, як лікар-нарколог, скажу вам, що алкоголь, передусім, впливає на нервову систему плоду. Про його згубну дію на потомство відомо з давніх-давен.

Сьогодні народження 60% всіх дітей з вадами - результат нездорового способу життя. Якщо жінка хоче бачити своїх дітей здоровими, вона повинна відмовитися від шкідливих звичок.

Негативно впливають на стан майбутньої дитини компоненти тютюнового диму. У жінок, які палять 20 і більше цигарок за день часто народжуються діти із затримкою росту.

Психолог

Дорогі майбутні батьки! Останні дослідження в галузі медицини та психології доводять, що виховання починається з моменту зачаття. Усе, що переживається батьками у момент зачаття – емоційний і фізичний стан обох батьків, ставлення один до одного, слова, які вони промовляють, бажання мати дитину

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

певної статі «записується» у мозку дитини на клітинному рівні і надалі впливає на характер і долю дитини.

Протягом дев'яти місяців вагітності дитина також не залишається байдужою до того, що відбувається поза межами "її світу".

Найбільший вплив на долю дитини мають ситуації, які загрожують її життю. Наприклад, бажання і спроби зробити аборт, конфлікти між батьками, травми, стреси, хвороби, які переживає мама, загроза викидня, токсикози і, звичайно, ситуація народження. Для зміцнення здоров'я вагітної жінки надзвичайно велике значення має ставлення до неї майбутнього чоловіка. Таким чином, у майбутньому, на ваші плечі лягає велика відповідальність, щоб народити на світ здорову повноцінну людину.

IV. Осмислення об'єктивних зв'язків і взаємозалежностей у вивченому матеріалі.

«Поетична хвилинка»

(Учениця читає вірш Сильвестра Матвійчука "Монолог ненародженої дівчинки")

Монолог ненародженої дівчинки.

Мама з татом покохались...
Я з'явилася у них.
Я в утробі мами гралась
Бачила чарівні сни.

Буде падати, як манна.
Тепле сонце із вікна
Першим словом буде: мама.
З кожним поглядом-вона.

Синьоюкою я буду,
Із косою до колін
Буду бігати по лузі
Сонцю й вітру навздогін.

Буду плакати, сміятись
Слухати добрі казочки.
Маму з татом цілувати.
В небі рахувати зірки

Буду птахою літати.
Буду квіткою цвісти.
Схочу вірно покохати.
Схочу діточок зростити.

Відгукнусь на горе людське.
Як на горенько людське.
Добротою битись буде
Щире серденько моє.

Вдачу матиму привітну.
Не боятимусь біди.
І свою матусю рідну
Доглядатиму завжди.

Я хотіла світ обняти.
Що створив для мене Бог.
Та убила мене мати
Смертним вироком - аборт.

Проблемне питання.

Вчитель: Дехто з людей вважає, що ненароджена дитина – це ще не людина.

А яка ваша думка?

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Вправа: «Займи позицію».

Вчитель: Я бажаю вам всім, діти, в майбутньому мати свою сім'ю. Але коли постане вибір - переривати вагітність чи народжувати, подумайте! Пам'ятайте, що відповідальність за аборт лягає як на чоловіка, так і на жінку. Можливо, саме ця дитина була б опорою в вашому житті, була б самою красивою, розумною, талановитою. Подивіться на свої сімейні фотокартки. Які ви веселі, красиві, які щасливі ваші батьки! Бережіть їх і дякуйте за те, що вони дали вам життя.

V. Узагальнення та систематизація знань.

Гра «Хто швидше?»

1. Як по-іншому називається зародок? (ембріон).
2. В кінці другого місяця зародок стає ... (плодом).
3. Злиття статевих клітин - ... (запліднення).
4. Запліднення здійснюється в ... (матковій трубі).
5. Перший критичний період в житті зародка... (імплантація).
6. Які ви знаєте зародкові листки? (ектодерма, мезодерма, ентодерма).

(Перегляд відеофільму про материнство)

Творче завдання.

Ви всі - майбутні батьки. Напишіть, будь ласка, в робочих зошитах невеличкий міні – твір на тему «Коли я стану дорослим(лою)...», використовуючи при цьому знання, отримані на сьогоднішньому уроці.

Зачитування творів учнями.

VI. Підсумок уроку.

Рефлексія.

Сьогодні на уроці я задумався(лась).....

Сьогоднішній урок показав мені.....

Сьогодні я зрозумів(ла).....

На майбутнє мені потрібно мати на увазі.....

Ви отримаєте зараз пам'ятки, які я вам підготувала. І коли в вашому житті постане питання вибору, згадайте наш сьогоднішній урок і зробіть вірний вибір. (Додаток 4).

Виставлення оцінок.

VII. Повідомлення домашнього завдання.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Опрацювати §47 підручника, підготувати повідомлення:

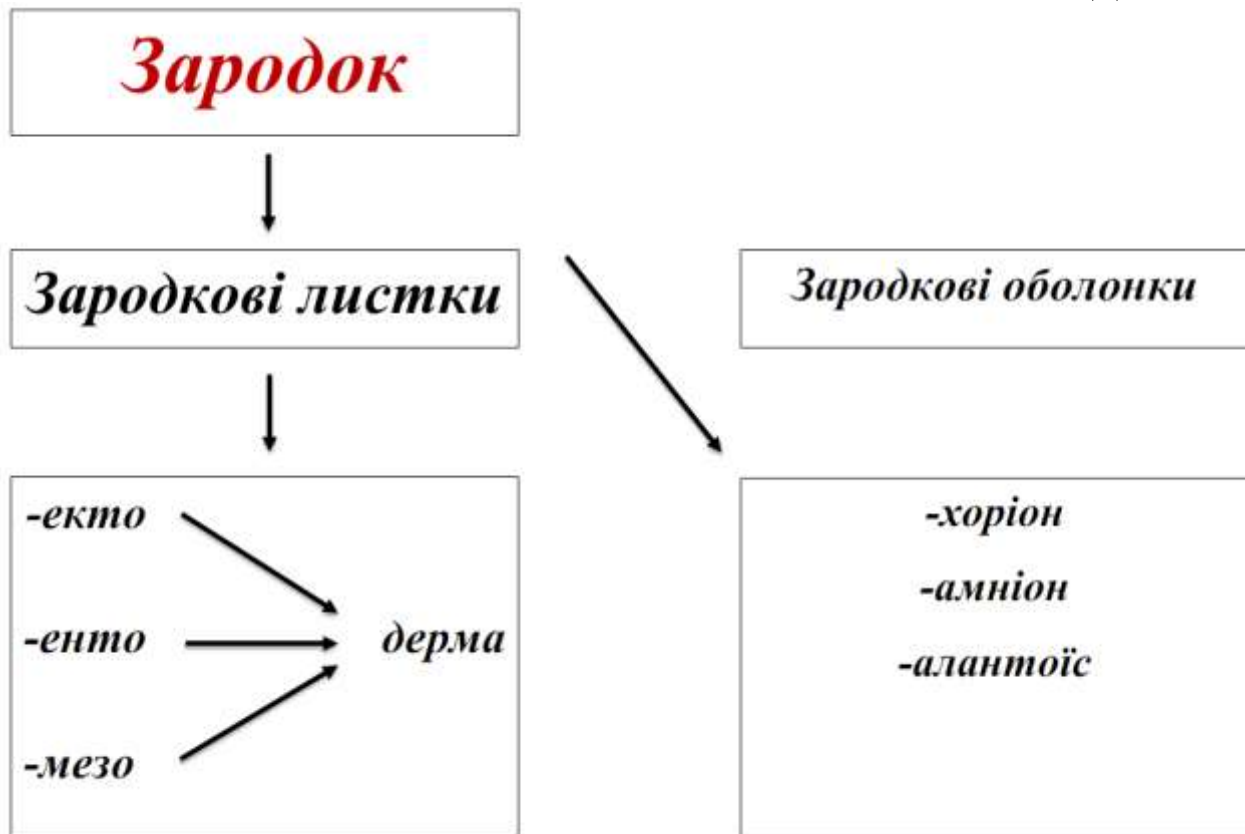
«Гігієна вагітної жінки»;

«Рекорди народження близнят»;

«Питання народжуваності, вагітності в літературі».

Додаток1

Зародок

*(ворсинки хоріону + стінки матки + алантоїс)
утворення плаценти, яка забезпечує:*

- дихання
- живлення
- виділення
- захист (антитіла, плацентарний бар'єр)
- гормон, який зберігає плід в матці

Плід

Пам'ятай!

Життя кожної людини розпочинається з однієї клітини, яка утворилася внаслідок злиття яйцеклітини та сперматозоїда. Ця одна клітина є справжньою людською істотою зі своєю унікальністю, є людиною, якої ще ніколи не було і ніколи вже не буде. У клітині, яка швидко почне ділитися, міститься інформація про стать, здібності, схильності, колір очей та волосся, риси обличчя, темперамент нової особи.

ЖИТТЯ КОЖНОГО З НАС ПОЧИНАЛОСЯ ВІД ОДНІЄЇ КЛІТИНИ!

На фото зображена дитина у віці 11 тижнів. На 20-й день від зачаття у дитини формується нервова система, на 18-й день б'ється серце, на 40-й можна зафіксувати мозкові імпульси, зробити електроенцефалограму. На 6-му тижні вже функціонують нирки, легені, печінка та серце. Мозок починає контролювати рух м'язів. На 10-й тиждень дитина ковтає, зморщує чоло, згинає пальчики і долоні. У 12 тижнів дитина повертає голівку, відкриває ротик, дихає водяною оболонкою, розвиваючи дихальну систему. Україна займає сумне «лідерство» за кількістю абортів. Перед абортom дитина відчуває загрозу, коли щіпці намагаються схопити її крихітне тіло - вона тікає від

них. Це факти, які зафіксовані на УЗД. Дитина відкриває ротик і, якби, намагається кричати. У першому триместрі застосовуються такі методи абортів: респіраторно-вакуумний (виконавець абортu відкриває матку і насосом, у 30 разів сильнішим за пилосос, висмоктує дитину); вишкрібання (за допомогою ножа-кюретки дитина

розривається на шматки і витягується з матки, голова розтрощується, бо є найбільшою, асистент складає усі частини розірваної дитини, щоб переконатися, що нічого не залишилося).

Від 16 тижня вагітності застосовується аборт, виконаний методом отруєння сольовим розчином. До навколоплідних вод вводиться соляний розчин. Дитина ззовні та

зсередини опікається цим розчином та у страшних муках помирає. На наступний день провокуються штучні пологи мертвої дитини. З 20 тижня виконується аборт методом розширення і видалення.

Якщо вона не жива, то чому росте?

Якщо це не людина, тоді хто?

Якщо це не дитина, то чому вона смочче свій пальчик?

Якщо це жива дитина, чому ми дозволяємо її вбивство?

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Коваль Олена Олексіївна – вчитель географії та біології закладу «Загальноосвітня школа I-III ступенів №26 Вінницької міської ради»

Майстер-клас на тему: «Збереження інтелектуального здоров'я учнів на уроках біології»

I. Передмова

Проект «Школа розвитку: від мрій до професійного становлення» виховної роботи закладу «Загальноосвітня школа I – III ступенів № 26 Вінницької міської ради» включає чотири основні програми діяльності, в тому числі програму «Школа сприяння здоров'я» (розвиток здорового і безпечного способу життя, превентивне виховання, екологічне виховання, художньо-естетичне виховання).

В рамках програми «Школа сприяння здоров'я» за наслідками роботи навчального закладу за цільовою програмою «Здоров'я» (2004-2009р.) введено в дію нову програму даного спрямування за розділами:

- «Я не хворію» (формування фізичного здоров'я);
- «Я радію» (формування емоційного здоров'я);
- «Я думаю» (формування інтелектуального здоров'я);
- «Я не конфлікую» (формування психічного здоров'я);
- «Я серед людей» (формування соціального здоров'я);
- «Я міркую, веду пошук» (формування духовного здоров'я);
- «Я людина» (формування особистісного здоров'я).

Мета дослідження та напрями реалізації програми

Розділ «Я думаю» ставить на меті розробку і практичне застосування матеріалів та прийомів

для роботи з батьками:

- ознайомлення батьків з існуючими прийомами запам'ятовування, ефективного слухання та читання;
- навчання батьків застосовувати ці вправи у власному житті, під час допомоги дітям у виконанні домашніх завдань, підготовці до контрольних робіт, екзаменів, тестувань тощо;

для роботи з вчителями:

- ознайомлення вчителів із теоретичною базою програми («круглі столи», семінари);
- розробка збірок інтелектуальних ігор і вікторин з різних предметів;

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

- розробка рекомендацій щодо застосування різних форм і методів викладання, які спонукають до мимовільного запам'ятовування та залучення мимовільної уваги;
- проведення дискусій та «круглих столів» на тему: «Чи думаю я на ...?» із обговоренням особливостей застосування інтелектуальних здібностей на уроках різних напрямів;

для роботи з дітьми:

- підготовка і проведення діагностики (рівень розвитку пам'яті, уваги, продуктивність пам'яті, тощо);
- розробка і проведення занять із розвитку інтелектуальних здібностей та «безпечного» навчання;
- ознайомлення дітей з правилами ефективного мислення;
- проведення позакласних заходів та виховних годин із застосуванням прийомів розвитку інтелектуальних здібностей;
- робота над учнівськими проектами з напрямку.

Результати роботи:

- учнівський проект «Вплив сучасних інформаційних технологій на здоров'я учнів»;
- виступи на засіданнях вчителів (педагогічна рада школи, обласний семінар педагогів організаторів, МО класних керівників закладу);
- випуск друкованої продукції (інформаційно-методичний посібник на допомогу класному керівнику «Сучасні інформаційні технології та здоров'я дитини», науково-методичний посібник «Я – думаю» (формування інтелектуального здоров'я).
- проведення відкритих уроків та позакласних заходів із застосуванням вправ щодо розвитку інтелектуальних здібностей.

Результати опитування учнів 7-х класів

Діти визначали рівень використання ними власних інтелектуальних здібностей (у відсотках до їх максимальних можливостей) під час навчання в школі. Опитування проводилося до початку роботи лабораторії. Отримані результати:

- 5% учнів визначили рівень застосування ними своїх можливостей 0-20 %;
- 7 % - від 20 до 40%;
- 52% учнів працює від 40 до 60% своїх можливостей;
- 27% використовує свій потенціал на 60 -80 %,
- лише 9 % визнали, що працюють на 80 – 100 %.

II. Теоретична частина

Інтелект – це здатність отримувати інформацію з навколишнього світу і ефективно опрацьовувати її, щоб відповідним чином реагувати на те, що відбувається.

Інтелект – в широкому розумінні сукупність усіх пізнавальних функцій індивіду: від відчуттів і сприйняття до мислення і уяви; в більш вузькому розумінні – мислення.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Серед найважливіших інтелектуальних навичок – уміння вчитися, приймати рішення, творчо мислити. Інтелектуально розвинена людина швидко оцінює ситуацію та приймає правильне рішення. Вона вміє встановлювати й розвивати творчі, дружні, сімейні стосунки; розуміє та сприймає думки інших людей.

Але питання про природу інтелекту, його сутність ще й досі залишається відкритим. Спектр визначень інтелекту надзвичайно великий: від абстрактного мислення до поширеного в американській психології визначення «Інтелект – це те, що вимірюють тести інтелекту».

Зрозуміло лише те, що інтелект та інтелектуальні здібності дітей є основним напрямом роботи школи, її предметом і засобом.

Стає зрозумілим, що розвивати інтелектуальні здібності дуже потрібно. Але постає питання – Як це робити? Елканов стверджував, що «... розумові здібності дані людині не в готовому вигляді. Існує лише деяка схильність до того чи іншого виду розумової діяльності. Але основні розумові якості – спостережливість, кмітливість, мобільність пам'яті – формуються в процесі навчання, спілкування й практичної діяльності».

Більшість вчителів шкіл говорить про перевантаженість шкільних програм об'ємом теоретичного матеріалу. В межах парламентських слухань про становище молоді в Україні «Молодь за здоровий спосіб життя» було відмічено, що в навчальних закладах спостерігається недотримання фізіологічного нормування розумового навантаження. А наші школярі мають на 40% більше загальноосвітнього навантаження порівняно з ровесниками з інших країн.

Особливо погано коли учням необхідно запам'ятовувати матеріал, який вони не застосовують в житті та не планують його застосовувати. Англійський філософ Б.Стюард писав: «Не читай нічого, що не бажаєш запам'ятати, і не запам'ятовуй нічого, що не маєш на меті застосовувати». Але більшість часу в школі учні саме цим і займаються. У шкільному розкладі учні часто мають 6 – 8 різних за напрямом уроків. Об'єм теоретичного домашнього завдання дуже великий. Це збільшує час завантажений «інтелектуальною» діяльністю, що ставить питання про інтелектуальне здоров'я дитини та його збереження.

Інтелектуальне здоров'я – норма структурно-функціонального базису інтелекту, який дає можливість вирішувати різноманітні задачі вербально-логічного характеру.

Інтелектуальне здоров'я можна розглядати як:

- здатність об'єктивно оцінювати ситуацію та знаходити оптимальні рішення по максимуму аспектів;
- вміння адекватно оцінювати результат, робити висновки, застосовувати на практиці отриманий досвід, враховувати помилки;
- вміння ставити і досягати реальні цілі в особистому та соціальному житті;
- здатність максимально використовувати будь-які обставини на свою користь;
- вміння прогнозувати ситуацію, моделювати стиль поведінки і спілкування з оточуючими тощо.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

За даними всеукраїнського фонду «Крок за Кроком» в Україні на популярність близько 9 млн. дітей, нараховується 1 млн. тих, які потребують спеціального навчання. 0,9 % від усієї популяції дітей мають певну форму порушення інтелектуального розвитку. Порушення інтелектуального розвитку виявляється в обмеженості сприймання, мислення, нерозвиненості емоційно-вольової сфери: бідності емоційних переживань, слабкості вольових зусиль, знижені критичності, самооцінки, нестійкості мотивів поведінки. Діти з порушенням інтелектуального розвитку можуть мати проблеми із запам'ятовуванням, розумінням соціальних норм, із вирішенням проблем та логічним мисленням.

Серед осіб, що мають порушення інтелектуального розвитку близько 87 % повільніше засвоюють нову інформацію та опановують навички, а у 13% фіксуються значні труднощі у навчанні та самообслуговуванні.

У здорових людей можуть з'явитися ознаки інтелектуального «вигорання». Так у класифікації симптомів, характерних для синдрому психоемоційного «вигорання» виділяється група інтелектуальних симптомів. До них належать: зниження інтересу до нових теорій та ідей у роботі, до альтернативних підходів у вирішенні проблем; нудьга, туга, апатія, втрата смаку та інтересу до життя; надання переваги стандартним шаблонам, схемам, рутині, ніж креативно-творчому підходу; цинізм і байдужість до новин; недостатня участь чи відмова від участі у творчих експериментах – тренінгах, освітніх циклах, курсах; формалізм у виконанні роботи.

Визначення рівня інтелектуального розвитку

Для визначення рівня інтелектуального розвитку використовують тестування за шкалою інтелекту Девіда Векслера.

WAIS – методика індивідуального тестування. На проведення тесту потрібна 1 година. Дослідження має проводитись в спокійній обстановці, не рекомендується тестувати людину, якщо вона втомлена або погано себе почуває.

Весь тест складається з двох великих частин – вербальної і невербальної.

Вербальна частина:

1. «Загальна обізнаність» - включає запитання на загальну інформованість людини, визначає наявність різноманітних знань про світ.
2. «Здоровий глузд» - направлена на вимір соціального інтелекту. Деякі завдання вимагають тлумачення приказок.
3. «Арифметика» - арифметичні задачі, що вимагають усних рішень. Оцінюється уважність, кмітливість.
4. «Подібність» - знайти подібність між поняттями. Визначається логічне мислення, узагальнення та абстрагування.
5. «Повторення цифр» - слугує показником короткочасної пам'яті. Вимагає відтворити ряд цифр в прямому і зворотному порядку.
6. «Словник» - вимірює розуміння і вміння визначати зміст слова. Визначається рівень словникового запасу, культурний рівень, почуття міри та вміння адекватно розкривати значення слів.

Невербальна частина:

1. «Невистачаючі деталі» - необхідно знайти, яка деталь пропущена на картинках. Вимірюється зорова спостережливість, вміння виявляти суттєві ознаки.

2. «Послідовність картинок» - направлені на вимірювання здатності визначати правильну логічну послідовність подій у відповідності з розвитком подій у часі. Картинки цього субтесту схожі на комікси і мають гумористичний та моралістичний (соціально значимий) зміст.

3. «Кубики Коса» - завдання на конструювання, створення узорів з кубиків у відповідності зі зразком.

4. «Складання фігур» - потрібно скласти фігуру з частин. Вимірюється зорово-моторну координацію і здатність до синтезу.

5. «Шифровка» - кодування об'єктів у відповідності із заданим кодом. Діагностує точність і швидкість реакції, зорову пам'ять, активність, здатність до навчання.

Завдання кожної частини тесту розташовані у порядку зростання складності. Рівень виконання завдань оцінюється у відповідності до вікових норм.

Оцінка інтелекту методом тестування має серйозні недоліки. Але психологічне тестування на сучасному етапі є єдиним науковим методом оцінки інтелекту.

Інформаційний інтелект – це інтелект, який часто відрізняється від духовного стану людини, він, по-своєму обмежений і не розкриває всіх можливостей людини, про які німецький вчений Вейсмантель сказав:

«Відкриття прихованих у дитині, ще не досліджених творчих сил має більші наслідки, ніж відкриття розщеплення атома».

В сучасному світі з'являється ще один показник – емоційний коефіцієнт EQ – який характеризує ступінь емоційного розвитку людини. Емоційний коефіцієнт визначається як «здатність розуміти власні почуття, контролювати виписки емоцій, вміння ухвалювати правильні рішення і залишатись у спокої, оптимістично оцінювати складну ситуацію». Показник емоційного інтелекту зумовлюється трьома основними якостями: самоконтролем, здатністю розуміти почуття інших людей (емпатією) та оптимізмом.

Іноді батьки в гонитві за інтелектуальними досягненнями дитини перетворюють її на ходячу енциклопедію, тренують пам'ять різними завданнями, розвивають логічне мислення, але зовсім забувають про емоції. Ось і виходить, що дитина з легкістю перемножує в умі двозначні числа, але ... зовсім не вміє співчувати іншим, тобто її емоційний інтелект надзвичайно низький. Таким дітям у майбутньому стає дуже важко спілкуватися з однолітками, підтримувати приятельські відносини. Все тому, що вони не вміють дружити, вести себе не як

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

маленькі дорослі, а як звичайні діти. Необхідно гармонійно розвивати не лише мислення і логіку а й емоції.

Збереження і формування інтелектуального здоров'я учнів

На думку російського дослідника Т. Овчіннікової, здоров'язберігаюче середовище включає такі чинники: предметне середовище (матеріальне забезпечення, обладнання, господарські приміщення тощо); комунікативне середовище (міжособистісні стосунки між суб'єктами педагогічного процесу); корекційно-розвиваюче середовище (форми, методи, принципи учбової діяльності).

З цією метою проводять комплекс *санітарно-гігієнічних заходів*. Повний перелік вимог до навчально-виховного процесу міститься у Державних санітарних правилах і нормах влаштування, утримання загальноосвітніх навчальних закладів та організації навчально-виховного процесу (ДсанПіН 5.5.2.008-01). Наведемо ряд правил, що стосуються уроків біології:

- при використанні у навчальному процесі аудіовізуальних ТЗН (кінофільми) встановлюється така їх кількість: 5 – 7 класи – 20-25 хв., 8-11 класи – 25 -30 хв.
- кількість уроків із застосуванням ТЗН протягом тижня не повинна бути більшою 4-6 для учнів старшої школи;
- найвища активність розумової діяльності у дітей шкільного віку припадає на інтервал з 10 до 12 години, тому необхідно враховувати гігієнічні вимоги до розкладу уроків (контрольні роботи найкраще проводити на 2 – 4 уроках дня посеред тижня);
- проводити санітарно-гігієнічні заходи перед уроком (провітрювання приміщень, вологе прибирання, достатнє ультрафіолетове освітлення денним світлом);
- регулювання фізичного, психічного, інтелектуального навантаження (на протязі дня, неділі, року), дотримання її періодів (оптимум, спад);
- зняття втоми, попередження перевтоми, уважне відношення до симптомів стомлення у дітей. На спаді працездатності (на 25-й хвилині в старшій групі; 18-й хвилині – в середній та молодшій), коли діти відчують стомлення (рухове занепокоєння, збої в диханні і т.п.), доцільними будуть різні види фізкультурних хвилинок, для профілактики втоми очей – вправи для зору, кольоротерапія (спостереження за квітами, концентрація зору на зеленому чи блакитному кольорі). Перелік рекомендованих вправ для фізкультурних хвилинок міститься у додатках ДсанПіН 5.5.2.008-01.

Наступним кроком є створення сприятливого *комунікативного середовища*, «здорової атмосфери» в класі, формування спокійного, доброзичливого та творчого мікроклімату; максимальне використання творчого спілкування з учнями, розвиток життєвих навичок учнів. Все вище згадане формує позитивне мислення дітей – це мислення направлене на створення добра, на прояв довіри

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

до людей, життя. Добрі думки це чиста психічна енергія, що сприяє швидкому розвитку мозку. Завдяки цьому збільшується об'єм пам'яті, концентрується увага, розвивається творча думка.

Одним з найважливіших компонентів здоров'язберігаючого середовища є **форми, методи, принципи навчальної діяльності**. Насамперед застосування активних форм і методів, мнемонічних прийомів, прийомів активного слухання, методів, що вмикають мимовільну увагу та запам'ятовування, залучення прийомів, які активізують позитивні емоції дітей.

Щоб підтримати інтелект, необхідно виробляти навички правильного мислення. На жаль, спеціального навчального предмету по засвоєнню правильного і ефективного мислення в наших школах немає, але весь шкільний процес так чи інакше допомагає людині вчитися правильно формулювати запитання і відповіді, говорити логічно зв'язно, слідкувати за своєю мовою, висувати аргументи за і проти, вести діалог, доводити, передбачати, висувати гіпотези та інше.

III. Фізкультхвилинка.

Мета: профілактика стомлення та розвиток уваги. Повторюються сторони горизонту. Під час виконання вправ, учні уважно слухають слова вчителя (називає сторону горизонту) та виконують повороти голови (тулуба) в бік вказаної сторони горизонту.

IV. Практична частина

1. Визначення назв груп

Мета: знайомство, розвиток точності та швидкості реакції.

Групи отримують аркуші із зашифрованою назвою суцвіття. Завдання групи, користуючись кодом розшифрувати назву. Далі один із учасників групи підходить до столу і вибирає рослину, для якої характерний такий тип суцвіття. Назва обраної рослини стане назвою команди.

№1. Кошик (соняшник). №2. Початок (кукурудза). №3. Колос (пшениця).

№4. Голівка (конюшина). №5. Зонтик (цибуля). №6. Волоть (овес).

У зашифрованому вигляді можна записувати тему уроку, основні поняття уроку, складання шифровок може бути домашнім завданням учнів.

2. Вправа «Асоціативний ланцюг»

Мета: розвиток асоціативного мислення.

Команди мають поєднати назву команди та слово «людина», склавши асоціативний ланцюг. Приклад асоціативного ланцюжка: попільничка – цигарка – реклама – телевізор (необхідно було з'єднати слова «попільничка» та «телевізор»).

3. Гра «Доміно»

Користуючись кодом, розшифрувати відповіді на запитання. Правила гри ідентичні гри у доміно. Завдання розташовують на окремих аркушах паперу;

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

перша частина – це відповідь на попереднє запитання, друга – наступне запитання.

4. Гра «Мозаїка»

Мета: розвивати уважність, кмітливість, швидкість реакції, позитивне настрій.

Групи отримують картку із зашифрованими типами плодів (з одного боку завдання, з іншого шматок картинки). Учасники, користуючись кодом, розшифровують назву типу плоду. Знаходять сектор із запитанням, на який їх слово є відповіддю. Прикріплюють свою картку на плакат основу із розграфленими секторами, що розташована на дошці. Перевіркою правильності виконання завдань групами є утворення картинки із елементів мозаїки.

5. «Шифровка» - як вид домашнього завдання

Завдання Міщенко Г. та Клямчука В.

Групи розв'язують запропоновані дітьми завдання.

6. Вправа на розвиток зорової пам'яті

Демонструється плакат із 15 термінами з теми «Розмноження і розвиток рослин». Завдання учасників запам'ятати якомога більше слів за 1 хвилину. Вправу можна застосовувати на початку теми – учні записують в зошит основні поняття теми, в кінці вивчення теми – учні дають визначення записаним термінам.

7. Вправа «Хрестики-нулики»

8. Картинки – загадки

9. Метаграми, анаграми – елемент уроку

Метаграми (від грецького meta – між, gramma – літера) – різновид шарад, загадок, в яких зашифровані різні слова, що складаються з одної і тієї ж кількості літер. Для того щоб розгадати метаграму необхідно замінити в ній одну літеру, так щоб отримати інше слово по змісту загадки.

Тема: «Риби»

Замініть одну літеру у назві риби і стане вона:

- дорогою крізь гори (тунець – тунель);
- кінцівкою людини (щука – рука);
- нічним відпочинком (сом – сон) .

Анаграми – різновид загадок, де у словах переставлені букви, або слово, читаючись у зворотному напрямку, набуває іншого значення.

Тема: « Будова і різноманітність плодів».

Розгадайте слова та виключіть зайве слово. Поясніть свій вибір.

АПНИСЕЛЬ   ТАСУПАК
ЯШВИН   УЯБЛЯН

10. Біологічні омоніми, приказки і прислів'я.

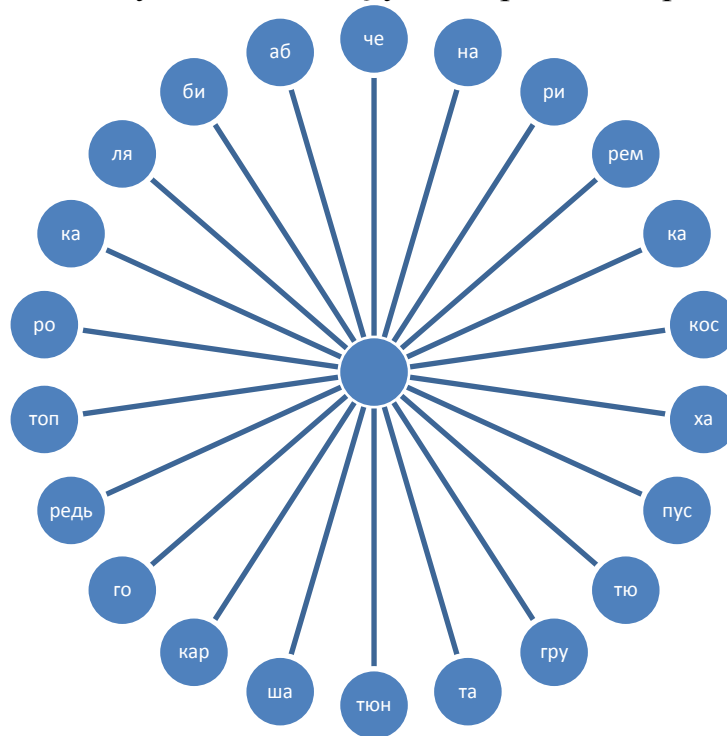
II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

1. не лише таємниця, а й речовина, що виробляється залозами (секрет);
2. одиниця швидкості морських суден і частина стебла рослин (вузол);
3. знаряддя праці та кістка плечового поясу (лопатка);
4. риба і числівник (кілька)

11. Головоломка «Родини класу Дводольні»

Рухаючись за годинниковою стрілкою, пропускаючи однакову кількість кружків, випишіть назви рослин і вкажіть родину, до якої вони належать.

(абрикос, черемха, капуста, тютюн, груша, картопля, горобина, редька)

До калейдоскопу вправ також належать ребуси, кросворди, вікторини, вправа « Чорна скринька», вправа « Пантоміма».

Вправа «Займи позицію» Чи вважаєте Ви доцільним використання на уроках біології вправ для розвитку інтелекту дитини. Якщо так – оберіть зелений прямокутник, якщо ні – червоний.

Завдання: на окремому аркуші паперу напишіть які ще вправи Ви застосуєте або висловіть свої думки по темі майстер – класу.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Щаслива Раїса Олександрівна – вчитель української мови та літератури Вінницького технічного ліцею

Літературний брейн-ринг « З іменем Великого Українця »

Готуючись до шевченківських днів, вчитель-словесник намагається віднайти одну з тих форм, яка зацікавить школярів, пробудить у них інтерес до знань і стане важливим засобом інтелектуального розвитку. Однією з таких форм може бути інтелект-шоу, брейн-ринг для учнів 9-11 класів, який продемонструє якість знань старшокласників, пробудить інтерес до вивчення української літератури. Літературні ігри - не пуста забава, а серйозний розумовий труд. Вони спонукають учнів до творчого пошуку, дослідження, вивчення літератури.

Мета заходу:

- виховання любові до рідної мови, скарбів поетичного слова, України;
- вшанування пам'яті видатного художника слова, патріота України - Т.Г.Шевченка;
- формування культури мовлення через красу й багатство рідної мови;
- пропагування творчості обдарування рідного краю.

План заходу:

1. Організаційний момент (проводиться напередодні заходу).
2. Представлення команд (їх може бути 4-6, залежно від місця проведення).
3. Представлення членів журі.
4. Ознайомлення учасників із правилами гри (гра проводиться в 4 тури, кожен тур – 8-10 запитань, виграє команда, яка набере найбільшу кількість балів).
5. Гра із вболівальниками.
6. Оголошення результатів гри.
7. Після проведення кожного туру можна провести літературну паузу (читання поезій, присвячених Тарасу Шевченку, виконання народних пісень тощо).

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Ведучий 1

З місяцем березнем пов'язано багато важливих подій. Але про одну подію кожного року пам'ятають усі люди. Ось і ми сьогодні, нібито різні за віком та спільні по своєму духу будемо згадувати того, хто не лише влучно говорив, але й боровся за свободу, мир і спокій у нашому українському домі. Сьогодні ми вшануємо нашого Великого Українця.

Ведучий 2

Він є для нас і Батьком Тарасом, натхненним голосом цілого народу, її Пророком і національною святинею. Кожне нове покоління, розкриваючи себе, покликане заново відкрити і національну духовну спадщину, тобто і ту спадщину, яку нам залишив славний син українського народу, видатний Кобзар – Тарас Шевченко.

Ведучий 1

Шевченкове життя – бездонна криниця духовності. Пориньмо у світ Великого Кобзаря і Провісника людської долі.

Запитання для проведення першого туру

1. Село, в якому народився Тарас Шевченко (*Моринці*).
2. Село, в якому минуло дитинство Тараса Шевченка (*Кирилівка*).
3. Що в перекладі з грецької мови означає ім'я Тарас? (*Бунтівник*).
4. Прізвище пана, кріпаками якого були Шевченки (*Енгельгардт*).
5. Ім'я улюбленого Тарасового діда (*Іван*).
6. Ім'я старшої сестри Тараса (Катерина).
7. Прізвисько дяка – першого вчителя Тараса (*Совгир*).
8. Хто був першим учителем малювання Тараса Шевченка? (*Майстер Ширяєв*).
9. Чий портрет було намальовано для викупу Шевченка з кріпацтва? (*Василя Жуковського*).
10. Хто допоміг майбутньому поетові стати вільним? (*Іван Сошенко, Карл Брюллов, Євген Гребінка та ін.*).

Запитання для проведення другого туру

1. Як називається збірка поезій Т. Шевченка? (*«Кобзар»*).
2. Хто з українських письменників допоміг Шевченкові здійснити видання «Кобзаря»? (*Євген Гребінка*).
3. Коли Тарас був викуплений з неволі? (*22 квітня 1838 року*).
4. Скільки років провів Тарас Григорович на засланні? (*10 років: з 1847 по 1857*).
5. У яких місцях перебував Шевченко на засланні? (*Орська фортеця, Оренбург, Новопетровське укріплення*).

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

6. Учасником якої організації був Тарас Шевченко? (*Кирило – Мефодіївське братство (товариство)*).
7. Яку книгу для маленьких дітей уклав і видав власним коштом Шевченко? (*«Буквар»*).
8. Яке наукове звання було присвоєно Шевченкові у 1860 році? (*Академік*).
9. У якому році помер Шевченко і де його було поховано? (*10 березня 1861 року, Петербург, Смоленське кладовище*).
10. Коли і де Т. Шевченка було перепоховано? (*22 травня 1861 року на Чернечій горі поблизу Канева*).

Запитання для проведення третього туру

1. Хто і в якому творі сказав про малого Тараса: «Всі на кутку кажуть, що з вашого Тараса, мабуть, щось добряче вийде»? (*Сусід, «У бур'янах», уривок із повісті Степана Васильченка «Дитинство Шевченка»*)
2. Хто і в якому творі сказав про Тараса: «Еге – ге, козаче! Та з тебе буде маляр та ще й путній маляр.»? (*Хлипнівський дяк, «У бур'янах», уривок із повісті Степана Васильченка «Дитинство Шевченка»*).
3. Із якого вірша рядки?
За що, не знаю, називають
Хатину в гаї тихим раєм.
Я в хаті мучився колись,
Мої там сльози пролились
(*«Якби ви знали, паничі...»*).
4. Із якого вірша рядки?
Одно – однісіньке під тинном
Сидить собі в старій ряднині.
Мені здається, що це я,
Що це ж та молодість моя!
(*«І золотої, й дорогої...»*).
5. Із якого вірша рядки?
...І не знаю,
Чого маленькому мені
Тоді так приязно молилось,
Чого так весело було?
(*«Мені тринадцятий минало»*).
6. Із якого вірша рядки?
Проснулася – нема нічого...
На сина глянула, взяла,
Його тихенько сповила,
Та, щоб дожать до ланового,
Ще копу дожинать пішла.
(*«Сон»*).

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

7. Назвіть місця в Україні, пов'язані з іменем Кобзаря.

(Кирилівка, Моринці, Київ, Канів...).

8. Які ви знаєте поетичні автобіографічні твори Т.Г.Шевченка?

(«Мені тринадцятий минало», «Якби ви знали, паничі...», «Ми вкупочці колись росли»...)

9. Як Т.Шевченко отримав «вольну»?

(25 квітня 1838 року за портрет В.А.Жуковського пензля К.Брюллова, який було розіграно в лотерею).

10.Хто є автором вислову «Він був сином мужика і – і став володарем у царстві духа (Іван Франко).

Запитання для команди вболівальників

1. Чи знаєте ви твори Кобзаря? Закінчи рядочок.

- 1) Неначе сонце засіяло,
Неначе все на світі стало
Моє... лани, гаї, сади!..
І ми, жартуючи, погнали
Чужі ягнята до ... (**води**).
- 2) Дивлюсь, аж світає,
Край неба палає,
Соловейко в темнім гаї
Сонце ... (**зустрічає**).
- 3) Не називаю її раєм
Тії хатиночки у ... (**гаї**).
- 4) Тече вода з-під явора
Яром на долину.
Пишається над водою
Червона ... (**калина**).
- 5) На панщині пшеницю жала,
Втомилася; не спочивать
Пішла в снопи, пошкандибала
Івана сина ... (**годувать**).
- 6) Садок вишневий коло хати,
Хрущі над вишнями гудуть,
Плугатарі з плугами йдуть,
Співають, ідучи, ... (**дівчата**).
- 7) В лиху годину
Якось недавно довелось
Мені заїхати в ... (**Україну**).

2. Який рядок зайвий?

Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

**Тече вода з-під явора,
Між ярами над ставами
Верби зеленіють.**

Підведення результату гри. Оголошення команди-переможця.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Мосендз Олександр Григорович –
учитель фізики та інформатики закладу
«Загальноосвітня школа I-III ступенів №33
Вінницької міської ради»

Урок - презентація астрономії в 11 класі

Тема: Геліоцентрична система. Закони Кеплера.

Мета:

- поглибити знання учнів про склад Сонячної системи;
- сформувати знання про конфігурації планет, сидеричний та синодичний період обертання;
- поглибити знання учнів про еліпс;
- формувати вміння застосовувати три Закони Кеплера для розрахунку руху планет;

Тип уроку: вивчення нового матеріалу.

Обладнання: мультимедійний проектор, магнітна дошка, обладнання для фронтального експерименту (дві булавки, лист картону, нитка, олівець).

Демонстрація: 1. Віртуальний планетарій: спостереження планет
2. Відео фрагмент «Рух планет».
3. Презентація до уроку.

Фронтальний експеримент: побудова еліпса...

План.

1. Організаційний момент.
2. Повторення: перевірна робота.

I варіант	II варіант
1. Що вивчає астрономія?	1. Що таке сузір'я?
2. На малюнку небесної сфери підписати відомі точки?	2. На малюнку небесної сфери підписати відомі елементи?
3. Що таке горизонтальні координати небесного світила?	3. Що таке екваторіальні координати небесного світила?
4. Висота Сиріуса в верхній кульмінації 10 градусів, чому дорівнює широта місця спостереження?	4. Визначити полуденну висоту Сонця в Вінниці в дні літнього та зимового сонцестояння?
5. По астрономічному календарю на 2011 рік знайдіть координати планет в даний час і визначте по карті вони знаходяться?	

Здача перевірочних робіт і самоперевірка по слайду.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

3. Актуалізація опорних знань.

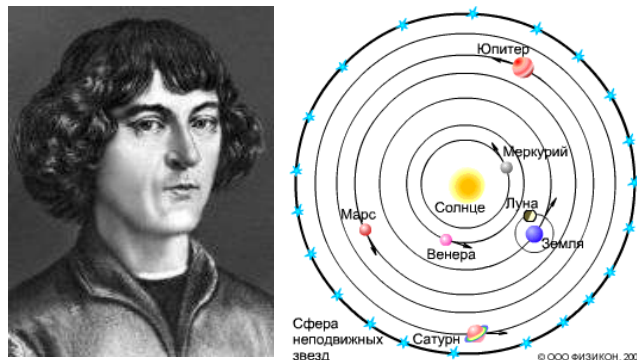
- а. «Планета» - походження слова, спостереження руху планет (відео фрагмент)
- б. Геоцентрична система світу Клавдія Птолемея

Геоцентрична система світу
Клавдія Птолемея

в. Геліоцентрична система світу Миколи Коперніка

Геліоцентрична система світу
Миколи Коперніка

г. Телескоп Галілео Галілея (спостереження супутників Юпітера – віртуальний планетарій)

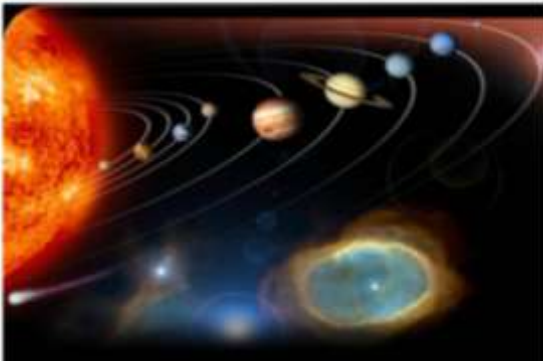
Відкриття Галілео Галілея

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

д. Склад Сонячної системи

Будова Сонячної системи

Умови видимості планет.

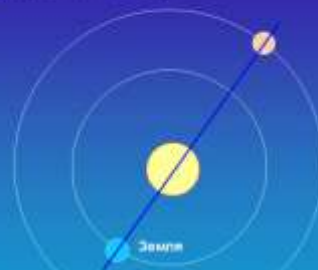
- Меркуй та Венеру можна бачити тільки зранку або ввечері
- Марс, Юпітер, Сатурн – видимі також вночі.
- Уран і Нептун невидимі неозброєним оком.
- Тимчасово одна або декілька планет невидимі, оскільки розташовані поблизу Сонця.

Якщо планета розташована поблизу точки, діаметрально протилежної до Сонця кажуць, що вона розташована в протистоянні. В цьому випадку планета видно всю ніч над горизонтом.

Конфігурація планети - це її унікальне взаємне розташування по відношенню до Сонця для спостереження на Землі.

Планети невидимі якщо вони розташовані на небі поблизу Сонця. Така конфігурація називається з'єднання.

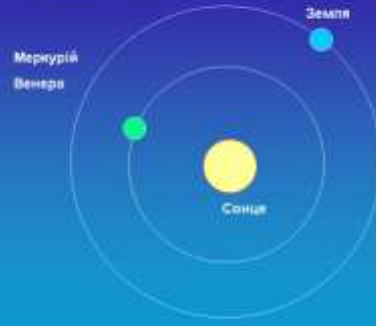
Верхнє з'єднання

Верхні планети

Марс
Юпітер
Сатурн
Уран
Нептун

Нижні планети

Меркурій
Венера

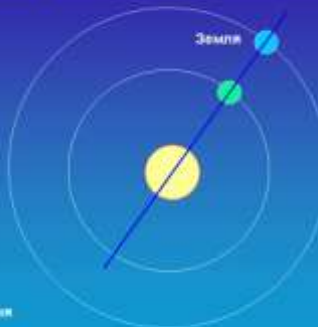
Верхнє з'єднання: планета невидима.

Нижні планети

Верхнє з'єднання

Нижнє з'єднання: планета невидима у променях Сонця.

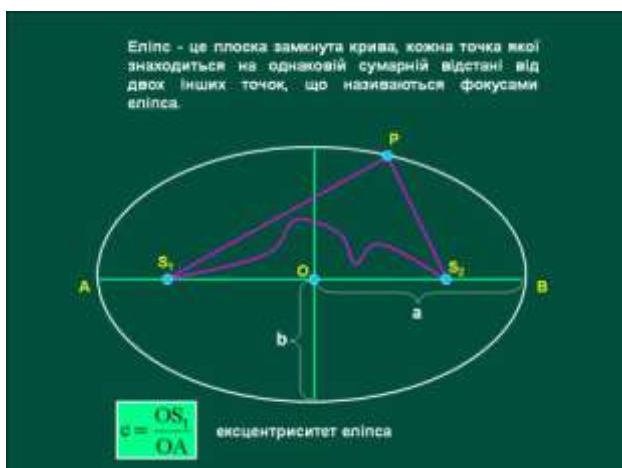
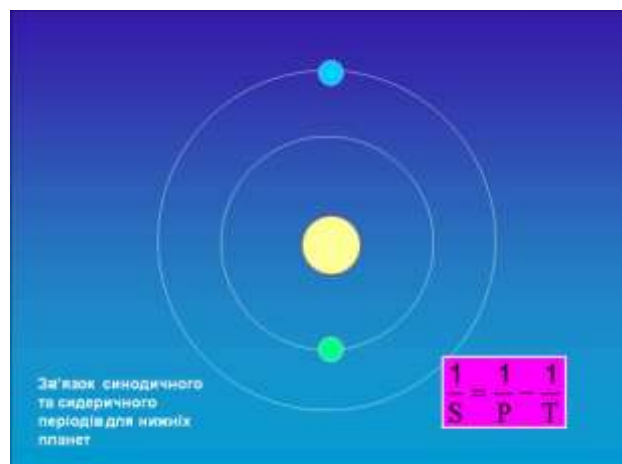
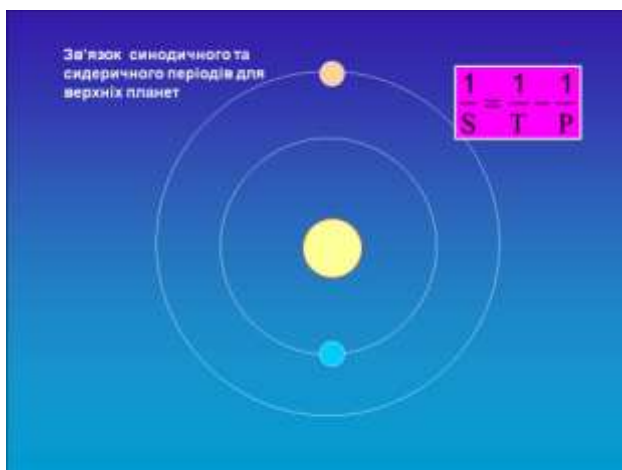
Нижнє з'єднання

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

4. Пояснення нового матеріалу.

а. Що таке «елонгація»?

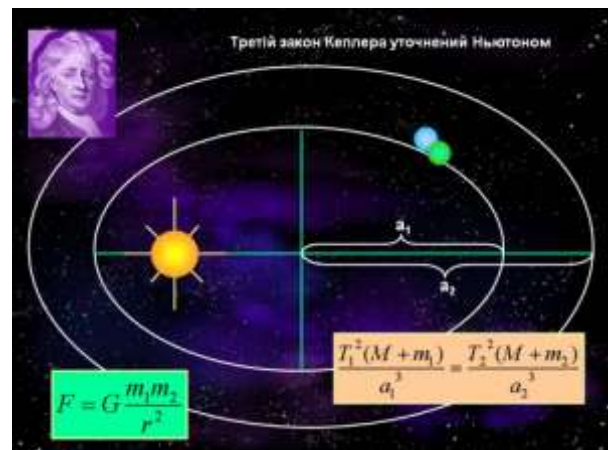
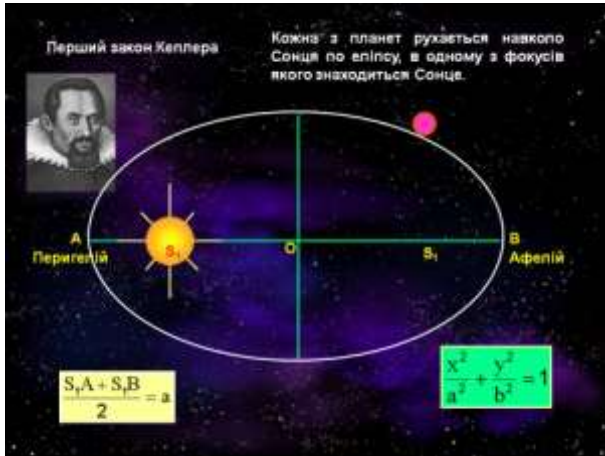
б. Поняття «синодичного» та «сидеричного» періоду для планет, зв'язок між ними.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

в. Закони Кеплера:

- I закон Кеплера;
- II закон Кеплера;
- III закон Кеплера;
- III закон Кеплера, уточнений Ньютоном

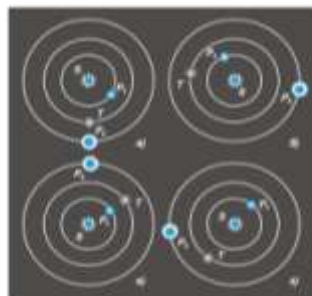

5. Закріплення.

Вправа 1: Зобразити конфігурації планет на магнітній дошці.

Вправа №1.

Визначте конфігурацію планет.

- Верхнє з'єднання.
Східна квадратура.
- Нижнє з'єднання.
Західна квадратура.
- Східна елонгація.
Верхнє з'єднання.
- Західна елонгація.
Протистояння.

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

Вправа2: Зоряний період (сидеричний) Юпітера дорівнює 12 років. Через який проміжок часу повторюється його протистояння?

Вправа 3: Протистояння деякої планети повторюється через два роки. Чому дорівнює велика піввісь її орбіти?

6. Підсумки уроку. Закони Кеплера. I закон : кожна планета обертається в одному з фокусів якого знаходиться ...

II закон: радіус вектор планети за однакові проміжки часу описує...

III закон: квадрати зоряних періодів (синодичні) відносяться як...

Одна астрономічна одиниця – це відстань, яка дорівнює ...

7. Домашнє завдання: §9, запитання після параграфу.

Додаток №1

Порівняльна таблиця основних параметрів планет

Все параметри, наведені нижче, крім густини, вказані відповідно до аналогічних даних Землі.

<u>Планета</u>	Діаметр, відносно	Маса, відносно	Орбітальний радіус, а. о.	<u>Період обертання</u> , земних років	Доба, відносно	Густина, кг/м ³	<u>Супутники</u>
<u>Меркурій</u>	0,382	0,06	0,38	0,241	58,6	5427	немає
<u>Венера</u>	0,949	0,82	0,72	0,615	243 ^[104]	5243	немає
<u>Земля</u> ^[105]	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	5515	<u>1</u>
<u>Марс</u>	0,53	0,11	1,52	1,88	1,03	3933	<u>2</u>
<u>Юпітер</u>	11,2	318	5,20	11,86	0,414	1326	<u>63</u>
<u>Сатурн</u>	9,41	95	9,54	29,46	0,426	687	<u>62</u>
<u>Уран</u>	3,98	14,6	19,22	84,01	0,718 ^[104]	1270	<u>27</u>
<u>Нептун</u>	3,81	17,2	30,06	164,79	0,671	1638	<u>13</u>

Відстань планет від Сонця: 1) Меркурій 2) Венера 3) Земля 4) Марс — пояс астероїдів — 5) Юпітер 6) Сатурн 7) Уран 8) Нептун — пояс Койпера

Левчик Наталія Юріївна, *учитель фізичної культури закладу «Навчально-виховний комплекс: загальноосвітня школа I ступеня з поглибленим вивченням іноземних мов – гуманітарна гімназія №1 імені М.І. Пирогова Вінницької міської ради»*

Рухливі ігри, як засіб розвитку фізичних якостей учнів молодшого та середнього шкільного віку

Гра з давніх часів є невід'ємною частиною життя людини, вона займає вільний час, виховує, задовольняє потреби в спілкуванні, отриманні зовнішньої інформації, дає приємне фізичне навантаження. Педагоги всіх часів наголошували, що гра діє сприятливо на формування дитячої душі, розвиток фізичних сил і можливостей. В грі ростучий організм людини пізнає життя.

Перебудовуючи процеси, що відбуваються в загальноосвітній школі, пов'язані зі збільшенням навчального навантаження, яке за дослідженнями вчених становить майже 33 % від загального часу. Перевантаження під час навчального процесу найперше впливає на нервову систему школярів. Крім того, читання книжок, перегляд телевізійних передач, комп'ютерні ігри значно збільшують час перебування школярів в статичних положеннях, а малорухливий спосіб життя є особливо шкідливим для серцево-судинної системи. За свідченням медичних працівників, подібний спосіб життя негативно впливає на такі показники здоров'я, як рівень артеріального тиску, стан зору та спричиняє викривлення хребта. Рухливі ігри, як один із засобів фізичного виховання, можуть протидіяти цьому негативному впливу. Гра, це — найперше, що сприяє формуванню особистості. Під час гри у дітей з'являється необхідність у творчій діяльності. Гра формує світосприйняття, розвиває спостережливість, кмітливість, вміння аналізувати, порівнювати і узагальнювати явища оточуючого середовища і на цій підставі робити висновки. Рухливі ігри мають яскраво виражене емоційне забарвлення і розвивають всі фізичні якості в комплексі, особливо координацію рухів.

Чим же гра приваблює хлопчиків та дівчаток? По-перше цікавий сам процес дій, весь час змінюючи ігрові ситуації. Необхідно самотійно знаходити вихід з непередбачуваних положень, намічати ціль, взаємодіяти з товаришами, проявляти швидкість і кмітливість, силу і витривалість. Лише уявлення про гру може викликати у дитини позитивні емоції, приємне хвилювання. Та і не тільки у дітей. Все більше дорослих виходять в двір, щоб поспілкуватися, розім'ятись.

Ігри, включені в шкільну програму, проводяться на уроках фізичного виховання, а також на перервах, в групах продовженого дня. Рухливі ігри є різними за складністю та віком. Телеекрани все частіше дарують нам фрагменти ди-

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

тячих змагань, де головна зброя — рухливі ігри. По завзятості боротьби на майданчиках, по сплескам емоцій на трибунах, по духу чесної боротьби ці змагання ледве поступаються змаганням дорослих.

Прискорені темпи сучасного життя ставлять перед нашою педагогікою завдання більш активно використовувати гру для виховання підростаючого покоління. Зараз помітно, як ніколи, що ігри необхідні для забезпечення гармонійного поєднання розумових, фізичних і емоційних навантажень, загального комфортного стану. Дослідники ігрової діяльності підкреслюють її унікальні можливості в фізичному і моральному вихованні дітей, особливо в розвитку пізнавальних інтересів, у формуванні волі та характеру, навику орієнтуватися в навколишній дійсності, в вихованні колективізму.

Всі, хто працює з дітьми 6-8 років, помічали, що учні з цікавістю грають в одну гру лише 5-7 хв., після чого інтерес до гри втрачається, зменшується увага. А такі ігри як “Карлики-велетні” - взагалі 1-2 хв. Тому, завжди потрібно слідкувати за учнями і вчасно поміняти гру, або взагалі поміняти рід діяльності. Учні 8-9 років з захопленням грають в більш складні сюжетні ігри, ігри з елементами спортивних ігор. Особливо їм подобаються естафети на переможця. Багато рухів для них складні. Тому вчитель повинен кожного разу наголошувати, що важливіше якість виконання, а не швидкість. І тільки з часом, коли учні навчаться правильно виконувати основні елементи естафет, на перше місце виходить швидкість виконання. Після кожної естафети, як і після окремого етапу рухливої гри, вчитель повинен провести невеличкий аналіз подій, зробити зауваження, або похвалити окремих учнів чи команду, підбадьорити дітей. Учні повинні усвідомлювати, що без поразок немає перемог. Поразка-це цінний досвід, і що переможених, в широкому сенсі слова, під час ігор та забав не може бути. Завжди виграє здоров'я воно міцнішає при систематичних і правильно дозованих фізичних навантаженнях.

Говорячи про вплив гри на розумовий розвиток, варто визначити, що вона примушує мислити найбільш економічно, приборкувати емоції, миттєво реагувати на дії суперника і партнера. Вчені вважають, що гра розвиває, так звану, “внутрішню мову” і логіку. Адже гравцеві доводиться вибирати й робити з безлічі можливих операцій одну, найбільш, на його думку, доцільну. Усе це дуже важливо для розвитку особистості.

У віці 10-12 років учні з цікавістю вивчають елементи спортивних ігор. Хоча іноді, особливо дівчата, із задоволенням грають і в рухливі ігри. В нашій школі найбільш улюбленою рухливою грою є гра “снайпер”. Починаємо грати за спрощеними правилами на зменшеному майданчику в 3 класі. В окремих класах (в яких учні більш фізично розвинені) можна починати вже наприкінці 2-го класу. Граємо змішаними командами: хлопці і дівчата разом. В 5-му і 6-му класах бажано ставити хлопців і дівчаток окремо. Тому що: по-перше дівчата швидше навчаються грати самостійно, не ховаючись за спину хлопців, а по-друге — хлопці не вибивають дівчаток, роблячи їм боляче, так як сила кидка у хлопців набагато більша. Доцільно наприкінці 4-го класу провести змагання по

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

рухливій грі “снайпер” змішаними командами. А в 6-му класі провести такі самі змагання окремо у хлопчиків і дівчаток.

Актуальне питання про рухливі і спортивні ігри, які тісно пов'язані між собою. Іграм у квач, перетяжки, хлопчики часто віддають перевагу футболу, хокею, волейболу, хоча при цьому вони більше простоюють, або бігають за м'ячем, тому що м'яч, як правило, погано їх слухається. Отут ми підходимо до істини про користь рухливих ігор, у які можна грати без спеціальної підготовки в будь-якому віці, тому що в них немає складної техніки й тактики, а правила можна змінити за бажанням.

Рухливих ігор багато, вони різноманітні, корисні ще й тим, що учасник сам регулює навантаження у відповідності зі своїми можливостями. А це дуже важливо для здоров'я. Саме відсутність в рухливих іграх строго регламентованих правил, складної техніки й тактики робить непотрібну спеціальну підготовку, тренування, із чим невід'ємно пов'язані ігри спортивні. Можливість використувати для гри будь-який майданчик, а не тільки строго окреслене (за розміром) поле залучає до рухливої гри всіх дітей незалежно від віку, здібностей і підготовки. От чому рухливі ігри є справді масовим, загальнодоступним засобом фізичного й морального виховання дітей і підлітків. Усім відомий “король футболу” бразилець Пеле, якимось в інтерв'ю журналістам дуже влучно сказав: “Тренування повинно бути схоже на гру, навіть якщо воно проводиться без м'ячів. Якими б цікавими й різноманітними тренування не були, в остаточному підсумку вони набридають, стомлюють. А тому краще гри немає нічого”.

Соціологи встановили, що гра стоїть на вищому щаблі інтересу дітей, з нею можуть змагатися хіба тільки книги, кінофільми та Інтернет. От чому потрібно підтримувати у дітей інтерес до рухливих ігор, допомагати в їх організації там, де дитина проводить значну частину вільного часу.

Ще одну чудову рухливу гру ми використовуємо в своїй роботі з учнями. Це піонербол. Ця гра не тільки сприяє розвитку цілого комплексу фізичних якостей, але вона підводить учнів до спортивної гри “волейбол”. Цю гру так само починають вивчати змішаними командами з 5-го класу, разом з модулем “Волейбол”. Діти оволодівають потужним кидком, ловінням м'яча з будь-якого положення, вчать правила гри і вчаться орієнтуватися на майданчику, співпрацювати зі своєю командою. В 6-му класі починаємо грати окремими командами, додаючи, наприклад, нижню пряму подачу в волейболі. Наприкінці навчального року доцільно проводити змагання з піонерболу серед хлопчиків і дівчаток окремо. В піонербол можна грати як одним, так і 2-3 м'ячами, трошки змінюючи правила гри.

Назви ігор, у які грають діти, часто не співпадають з тими, що зазначається в літературі, або в шкільній програмі. Поширені, наприклад, ігри в “викидайла” (“Кругова лапта”), “собачки” (“Не давай м'яча, тому хто водить”), “картоплю” (“Круговий волейбол”) та ін.

Хлопчики віддають перевагу іграм, у яких можна проявити силу, спритність, швидкість. Дівчата воліють пограти в класи, гумочку, пострибати через скакалку. Адже тут теж можна показати свою спритність. Дівчата нерідко до-

II. МЕТОДИКА. ДОСВІД ...

лучаються до ігор із пробіжками, метанням м'яча в ціль, перетяжками. Дуже рідко ми бачимо команди дівчат, що грають проти хлопчиків, але ж вони не без успіху можуть помірятися силами в піонерболі або "Між двох вогнів". У таких іграх вони не програють, тому що м'ячем володіють не гірше хлопців, тому що подружилися з ним з раннього дитинства. Особливо часто створюють змішані по складу команди, де хлопчики й дівчата знають один одного по класу, школі.

Спостерігаючи за іграми дітей у дворі або беручи участь у суддівстві (що діти дуже любляють), дорослі не повинні бути настирливими наставниками. Їхнє завдання зводиться до спостереження, щоб правила дотримувалися однаково всіма й не принижувалася гідність окремих гравців. Дуже важливо, щоб не грали в антисанітарних умовах.

Дорослі можуть запропонувати нову гру, яку діти не знають. Але в цьому випадку треба вміло розповісти про неї, дотримуючись наступної послідовності: назвати гру, описати границі майданчика й і ті ролі, які беруть на себе гравці. Після цього повідомляється хід гри (можна показати окремий її фрагмент). Потім треба сказати про те, хто буде вважатись переможцем, яких правил треба дотримуватись.

Декілька слів про дух змагання — неодмінний супутник колективної гри. У спільній ігровій діяльності різко підвищується життєва енергія її учасників. Взаємодія, бажання помірятися силою, співпереживання народжують захопленість, азарт. І тут потрібна розумна допомога старших товаришів. Помічено, що багато вихователів бачать своє завдання лише в тому, щоб викликати дух змагання, а потім заспокоювати пристрасті, не допускати конфліктів, і, нарешті, якщо емоції занадто напружені, навіть переривають гру. Тут нагадаємо, що багато соціальних почуттів і норми поведінки, такі, як взаємодопомога, дисциплінованість, придушення егоїстичних інстинктів, чесність і справедливість, будуть більш надійно закріплені, якщо по закінченню гри провести розбір конфліктів, обговорити поведінку окремих гравців. Тому, якщо грою дітей керує дорослий, його завдання полягає не стільки в тому, щоб стримувати емоції дітей, скільки в керуванні групою думкою в ході гри й після її закінчення. Дорослий не тільки сам оцінює ситуації, що трапилася, але й вчить гравців оцінювати свої дії з позицій доцільності й моралі. І тоді гра стане потужним комплексним фактором виховання, що включають у себе практично всі основні методи, використовувані з метою всебічного розвитку особистості.

ІV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

Ткач Л.О.- вихователь дошкільного навчального закладу №61

ПЕДАГОГІЧНІ ПРИНЦИПИ ТА ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАЦІ ДОШКІЛЬНИКІВ

(методичні рекомендації)

Праця як цілеспрямована діяльність, що виконується відповідно до певних правил і завершується досягненням запланованої мети, уже в дошкільному віці є основним засобом виховання.

Трудове виховання дошкільників пробуджує інтерес до самостійності. Трудова діяльність та праця інших людей розвиває бажання виконувати певні трудові доручення, формує здатність оцінювати результат праці.

Але праця дітей дошкільного віку має свої особливості і відрізняється від праці дорослих. Праця дорослих має виробничий характер, усвідомлюється як потреба й необхідність, має певну матеріальну результативність. Дитяча ж праця не створює ні матеріальних, ні культурних цінностей (окрім ручної праці та колективної праці в саду, на городі).

А ще праця дитини-дошкільника тісно пов'язана з грою. У переважній більшості випадків праця — основна тема дитячих ігор. Але вихователь повинен при плануванні трудової діяльності пам'ятати про дотримання педагогічних принципів.

Ці принципи можна пояснити наступним чином:

1. Вихователь повинен так спланувати трудову діяльність, щоб дитина усвідомлювала її користь для спільної справи (наприклад: вихователь запропонував скласти кубики в коробку для того, щоб вранці збудувати дім для ляльок, і в цей час показує, як це потрібно робити після цього діти намагаються виконати завдання з більшою охотою, а ще відчують відповідальність за доручену справу).

2. Діти з більшою охотою будуть виконувати трудові доручення, якщо будуть розуміти, що й для чого вони роблять. Необхідно, щоб праця викликала інтерес, тоді діти будуть докладати певні зусилля. Важливо, щоб діти знаходили собі

ІV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

справи до смаку. (Якщо вчасно полили квіти в «зимовому саду», вони розквітнуть.)

3. Вихователь повинен постійно пам'ятати про дотримання гігієнічних вимог: освітлення, повітря, тривалості праці, відпочинку, а також пам'ятати про навантаження, щоб не викликати у дітей негативного ставлення до праці.

4. Для того, щоб навчати дітей виконувати певні трудові обов'язки, необхідно систематично послідовно привчати до їх виконання. Тобто діяти за принципом «Посієш звичку — пожнеш характер».

5. Умови життя в дошкільному закладі дають широку можливість використання колективної праці: праці у двох, праці поряд із товаришем, праці з дорослими, допомогти своїм друзям.

Саме цих основних принципів організації дитячої праці необхідно дотримуватись вихователям під час роботи з дошкільнятами.

ЗМІСТ І МЕТОДИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ У ДОШКІЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

До змісту трудового виховання сучасного дошкільного закладу входить ознайомлення дошкільників із працею дорослих та їх безпосередня трудова діяльність.

Сучасні наукові дослідження підтверджують, що вихователю необхідно цілеспрямовано ознайомлювати дітей із працею дорослих, оскільки це дасть можливість донести дошкільникам конкретні знання, створити уявлення про різні види праці, виховати у них повагу до людей і праці, бажання взяти участь у посильній роботі з дорослими.

Знання про працю дорослих, які необхідно донести до малят, вихователь отримує із базових програм. (див. мал.1)

Ознайомлення дітей із будь-якою трудовою професією дає можливість показати їм значення кожного виду праці для всіх людей. Для нього вихователь проводить бесіди, спостереження, читання творів художньої літератури, екскурсії, дидактичні ігри, розгляд картин, демонстрацію фільмів. Кожен із цих методів має свою педагогічну цінність, доповнює один одного, тому використання всіх методів в їх взаємозв'язку, послідовному наростанні є необхідною умовою успішного навчально-виховного процесу.

Позитивний результат при ознайомленні дошкільників із працею дорослих буде лише тоді, коли вихователь буде сприяти набуттю знань про працю і вихованню поваги до людей праці.

Цілеспрямоване ознайомлення дошкільників із працею дорослих допоможе педагогам у розв'язанні багатьох освітніх питань, пов'язаних передусім із вихованням у дітей трудової спрямованості. (Див. мал.2)

Особливості організації господарсько-побутової праці

Правильно організована посильна трудова діяльність виховує у дошкільників повагу до людей праці, формує елементарні трудові вміння та навички, самостійність, уміння виконувати трудові дії разом з іншими.

Саме завдяки участі у виконанні тих чи інших трудових завдань у дітей складається можливість дати самооцінку своєї праці, оцінювання інших дітей та формуються певні моральні якості.

Трудове виховання в умовах сучасного дошкільного закладу здійснюється через ознайомлення дітей із працею дорослих та безпосередню організацію трудової діяльності дошкільників у різних видах і формах. (див. мал. 3)

Самообслуговування — це уміння дітей дошкільного віку самостійно роздягатися, одягатися, умиватися, тримати в чистоті свій одяг, прибирати після себе іграшки. Саме в роботі з дітьми молодшого віку (4 р.ж.) переважає цей вид праці. Діти 4 – го р.ж. вже прагнуть до самостійності, але ще не мають умінь, навичок самообслуговування. Тому основним завданням вихователя є прищеплення дітям цього віку елементарних навичок самообслуговування: мити руки й обличчя, одягатися в певній послідовності, берегти особисті речі, акуратно їсти, спокійно поводитись за столом. А особливу увагу треба приділити вихованню інтересу до праці, бажання брати участь у виконанні тих чи інших доручень дорослого.

Господарсько-побутова праця в цій віковій групі має систематичний характер. Вихователь протягом року поступово ознайомлює дітей із працею дорослих у дитячому садку і вдома, розширює ці знання за допомогою художньої літератури, ілюстрацій, розповідей, спостережень.

Поглиблено працювати над проблемою впливу господарсько-побутової праці на розвиток особистості допоможе створене предметно-ігрове середовище, для якого необхідно придбати або виготовити інвентар для прибирання приміщень і ділянки, обладнання для роботи з тістом, для роботи в куточку природи. При цьому необхідно пам'ятати не лише про акцентування уваги на виконанні трудових дій дорослими, а й на їх значимості для всіх («Подивіться, як Світлана Миколаївна старанно вимила підлогу. Тепер в кімнаті стало чисто, і ми зможемо проводити тут ігри»; «Старша медсестра принесла нам вітаміни та цілющий чай, аби ми не хворіли».)

При організації господарсько-побутової праці з дітьми 4 – го р.ж. необхідно пам'ятати, що діти спочатку виступають у ролі помічників вихователя та інших дорослих. Вихователь повинен уміло керувати їхніми діями, щоб привчити до взаємодопомоги і при цьому не забувати наголошувати на значенні їхньої праці. Адже для малюка праця починається із прибирання своїх іграшок, посильної допомоги дорослим. Дитина, щоб вона не робила, повинна відчувати радість власної причетності до справ дорослого. Будь-яка робота малюка повинна бути завершеною і обов'язково відзначена старшими,

IV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

бо не тільки дорослі, а й діти потребують стимулу («Ми разом обладнали ігровий куточок для звірят. Усім подобається наша робота».)

Основними прийомами роботи вихователя мають бути: поради, зауваження, вказівки, педагогічна оцінка. Можна чергувати показ і пояснення («Роби, як я».) Не можна забувати і про культуру взаємин під час трудової діяльності («Подивіться, як Оля та Сашко сьогодні старанно розставили стільці. Вони допомогли один одному, тому і впоралися швидко».) Саме об'єктивна оцінка трудових дій дорослим відіграє важливу роль у формуванні моральних якостей молодших дошкільнят.

Так, дитина, залучаючись до виконання певних трудових дій, ще навіть, не усвідомлюючи їх, формує вміння працювати з ними за порадою чи вказівкою дорослого.

У дітей 5 – го року життя вихователь продовжує розвивати навички самообслуговування, але вже починає залучати до повсякденної носильної праці для колективу, а не тільки для себе. При цьому необхідно зацікавлювати дітей до старанного, акуратного виконання трудових дій. У дітей закріплюються навички й вміння доглядати за своїм одягом і т. д., набуті у молодшій групі.

До дітей 5-го року життя посилюються вимоги щодо якості самообслуговування. Вироблення дітьми навичок трудової діяльності значною мірою залежить від їх застосування. Засвоєння навичок трудової діяльності значною мірою залежить від застосування тих чи інших методів і прийомів. У цій групі не обов'язково вдаватись до розгорнутих пояснень, а більше використовувати різноманітних життєвих ситуацій, бо саме вони будуть вимагати від дітей активних дій. («Оленко, допоможи Сергійкові зав'язати шапку, бо ти це добре вмєш робити».) Під час таких ситуацій формується і культура взаємин, а ще діти набувають практичний досвід взаємодії в колективі.

В роботі з дітьми 5-го року життя вводиться систематичне чергування дітей по їдальні та по підготовці до занять (з дітьми 4 - го р.ж. ці чергування організовувались з другої половини року на вибір вихователя, не обов'язково). Чергування доцільніше організовувати в парах, враховуючи індивідуальні особливості та рівень сформованості трудових навичок дітей. Саме під час господарсько-побутової праці (чергування) діти починають усвідомлювати свої обов'язки перед дітьми і дорослими, у них складаються правильні уявлення про користь їхньої праці за умови позитивної оцінки дорослого.

Діти старшого віку вже добре засвоїли послідовність режимних процесів, мають практичні навички та вміння, знають правила поведінки в групі. Перед вихователем теж постають інші завдання:

- збагачення знань дітей про різні форми взаємодопомоги;
- ознайомлення з різними способами вирішення різних ситуацій;

Увага дорослого у прищепленні навичок господарсько-побутової праці має бути спрямована на те, щоб діти поступово робили все самі, щоб навички самообслуговування були більш стійкими, адже саме ці навички стануть поступово життєвою потребою дитини.

IV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

Життєво необхідні види роботи (відповідно до Базової програми виховання) дитина повинна сумлінно виконувати, причому братися за них за власним бажанням, а не тільки за вказівкою дорослого. Тому необхідно велику увагу приділяти закріпленню звички виявляти самостійність у ході самообслуговування, допомоги товаришу, виявляти турботу про них. Необхідно пам'ятати, що внаслідок постійних трудових дій формуються важливі моральні якості — турбота про колектив, бережливе ставлення до речей і до праці інших.

Особливістю організації господарсько-побутової праці старших дошкільників є її здебільшого колективний характер. Це ж передбачає від кожного учасника вміння попередньо планувати роботу, працювати злагоджено, щоб досягти певних результатів. Така особливість робить побутову працю важливим засобом морального виховання. А ще набута самостійність допоможе дитині стати активною, акуратною, і надасть впевненості у нових умовах — у школі.

Для прищеплення навичок самообслуговування і господарсько-побутової праці вихователю необхідно вдаватися до різних педагогічних прийомів залежно від вікових можливостей групи та умов проведення трудової діяльності.

Організуючи працю **в природі** педагоги повинні пам'ятати, що цей вид діяльності має винятково важливе значення для розвитку дитини дошкільного віку, бо це єдина праця, в результаті якої діти виробляють матеріальні цінності — вирощують квіти, овочі.

Особливість цього різновиду праці полягає в тому, що діти мають справу з живими об'єктами: рослинами, тваринами.

Спираючись на сучасні наукові положення, які розкривають основу проявів дбайливого ставлення до природи, екологічний смисл знань про трудову діяльність людей, і враховуючи вікові особливості дітей елементи екологічного підходу до праці треба формувати вже у старшому дошкільному віці. Величезні можливості щодо цього містить безпосередня діяльність у куточку природи й на ділянці, де діти вчаться доглядати кімнатні рослини і ті, які висаджені й висіяні у квітнику, на городі, збирати вирощений урожай, турбуватися про порядок на території.

Програми передбачають, що старші дошкільники повинні не лише вміти виконувати певну дію, пов'язану з працею у природі, а й знати, навіщо це треба робити і як саме, щоб не завдати шкоди зеленим об'єктам.

З дітьми 4-го року життя вихователь організовує спостереження дітей за працею дорослих у куточку живої природи, на городі, в квітнику. Лише після того, як діти навчаться бачити і розуміти, що і як робить дорослий, даються їм невеликі доручення. Вони мають індивідуальний, короткотривалий і простий за своїм змістом характер: насипати корм рибкам, полити рослини, посіяти насіння, посадити цибулю.

Більш різноманітною і систематичною є праця у природі з дітьми **5-го року життя**. Вони щодня працюють у куточку природи та допомагають порослим прибирати ділянку від листя, сухої трави, згрібають сніг під дерепа і куці, посипають піском доріжки, збирають насіння, листя, плоди.

ІV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

Для дітей старшого віку завдання трудової діяльності ускладнюється відповідно до вимог програми. Старшого дошкільника цікавить не лише процес праці, а й її прямий результат і те, задля чого він працює, тобто головна мета, яка відбиває в ідеальному вигляді цей результат, його суспільне спрямування. Тому ефективність трудової діяльності значною мірою залежить від того, наскільки бажаний результат відповідає процесуальному моменту, мотиву, інтересу до нього.

Вихователь не лише повинен орієнтувати дітей на мету їхньої діяльності, але й розкривати її зміст, викликаючи інтерес до стану рослин у куточку природи, на ділянці садка, прилеглій вулиці, щоб допомогти зрозуміти мету дій, усвідомити їх необхідність. У процесі роботи на ділянці і а куточку природи вихователь поступово підводить дітей до встановлення взаємозв'язків між явищами природи. Діти старшого віку систематично виконують обов'язки чергових, а також виконують роботу всім колективом і на кінець року вже самостійно доглядають за рослинами, пересаджують їх, висівають насіння.

Важливим емоційним фактором, який наближує дитину до мети діяльності, виступає результат її власних дій. Для того, щоб навчити старшого дошкільника бачити його в кожному конкретному виді праці, вихователеві необхідно використовувати прийом оцінювання цих дій як дорослими, так і самими дітьми. Такий стимул буде давати заохочувальна позитивна оцінка: «Ви сьогодні добре попрацювали, виконуючи у квітнику бур'ян. Тепер квіти краще ростимуть і швидше зацвітуть — наша ділянка стане ще красивішою». Така оцінка доцільна на всіх етапах виконання завдання. Оцінка зробленого самою дитиною повинна бути аналізуючою, її мета — допомогти товаришеві, обґрунтувати свої дії. Важливо, щоб висловлена думка (і педагога, й однолітків) допомагала розкривати головну мету праці, її проміжні і кінцеві результати.

Усі види роботи старших дошкільників проводяться протягом усього дня: вранці до сніданку, на прогулянці вдень і в другій половині дня.

Художня праця

Художня праця в дитячому садку практикується з дітьми молодшого віку (5 р.ж.) (друга половина року) та дітьми старшого віку (6 р.ж.)

З дітьми молодшого віку (5 р.ж.) проводяться не складні заняття, що носять ознайомлюючий характер, можна працювати з заготовками зробленими заздалегідь, заняття художньої праці з дітьми 5-го року життя спрямовані на розвиток сенсорних еталонів та мілкої моторики рук.

Зі старшими дошкільниками вихователь визначає важливі завдання — розвивати самостійність, кмітливість, навчити дітей планувати свою роботу, ставити мету, переносити набуті знання в повсякденне життя. До змісту цього виду праці входить: виготовлення простих виробів із паперу в поєднанні з картоном, тканини, природного матеріалу.

До художньої праці потрібно залучати усіх дітей, виховуючи в них прагнення і бажання працювати. Під час роботи з різними матеріалами розвиваються дрібні м'язи рук, діти набувають навичок роботи з простими інструментами;

IV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

дії з різними матеріалами цікаві і дають можливість виявити творчість; цей вид трудової діяльності має практичний результат.

Для художньої праці необхідні такі матеріали та інструменти:

- папір - пакувальний, газетний, для малювання, друкарський, цигарковий, фільтрувальний, промокальний, клейкий і т. д.;
- дерево - палички, шпильки, гілочки різних порід дерев, солома, бруски і т. д.;
- тканина - обрізки льняного полотна, ситцю, шовку, вата, мотузка, стрічки, нитки і т. д.;
- метал - алюмінієва фольга, тонкий, мідний дріт і т. д.;
- пластмаса - пакувальний матеріал, пінопласт, пробки і т. д.;
- дрібний додатковий матеріал - гудзики, скріпки, намистинки;
- природний матеріал - жолуді, каштани, листя, мушлі, солома насіння і т. д.;

а також: глина, пластилін, крейда, трафарети, ножиці, олівці, клей і т. д.

У художній праці діти вчать ся різати, клеїти, складати, зшивати, запитати і т. д. Вони пізнають властивості матеріалів та відповідну до них техніку обробки і спосіб використання кожного матеріалу.

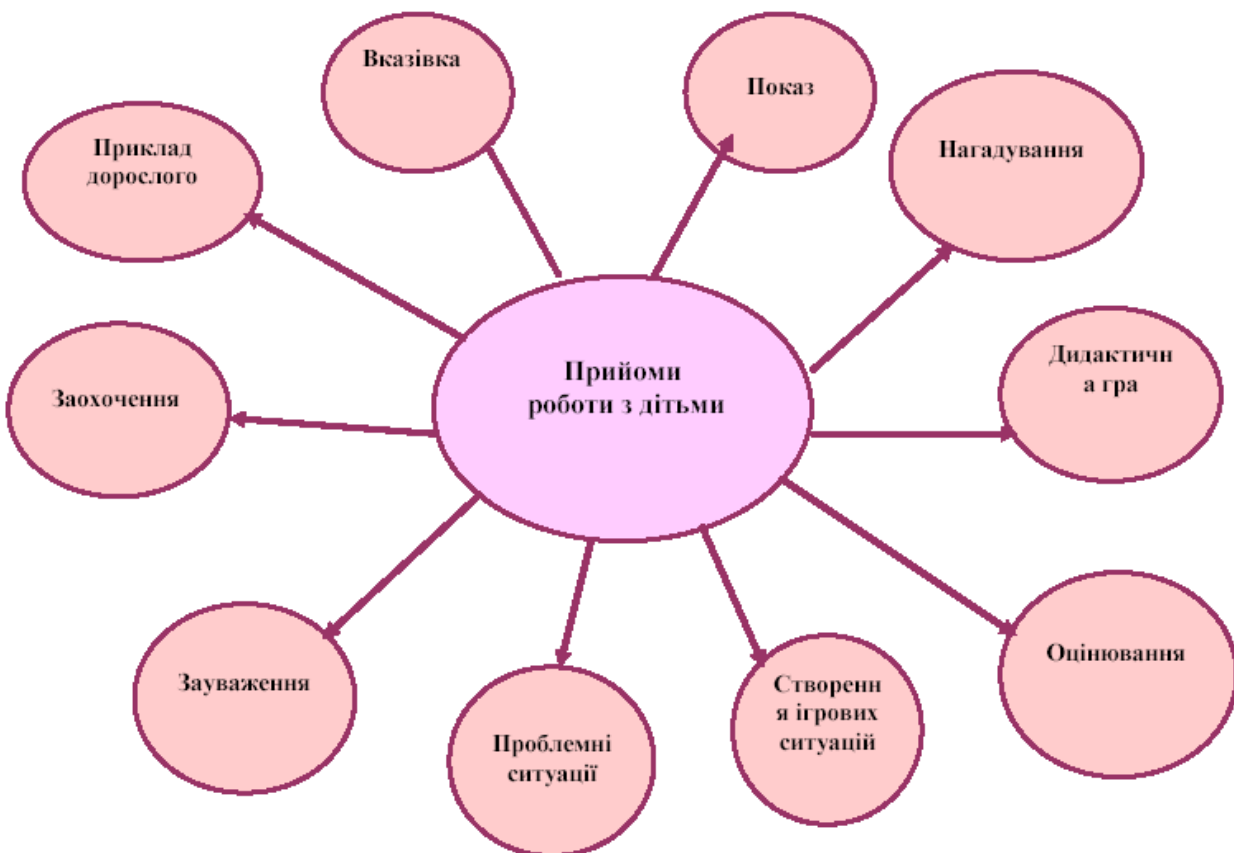
Перш ніж навчати вихованців працювати з різними матеріалами, вихователів необхідно всебічно вивчити і проаналізувати знання і навички кожного. Діяльність педагога повинна спрямовуватись на висвітлення таких головних питань: послідовність навчання дітей працювати з деревиною, тканиною; виготовлення виробів із паперу, картону і з природного матеріалу; організація діяльності з дітьми, які не відвідують художню працю; форми залучення дітей до роботи. Також обов'язковим є ознайомлення дітей з правилами безпечної поведінки з матеріалами під час роботи та по закінченні роботи. (Див. інструкцію)

IV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

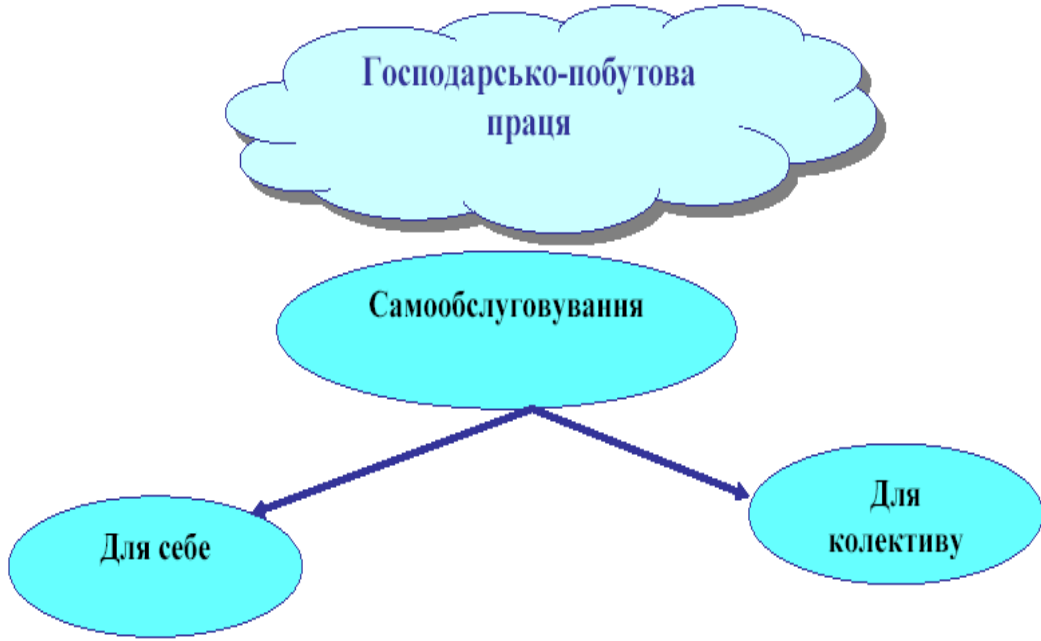
Організація праці в світлі Базової програми «Я у Світі»

Доцільне використання прийомів під час організації дитячої праці

ІV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

Планування трудових доручень та чергування
Група № _____

Місяць

№	Ім'я, прізвище дитини																														

С.О. – самообслуговування, Д.г. – доручення господарсько-побутове, Д.п. – доручення праці в природі, Ч.І. – чергування по їдальні, Ч.П. – чергування в куточку природи, Ч.З – чергування по заняттях

ІV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

Привчаємо до порядку

(методичні рекомендації для молодих батьків)

Усі діти прагнуть бути самостійними, але вони не завжди погоджуються виконувати доручення батьків.

Якщо діти з раннього віку починають допомагати батькам по господарству, то вони будь-яке нове заняття сприйматимуть не як повинність, а як можливість навчитися чогось нового. Але, на жаль, мами і тата часто скаржаться на те, що їхня дитина виконує усі доручення «з-під палки». Як же виховати у малюка відповідальність і свідоме ставлення до дорученої справи?

Насамперед, мами і тата повинні подбати про те, щоб у малюка були свої обов'язки, які, окрім нього, ніхто не виконуватиме. Наприклад, дошкільник має після прогулянки почистити черевики і повісити на місце свою курточку, скласти перед сном іграшки і прибрати зі столу після обіду... Коло обов'язків може бути різноманітним, головне — не доручати робити те, з чим йому буде важко впоратися.

Спочатку ненав'язливо керуйте процесом. Хочете, щоб малюк витер пил на меблях? Покажіть, як це потрібно зробити. І нічого, якщо перший досвід виявиться невдалим, не потрібно вказувати малюкові на помилки — і з часом він всього навчиться. Краще похваліть його. Можна навіть сказати: «Ти дуже добре впорався з цим завданням, тому тепер я довіряю тобі таку відповідальну справу, як миття за собою посуду». І ось вже звичайна робота у домі із категорії «примусової» переходить у спосіб заохочення, і малюк буде із захопленням виконувати будь-яке ваше доручення. У дошкільному віці, коли малюка ще тільки починають залучати до праці, дуже корисно заохочувати й нагороджувати його за кожну виконану роботу (хоча б наклейкою або зірочкою), це стане для нього гарною мотивацією.

І ще один важливий момент: намагайтеся все робити разом із малюком.

По-перше, це найкращий приклад і стимул для нього. По-друге, ніщо так не об'єднує, як спільна праця.

Батькам варто замислитися і про те, як поводитися, якщо малюк не виконав доручену справу.

Він має розуміти: до вимог дорослих варто ставитися із повагою, а байдужість та небажання не залишатимуться безкарними. Тому потрібно із самого початку обговорити це з малюком. Йдеться не про тілесне покарання або щось подібне, що принижує гідність маленької людини, а про те, щоб навчити малюка дотримуватися слова. Пропонуючи малюкові щодня прибирати свої іграшки, домовтеся з ним: «Ти маєш починати класти на місце іграшки одразу, як тільки я тобі нагадаю про це, і зробити це потрібно до початку вечірнього мультфільму. Якщо за цей час ти не прибереш іграшки на місце, їх приберемо ми. І два дні ти не будеш ними гратися».

Головне в такій домовленості — бути послідовним і не змінювати рішення. Якщо це вийде — малюк навчиться вчасно виконувати обіцянку. В іншому випадку — він думатиме, що завжди знайдеться спосіб «ухилитися» від обов'язків.

IV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

Основні вимоги безпеки при організації трудової діяльності дітей в дошкільному закладі

1. Вимоги до умов організації праці дошкільнят

1. Будь-яка діяльність дітей, зокрема праця, пов'язана з використанням інструментів, здійснюється лише під керівництвом і наглядом дорослих.
2. Всі шафи, полиці, обладнання, предмети, посібники повинні бути надійно закріплені або розміщені з розрахунку повної безпеки і стійкості.
3. Інвентар та інструменти повинні бути розміщені на полицях і шафах на рівні грудей дитини.
4. Акваріуми, кімнатні квіти, клітки з птахами і тваринами розміщуються так, щоб діти могли їх доглядати, стоячи на підлозі.
5. Категорично забороняється в групах дітей раннього та молодшого дошкільного віку утримувати кактуси та інші колючі рослини, а також живих птахів і тварин.
6. Приміщення, в яких організовується трудова діяльність дітей, повинні бути чистими, світлими, добре провітрюватися, з достатнім освітленням робочих місць.
7. Забороняється перенесення дітьми вантажу вагою більше 2-2,5 кг (для дітей старшого дошкільного віку).
8. При виконанні дітьми обов'язків чергових в їдальні категорично забороняється перенесення дітьми гарячої їжі, води та інших гарячих предметів, діти можуть відвідувати кухню лише в супроводі дорослих.
9. Категорично забороняється залучати дітей до прибирання санвузлів, збору брудної білизни, побутових відходів тощо.
10. Не можна залучати дітей до запалювання вогнищ, спалювання сухого листя, сміття.

2. Вимоги до обладнання і матеріалів

1. Меблі, якими користуються діти, повинні відповідати їх росту.
2. Для користування дітям видається тільки справний інструмент та інвентар з добре закріпленими ручками. Ножиці повинні бути з тупими кінцями, пила - в розпилювальній коробці і т.д.
3. Забороняється видавати дітям інструменти і обладнання, призначені для дорослих.
4. Колючі та ріжучі інструменти повинні зберігатися в закритих місцях, використовуватися дітьми тільки під контролем дорослих. Швейні голки зберігаються в спеціальних скриньках, завжди з нитками; їх кількість систематично перевіряється вихователем.
5. Для роботи дітям забороняється видавати матеріал з гострими сучками, ріжучу траву, отруйні ягоди, гриби і рослини, твердий дріт, бите скло, сірники з незнятою сіркою, скловату, скловолокно, штучний (синтетичний) матеріал, свинець, нітро і емалеві фарби і лаки, епоксидну смолу і органічні розчинники.

ІV. ДОШКІЛЛЯ В ПЕРІОД РЕФОРМУВАННЯ

Правила поведінки дітей в процесі трудової діяльності

При організації трудової діяльності діти повинні знати і суворо виконувати такі вимоги:

1. Виконувати доручену роботу тільки в місцях, спеціально відведених для даного виду праці.
  2. До початку роботи одягнути фартух або інший спеціальний одяг, підібрати волосся, здійснити інші необхідні приготування.
  3. Відповідно до завдання підготувати своє робоче місце, зручно і красиво розкласти потрібні матеріали та інструменти, перевірити їх справність.
  4. Під час роботи постійно підтримувати порядок на своєму робочому місці, не допускати захламленості.
  5. Використовувати обладнання, інструменти виключно за призначенням, застосовуючи правила і прийоми, показані вихователем. Інструменти, необхідні для самостійної роботи, дозволяється брати лише з дозволу вихователя.
  6. Працювати уважно, не відволікаючись, не ходити з інструментом в руках і не заважати іншим дітям.
  7. В процесі роботи голки класти тільки на голочник, цвяхи - в коробку, ножиці - на спеціальну підставку з'єднаними кінцями від себе.
  8. Відрізати нитку тільки ножицями, дріт - гострозубцями, цвяхи виймати кліщами.
  9. Після закінчення роботи прибрати робоче місце, почистити і скласти інструмент, перевірити обладнання і пристрої. Робоче місце прибирається при допомозі щітки, віника, вологої ганчірки. Забороняється здувати і змахувати руками тирсу і сміття.
- Після роботи вимити руки, зняти і покласти на місце робочий одяг, причесати волосся, поправити одяг.
10. У випадку навіть незначного поранення звернутися до вихователя.

IV. ЮНІ ГОЛОСИ

Осядла Тетяна – учениця 11 класу закладу «Загально-освітня школа I-III ступенів №25 Вінницької міської ради»

З дитинства любила книжки, тому в школу йшла із задоволенням і цікавістю. До 10-го класу не втратила жаги до навчання і всього нового.

В школі Тетяна – лідер. Добра, вихована, ввічлива, працездатна і надзвичайно обдарована дитина. Їй подобається все, тому будь – яку справу виконує залюбки. Займається танцями, а з 2008 року в студії танцю «3z». Захоплюється грою на фортепіано, пише вірші. Відвідує модельну школу «First models». Бере активну участь у шкільних, міських та обласних олімпіадах, де неодноразово посідала призові місця.

Мріє бачити сучасний світ досконалим, вірить, що краса і любов переможуть всі негаразди.

УЧИТЕЛЮ, ІЗ ІМЕНЕМ ТВОЇМ...

*Учителю, із Іменем твоїм
Зріднюсь на все життя у шані...
В веснянім небі десь гуркоче грім,
Сади зацвітли в дивному чеқанні...*

*Благословляю цю блакитну вись:
Вона птахам - незмінний шлях
додому.
Отак до тебе, Вчителю, колись
Прийду - крізь відстані, роки і
втому.*

*Вертатиму на щедрий твій поріг
Як до Наставника. І як до Друга.
Я повернусь - з усіх країв й доріг,
Моя яскрава юність й світла ту-
га.*

*Учителю, моя незгасна мить,
Твій досвід і талант - дарунок
долі.
А час іде...Вже іншим пощастить
Збирати зерна знань в твоєму
полі.*

*Нехай це поле славлять врожаї,
І хай вчительське серце не зміліє.
Твоє життя, мій Вчителю, тоді
Ніколи вже не згасне й не змарніє.*

*Величний шлях у Всесвіті святім
Долаєш мудро в росах на світанні.
Учителю, із іменем твоїм
Зріднюсь на все життя у шані...*

Марія Людкевич

*У Лесі Українки є поезія «Моя зоря», є й своя зоря.
Це – журналістика. А може, – поезія?*

Автор

Ранок

*Моє дитя у голубому спить,
Розкинувши маленькі рученята.
Пухнасті ніжнокрилі пташенята
Присіли на қарнизі. Світла мить*

*Проймає серце и радісно щемить.
І хочеться весь світ тоді обняти
І прославлять життя ясне. Я - мати!
Любові тчу ранково-срібну нить.*

*Аж подих перехоплює від щастя,
Аби твоя стежина вкрилась рястом,
Промінчику, зернятқо золоте.*

*Схилився ранок над біленьким ліжқом,
І вже лунає сміх, тупцюють ніжқи.
Моє дитя, мов паросток, росте.*

ДЛЯ НОТАТОК

Відповідальний за випуск:

Буняк В.В. – начальник управління освіти
Вінницької міської ради

Кучерук Л.Д. – завідувача міським методичним
кабінетом

Комп'ютерна верстка:

Козяр О.М. – методист з навчальних дисциплін
міського методичного кабінету

Комп'ютерний набір:

Козяр О.М. – методист з навчальних дисциплін
міського методичного кабінету

Літературний редактор:

Токар О.В. – методист з навчальних дисциплін
міського методичного кабінету